De ce ne este greu să credem în Dumnezeu?

Această colecție include conversații și răspunsuri la întrebările celebrului preot ortodox Părintele Alexandru Men. Însuși titlul cărții sugerează că este dedicată unuia dintre subiectele dificile care îi preocupă pe oamenii din societatea noastră secularizată. Este bazată pe textul unei conversații cu Părintele Alexandru la o masă rotundă, intitulată „De ce ne este greu să credem în Dumnezeu?". În timpul vieții Părintelui Alexandru, această conversație a fost compilată ca un text dactilografiat samizdat, la care Părintele Alexandru a scris o scurtă prefață. Ca predicator și apologet al creștinismului, Părintele Alexandru a acordat o mare importanță întrebării puse și a abordat constant motivele psihologice, culturale, sociale și istorice care împiedică oamenii să-L întâlnească pe Dumnezeu. „În mod subconștient, toată lumea crede", a spus el. „În mod subconștient, fiecare dintre noi simte că există un sens profund al ființei. Existența noastră și existența lumii au o legătură directă cu acest sens. Un credincios rațional este cel care aduce acest sentiment la nivelul conștiinței." În cărțile, prelegerile și conversațiile sale, a căutat să înlăture pe cât posibil toate barierele, astfel încât în om să se deschidă o sursă pură, neîncețoșată, în care Divinul să se reflecte și astfel să poată găsi prezența „celei mai înalte Realități spirituale" în viața sa. Colecția conține, de asemenea, conversații cu Părintele Alexandru despre fundamentele credinței creștine, despre implicarea omului în lumea spirituală, despre misterul Întrupării Fiului lui Dumnezeu și un scurt interviu despre credința în miracole. Colecția se încheie cu o selecție de răspunsuri la întrebări despre natura răului, creativitate, credință și rațiune, diverse forme de implicare în viața spirituală, legătura dintre religie și cultură și multe alte lucruri care îl preocupă pe contemporanul nostru, care este în căutarea unui alt plan de existență. Cartea este destinată tuturor celor interesați de întrebări de credință și viață în Biserică.

Sursă - http://www.alexandrmen.ru/books/pochemy/pochemu0.html

- De la editori
- De ce ne este greu să credem în Dumnezeu?
- Omul, Universul, Creatorul. Fundamentele credinței creștine
- De la Vechiul Testament la Noul Testament
- Fenomenul omului
- Credință și miracole
- Răspunsuri la întrebări

De la editori

Această colecție include conversații și răspunsuri la întrebările celebrului preot ortodox Părintele Alexandru Men. Însuși titlul cărții sugerează că este dedicată unuia dintre subiectele dificile care îi preocupă pe oamenii din societatea noastră secularizată. Este bazată pe textul unei conversații cu Părintele Alexandru la o masă rotundă, intitulată „De ce ne este greu să credem în Dumnezeu?". În timpul vieții Părintelui Alexandru, această conversație a fost compilată ca un text dactilografiat samizdat, la care Părintele Alexandru a scris o scurtă prefață. Ca predicator și apologet al creștinismului, Părintele Alexandru a acordat o mare importanță întrebării puse și a abordat constant motivele psihologice, culturale, sociale și istorice care împiedică oamenii să-L întâlnească pe Dumnezeu. „În mod subconștient, toată lumea crede", a spus el. „În mod subconștient, fiecare dintre noi simte că există un sens profund al ființei. Existența noastră și existența lumii au o legătură directă cu acest sens. Un credincios rațional este cel care aduce acest sentiment la nivelul conștiinței." În cărțile, prelegerile și conversațiile sale, a căutat să înlăture pe cât posibil toate barierele, astfel încât în om să se deschidă o sursă pură, neîncețoșată, în care Divinul să se reflecte și astfel să poată găsi prezența „celei mai înalte Realități spirituale" în viața sa. Colecția conține, de asemenea, conversații cu Părintele Alexandru despre fundamentele credinței creștine, despre implicarea omului în lumea spirituală, despre misterul Întrupării Fiului lui Dumnezeu și un scurt interviu despre credința în miracole. Colecția se încheie cu o selecție de răspunsuri la întrebări despre natura răului, creativitate, credință și rațiune, diverse forme de implicare în viața spirituală, legătura dintre religie și cultură și multe alte lucruri care îl preocupă pe contemporanul nostru, care este în căutarea unui alt plan de existență. Cartea este destinată tuturor celor interesați de întrebări de credință și viață în Biserică.

De ce ne este greu să credem în Dumnezeu?

(Discuție la masă rotundă)

***

Conversația propusă nu pretinde a fi o acoperire exhaustivă a subiectului și atinge doar câteva dintre problemele abordării credinței. Conversația a fost

purtată într-un cerc restrâns de familie și a fost înregistrată de ascultători și participanți. Deși textul a fost oarecum editat și prescurtat, a păstrat spontaneitatea discursului direct al interlocutorilor.

Arhipreotul Alexandru Bărbați

1979–80

GAZDA: Conversația noastră se numește condiționat, repet, condiționat „De ce ne este greu să credem în Dumnezeu?" Întrebările pe care i le punem părintelui Alexandru sunt, desigur, individuale fiecărei persoane și, în același timp, comune multora. Unele dintre ele sunt în notițe - nu le-am semnat și probabil vom putea vorbi liber mai târziu. Ei bine, asta e tot, îi dau cuvântul părintelui Alexandru.

O. ALEXANDER: Nu vă cunosc aproape pe niciunul, dar notițele arată că unii au parcurs un anumit drum, în timp ce alții sunt abia la început.

ÎNTREBARE: În cazul meu, cele două principale obstacole în calea credinței sunt cuvintele și oamenii. Îmi este evident că tot ce citesc și aud despre Dumnezeu sunt sentimente, cuvinte și gânduri umane. Omenești, prea omenești. Și Biblia și Noul Testament, de asemenea. Originea umană a celor Zece Porunci este prea evidentă. Doar „iubește-ți dușmanul" poate fi De Acolo. Dar chiar și asta ar fi putut fi spus de un geniu moral, de ce nu?

Nu pot repeta rugăciuni pentru că au fost inventate de oameni. Nu pot crede conjecturile și discursurile altor oameni despre Dumnezeu. Mi se pare că mi-ar fi mai ușor să cred dacă nu ar exista Biserică, dacă nu ar exista credincioși, dacă nimeni nu ar ști nimic despre Dumnezeu și, cel mai important, dacă nimeni nu ar vorbi despre Dumnezeu. Credința ar trebui să fie o descoperire interioară, o revelație. Și vreau să cred, chiar vreau – este prea greu, prea plictisitor fără Dumnezeu. Cum mă pot asigura că religia nu interferează cu credința mea?

O. ALEXANDER: În mod ciudat, diviziunea este corectă. Într-adevăr, prin cuvântul „religie" - nu în sensul obișnuit, colocvial, ci în sensul strict al cuvântului - ar trebui să înțelegem acele forme psihologice, culturale, sociale ale credinței în

care este exprimată și se poate chiar spune că religia, într-o astfel de definiție, este un fenomen în mare parte pământesc, uman. Între timp, credința este o întâlnire a două lumi, a două dimensiuni, este centrul, nucleul, focalizarea vieții spirituale a omului, care intră în contact cu Cel Preaînalt.

Religia este strâns legată de ritual, iar cuvântul „ritual" provine de la cuvântul „a se îmbrăca", „a se îmbrăca". Religia și ritualul îmbracă viața interioară în anumite forme, creează un canal social și cultural-tradițional pentru credință.

Există o altă observație corectă aici, aceea că credința trebuie să fie o descoperire interioară. Da, credința nu poate fi niciodată ceva acceptat doar din exterior. Nu poate fi niciodată pur și simplu împrumutată; nu poate fi îmbrăcată așa cum îmbrăcăm hainele altcuiva. Omul trebuie să o găsească întotdeauna în interiorul său. În el se dezvăluie acea viziune spirituală care contemplă lumea diferit și vede o altă lume. Totuși, formele religioase care au apărut pe această bază au și ele valoarea lor. Ele ajută la stabilirea unei legături între oameni. Cuvintele care par a fi un obstacol se dovedesc a fi punți de legătură, deși uneori nu sunt capabile să transmită experiența spirituală cu acuratețe și în mod adecvat. Ele sunt întotdeauna un simbol, o icoană, un mit și, în anumite condiții, aceste semne spun multe.

Oamenii sensibili și foarte apropiați se înțeleg ușor fără cuvinte, dar în majoritatea cazurilor avem nevoie de informații verbale. O persoană nu le poate abandona complet. Ideea este că % stă în spatele cuvântului și al formei. Când îmi citesc poetul preferat, ghicesc inexprimabilul din spatele versurilor. Dar dacă nu există nimic în comun între mine și poet, poeziile lui vor fi un set mort de cuvinte pentru mine. Probabil, mulți dintre voi ați observat cât de diferit percepem aceeași carte la vârste diferite, în circumstanțe și stări de spirit diferite.

Voi cita un episod din biografia teologului rus Serghei Bulgakov. În tinerețe, când era încă ateu, a mers în Germania pentru o conferință la Dresda, iar în pauzele sale intra într-o galerie. Acolo a stat mult timp în fața Madonei Sixtine, zdruncinat de puterea spirituală emanată de ea; acesta a devenit unul dintre momentele revoluției sale spirituale, când l-a descoperit pe creștinul din el însuși, care trăise dintotdeauna în el. Apoi, mulți ani mai târziu, deja preot și teolog, s-a trezit din nou la Dresda. Spre surprinderea sa, pictura nu mai însemna nimic pentru el. Trecuse dincolo de acel prim pas spre credință pe care îl făcuse în tinerețe.

Așadar, mult depinde de starea actuală a unei persoane. Dar acest lucru nu șterge rolul imaginilor, simbolurilor și cuvintelor. Nu este nimic umilitor în faptul că vestea unui mister spiritual ajunge adesea la noi prin mijloace umane. Nu disprețuiți cuvântul „om". Omul însuși este o minune și un mister, el poartă în sine o reflectare a lui Dumnezeu. Chesterton a spus odată că dacă o rândunică,

stând într-un cuib, ar încerca să construiască sisteme filozofice sau să scrie poezie, am fi extrem de uimiți. Dar de ce nu ne uimește faptul că un vertebrat, legat de legile biologiei, se gândește la ceea ce nu poate atinge cu mâinile, nu poate vedea cu ochii, este chinuit de probleme care nu există în natură?

Omul însuși, cu întreaga sa existență, indică realitatea unui alt plan de existență. Acest fapt ne este dat direct. Nu trebuie „calculat" sau „derivat". Fiecare dintre noi poartă în sine un mister uimitor al spiritului, ceva ce nu se găsește în niciun organism, în nicio piatră, în nicio stea, în niciun atom, ci doar în om. Întregul complex al universului, toată natura, este refractată în corpul nostru, iar ce se reflectă în spiritul nostru? Nu este aceasta cea mai înaltă Realitate spirituală? Tocmai pentru că posedăm spiritul, putem fi conducători ai acestei Realități Divine.

Desigur, există persoane prin care Dumnezeu se manifestă cu o claritate și o putere deosebite. Aceștia sunt sfinți, profeți, înțelepți. Mărturiile lor despre experiența mistică ne sunt prețioase, la fel ca și creațiile marilor genii care au înțeles legile frumuseții, armoniei și structurilor complexe ale naturii. Dar noi, creștinii, știm că cea mai înaltă revelație a lui Dumnezeu ne este revelată prin persoana lui Hristos. În acest sens, voi trece la următoarea notă.

În narațiunea Evangheliei văd un fapt istoric autentic, refractat de conștiința contemporanilor, care s-a transformat într-un mit, apoi într-o dogmă; văd o poveste care i s-a întâmplat unei persoane vii, dar unei persoane, și nimic mai mult.

Am ajuns eu însumi la această concluzie, înainte să-i citesc pe Renan și Strauss. Din toate acestea reiese că Iisus Hristos a fost un geniu, incomparabil înaintea nivelului de dezvoltare morală al contemporanilor și al membrilor tribului său. Poate că a fost chiar un mutant, un fenomen, un om de altă rasă - un fel de geniu cu o putere psihologică aparte de penetrare, așa cum uneori există genii ale memoriei sau muzicalității, cu un creier calitativ diferit de cel al oricărui alt om. Dar este evident că a fost un om al timpului său, cu o conștiință inerentă epocii sale.

Nu este surprinzător că, simțind viu diferența Sa față de cei din jurul Său, El credea că este Fiul lui Dumnezeu, iar ucenicii Săi L-au crezut; nu este nimic surprinzător în aceasta, o astfel de credință era întru totul în concordanță cu întregul context al viziunii asupra lumii din acea vreme și cu așteptarea veche de secole a lui Mesia (în zilele noastre, noii „fii ai lui Dumnezeu" sunt rapid închiși în spitalele de boli mintale). Ca toți fanaticii (și actuali) ai credinței pure, El a fost un

mare hipnotizator și, în combinație cu un intelect ridicat și talent psihologic, acest lucru putea produce o impresie uimitoare, de o sută de ori exagerată în versiunea mitologică.

O. ALEXANDER: În primul rând, trebuie să menționez că învățătura morală a lui Hristos nu a fost atât de avansată față de vremea sa pe cât pare la prima vedere. Majoritatea maximelor morale ale Evangheliei pot fi găsite la Buddha, Confucius, Socrate, Seneca, în literatura evreiască, inclusiv în Talmud. Unii cercetători au studiat chiar și acest aspect în mod specific și au dovedit că Hristos avea puține lucruri noi în domeniul eticii.

Mai mult. „Așteptarea seculară a lui Mesia", menționată în notă, era legată de motive folclorice care diferă mult de Evanghelie. Mesia urma să apară în fruntea hoardelor de oameni și îngeri, urma să-i calce în picioare pe păgâni, să-i alunge din Ierusalim, să stabilească o putere mondială și să păzească lumea „cu un toiag de fier". Au existat și alte idei, dar acestea erau cele dominante - cele populare. Ele erau împărtășite și de ucenicii lui Isus. Dacă citiți cu atenție Evanghelia, vă veți aminti cum așteptau constant o recompensă, împărțind locuri viitoare la tronul lui Mesia, într-un cuvânt, conceptele lor erau inițial rudimentare și primitive.

Strauss, menționat aici, ar fi recreat în cartea sa imaginea tradițională a lui Mesia din texte și apoi a încercat să demonstreze că toate trăsăturile Mântuitorului au fost transferate la Isus. Dar cercetări ulterioare au arătat ce prăpastie îl separă pe Hristos de mesianismul tradițional.

De ce credeau oamenii în Isus? Oare pentru că era un profet, un văzător, un mutant, un hipnotizator genial? Dar de ce atunci trăia și acționa El fără să-i pese de succes? La urma urmei, când a venit Hristos, nu era un înțelept respectat și iubit, celebrat precum Socrate sau Buddha, care recruta discipoli devotați din clasele superioare și brahmani iluminați. Nu se baza pe puterea pământească precum Confucius, Zarathustra, Mahomed și Luther; nu apela la puterea argumentelor teoretice, nu făcea din miracole instrumente de propagandă. Vindeca cu compasiune și le cerea oamenilor să nu-l divulge faptele. Geniu? Dar, așa cum am spus deja, nu avea o nouă doctrină etică, ci avea mulți dușmani care erau considerați oameni respectabili și respectați. Dacă era un hipnotizator atotcuceritor, ce L-a costat să câștige favoarea acestor farisei și saduchei? De ce nu a comis violență spirituală împotriva discipolilor? De ce a ales oameni care mai târziu i-au negat, i-au trădat, au fugit, care L-au înțeles atât de prost?

Nu, un hipnotizator genial nu i-ar fi atras niciodată pe acești pescari slabi, ignoranți și analfabeți. Și, în general, ar fi acționat complet diferit. Nu s-ar fi bazat pe clasele inferioare ale societății. Ar fi pătruns, desigur, în școlile teologice superioare și, prin forța influenței sale, i-ar fi forțat pe înțelepții lui Israel să creadă în el. Și aceștia, la rândul lor, ar fi recrutat mulțimi de adepți pentru el. S-ar fi bucurat când poporul a decis să-l proclame rege.

Hristos, aflând de această intenție, s-a ascuns. Cât de puțin seamănă aceasta cu acțiunile unui magician-demagog care vrea să-și creeze glorie și să dobândească putere asupra oamenilor prin intermediul senzației.

Renan a spus că există o familie de „fii ai lui Dumnezeu", care îi includea, pe lângă Iisus, pe Buddha, Confucius, Zoroastru, Mahomed, Socrate și profeții. Dar ceea ce este surprinzător este că niciunul dintre ei nu avea o conștiință de sine similară cu cea a lui Hristos. Buddha și-a croit drumul spre adevăr pe o cale lungă și spinoasă, Mahomed a scris în Coran că, în comparație cu Dumnezeu, era ca tremurul aripii unui țânțar. Profetul Isaia credea că trebuie să moară după ce Domnul i s-a arătat. Confucius susținea că misterul Cerului îi depășea înțelegerea. Toți, înălțându-se cu multe capete deasupra umanității, conducând milioane de oameni chiar și acum, toți admirau Divinitatea: erau conștienți de imensitatea Lui. În plus, toți, într-un fel sau altul, onorau autoritățile antice.

Numai Hristos a vorbit și a gândit diferit. Poate că nu-L credem, poate că întoarcem spatele mărturiei Sale, dar tocmai aceasta este taina Sa principală. El a creat creștinismul nu ca pe o învățătură abstractă, ci a semănat semințele Împărăției lui Dumnezeu pe pământ. El a deschis o oportunitate fără precedent pentru comuniune cu Dumnezeu - fără extaze, metode mecanice, fără „fugă de lume". Această comuniune cu Dumnezeu se realizează prin El Însuși.

El nu a lăsat lumii Coranul, Tora sau alte table. Nu a lăsat legea, ci S-a lăsat pe Sine. „Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului", a spus El. Întreaga esență a creștinismului este conținută în aceste cuvinte: Eu sunt cu voi. Calea către El este deschisă fiecărui credincios în El. El este cu adevărat prezent în viețile noastre, și nu învățătura Lui. Învățătura ne este dragă tocmai pentru că vine de la El. El nu trăiește ca un geniu a cărui operă trăiește, ci cu adevărat. Numai din acest motiv există creștinismul.

Viața cu Hristos și în Hristos este singurul și unic lucru pe care ni l-au dat evenimentele din Palestina de acum 2000 de ani. Biserica este vie nu doar prin oameni, ci mai ales prin puterea Duhului lui Hristos.

Nu ți se pare că motivul înfrângerii istorice mondiale pe care o suferă creștinismul ca forță morală și educațională (suferă, ce-i drept, cu o răbdare cu adevărat creștină) este excluderea din el a spiritului creativ, în sensul cel mai înalt al cuvântului revoluționar, a acelui dinamism al energiei transformatoare, a acelui spirit de libertate care era atât de inerent lui Hristos și atât de străin Apostolului Pavel?

Dacă se poate, puțin despre punctul de vedere conform căruia creștinismul nu este de fapt creștinism, ci Paulin?

O. ALEXANDER: Cred că această întrebare se bazează pe o neînțelegere. Pavel a fost primul care a putut să ne transmită în cuvinte omenești misterul viziunii lui Hristos. El a scris înainte de Evanghelii. El a fost omul care a spus: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine” [1] . Pavel a aflat misterul lui Hristos și a putut să le povestească oamenilor despre el. Milioane de oameni au fost apoi introduși în acest mister. El nu a vorbit despre lucrarea lui Hristos, nici despre instituția pe care a lăsat-o în urmă, ci a vorbit despre întâlnire – întâlnirea personală a unei persoane cu Mântuitorul său.

Cât despre spiritul său revoluționar și libertatea sa, se poate spune că dintre toți apostolii, Pavel se remarcă ca o figură fără egal: el a putut vedea linia clară dintre tradiții, invenții omenești, legende, ritualuri, legi, chiar și cele date odinioară de Dumnezeu, și adevărul lui Hristos în dezvoltare liberă. „Ați fost chemați la libertate, fraților”, a spus el [2] . „Ați fost cumpărați cu un preț. Nu vă faceți robii oamenilor” [3] .

Apostolul Pavel este numit Apostolul Neamurilor pentru că a fost unul dintre primii care au predicat popoarelor elenistice. Dar poate fi numit cu același drept, și chiar mai drept - pentru că păgânii au avut mulți alți Apostoli - Apostolul Libertății. Sunt sigur că încă nu am crescut până la Apostolul Pavel, că majoritatea dintre noi, creștinii, suntem încă legaliști, stând cu un picior în

păgânism. Apostolul Pavel este învățătorul creștin al viitorului. Prin urmare, nu putem spune că a apărut un fel de „paulineism”, dar putem spune că Pavel a fost cel mai adecvat și complet exponent al adevărului divin-uman al creștinismului.

Cât despre înfrângere, Hristos nu ne-a prezis triumfuri. Dimpotrivă, El a vorbit despre marile dificultăți pe care Biserica le va întâmpina pe drumul său istoric. Însă creștinismul este prezent în lume ca o forță educatoare morală.

Totuși, nu ar trebui să identificăm creștinismul empiric, masa creștinilor, cu creștinismul autentic. Profeții biblici antici au creat un astfel de termen, un termen foarte vast și cu multiple fațete - „ *shea%r* ”, restul. Nucleul rămâne. Cei care vor continua și vor purta spiritul lui Dumnezeu rămân.

Același lucru se întâmplă și în Biserică. Nu o procesiune triumfală, ci indestructibilitate. „Lumina strălucește în întuneric”, spune Evanghelia după Ioan. Observați, nu lumina care risipește întunericul, îl învinge, ci lumina care strălucește în întunericul care îl înconjoară.

Indestructibilitatea adevărului și slăbiciunea sa cunoscută. Aceasta este o mare ispită pentru creștini. Mulți ar dori să vadă creștinismul câștigând triumfător. Mulți oftează după vremurile când existau cruciade și catedralele erau pline de oameni. Dar acesta era cel mai adesea creștinism fals, era o retragere.

Nu văd alt sens în religie decât educația morală, adică umanizarea animalelor și spiritualizarea umanului în om. Dar prea multe dovedesc absența unei legături suficient de puternice și eficiente între moralitatea reală și religiozitate. Ca să o spun vulgar, există o mulțime de ticăloși credincioși în lume (e o altă chestiune dacă sunt considerați adevărați credincioși), iar pe de altă parte, printre ateii convinși nu este atât de rar să întâlnești oameni cu o moralitate complet creștină.

Trebuie recunoscut faptul că religia, ca mijloc de educație practică, nu se justifică nici individual, nici istoric. Mai mult, există motive să o bănuim că inhibă istoric progresul moral. După ce a uzurpat această sferă, timp de secole nu a permis rațiunii creative să pătrundă în ea, aceasta îndreptându-și eforturile către domenii neutre din punct de vedere moral sau polivalente - știință, artă, economie etc.

Exemple de justificare religioasă a crimelor împotriva moralității și umanității, și chiar provocarea și comiterea lor directă în numele religiei, au devenit deja exemple de manual. Se poate răspunde: religia nu este vinovată, omul este vinovat. Dar de ce o astfel de religie, care nu este capabilă să schimbe omul?

O. ALEXANDER: Creștinismul este o religie divino-umană. Aceasta înseamnă că activitatea umană aici trebuie să fie completă. Dacă ne gândim că prin magie, printr-o metodă hipnotică, se produce o schimbare generală - așa cum, amintiți-vă, a avut Wells în zilele cometei: aici a trecut cometa, un gaz i-a afectat pe oameni și toată lumea a devenit bună și bună. Ce valoare are această bunătate?

Nu, se așteaptă de la noi să depunem eforturi constante și active. Și dacă o persoană nu intră în această lume a lui Hristos, dacă nu își trage puterea din har, poate fi trecută în revistă drept creștină, ortodoxă, catolică, baptistă de o mie de ori - și poate rămâne așa doar formal. Avem o mulțime de astfel de creștini nominali. Ne dorim atât de mult să ni se întindă o mână - și să schimbăm totul.

Dacă vreunul dintre voi a citit „Lebedele urâte" ale lui Strugațki, atunci își amintește că, în timp ce descriau nebunia societății, nu au venit cu nimic altceva decât cu invazia unor „capete ude" care mătură magic toată această mizerie cu o mătură și creează ceva nou.

Evanghelia ne oferă un alt model, și anume modelul participării umane la procesul creativ. Vorbește despre responsabilitatea umană autentică, despre activitatea umană autentică. Suntem creatori, complici, corespondenți. Dacă înțelegem pe deplin importanța responsabilității creștine, vom vedea că unii dintre noi căutam ceva complet diferit în Biserică.

Îmi amintesc cuvintele scriitorului francez Rod, care scria la sfârșitul secolului trecut: „Am intrat în biserică (era pozitivist) și am fost legănat de sunetele orgii, am simțit brusc - asta este ceea ce am nevoie, aceasta este o corabie care stă nemișcată; lumea trece și toate acestea rămân, sunetele cerești ale orgii... Și mi s-a părut că toate problemele mele și problemele acestei lumi sunt fleacuri și că, în general, trebuie să mă predau fluxului acestor sunete..." Acesta nu este creștinism, acesta este opiu.

Prețuiesc foarte mult cuvintele lui Marx despre opiu, ele sunt întotdeauna o reamintire pentru creștinii care vor să-și transforme credința într-un pat cald, un refugiu, un liman liniștit. Tentația este de înțeles, răspândită, dar cu toate acestea este doar o tentație.

Evanghelia nu conține nimic asemănător unui pat sau unui port liniștit. Acceptând creștinismul, acceptăm un risc! Riscul crizelor, al abandonului din partea lui Dumnezeu, al luptei. Nu primim deloc stări spirituale garantate; „fericit este cel ce crede, căci îi este cald în lume", așa cum se repetă adesea. Nu, credința nu este deloc o sobă. Cele mai reci locuri pot fi pe drumul nostru.

Prin urmare, adevăratul creștinism este, dacă vreți, o expediție. O expediție neobișnuit de dificilă și periculoasă. De aceea, substituirea are loc atât de des și mulți oameni rămân la poalele muntelui pe care trebuie să-l urce; stau în colibe calde, citesc ghiduri și își imaginează că sunt deja în vârful acestui munte.

Unele ghiduri descriu atât ascensiunea, cât și vârful în sine, în detalii vii. Acest lucru se întâmplă uneori și cu noi, când citim scrierile misticilor sau ceva similar de la asceții greci și, repetând cuvintele lor, ne imaginăm că totul a fost deja realizat.

Nu era nimic ademenitor în cuvintele lui Hristos și în chemările Sale. El a spus: „Ancu un bogat intră în Împărăția lui Dumnezeu, iar mai lesne intră o cămilă în urechea acului” [4] . Și toți erau bogați, fiecare dintre noi târa un fel de saci după sine. Și nu ne putem strecura prin această gaură. „Strâmtă este poarta și îngustă este calea” [5] , spune El, adică, se pare, este greu.

Unde duce această cale? Ce a promis Hristos? Reeducarea morală a societății? Nu și încă o dată nu. Acesta este doar un aspect. Educația morală a fost de interes pentru stoicii din vremea lor. Ei au creat cărți minunate despre moralitate. Dar creștinismul nu a putut crea așa ceva. Hristos nu le-a spus ucenicilor săi: veți fi oameni morali minunați, veți fi vegetarieni sau ceva de genul acesta. El a spus: veți călca peste șerpi și scorpioni, veți bea otravă și nu vă va face rău, veți conduce lumea. Adică, El a vrut ca omul să înceapă calea ascensiunii către o nouă etapă a existenței sale. De ce a vindecat Hristos? El era deja într-o altă dimensiune. Și acesta nu a fost un simptom sau un semn al începutului său supraomenesc.

El le-a spus ucenicilor: Ceea ce fac Eu veți face și voi, și chiar mai mult [6] . A spus asta de mai multe ori. Oricine crede că minunile Sale pot dovedi sau infirma misterul Său supraomenesc se înșală. Când i-a trimis pe ucenici, le-a spus: Mergeți și vindecați! Dacă nu vindecăm, este doar pentru că ne dovedim slabi, nevrednici și incapabili.

De fapt, creștinismul este o religie a viitorului îndepărtat. Îi simt întotdeauna pe creștinii din trecut ca precursori ai noștri și, împreună cu ei, noi, creștinii moderni, ca subcreștini: creștinismul este o religie absolută, iar noi ne aflăm încă undeva în amurgul dinaintea zorilor.

Predicile lui Hristos au fost extrem de contemporane, au fost cuvântul celor vii către cei vii. Biserica de astăzi lasă impresia că nu au existat altele ulterioare timp de aproape 2000 de ani. Este aceasta o impresie falsă?

O. ALEXANDER: Dacă vorbim despre mediul în care trăim, atunci această impresie nu este falsă. Fără îndoială, oamenii care ar trebui acum să poarte adevărul spiritual, în cea mai mare parte, nu răspund chemării lor. Așa s-a dezvoltat istoric. Iar obstacolele pot fi înlăturate într-un singur mod - pătrunzând și ajungând noi înșine la această esență. Când creștinii, membri ai Bisericii, își pun această întrebare, eu le răspund întotdeauna: Biserica nu este cineva venit din exterior, nu este o instituție care îți oferă ceva, uneori chiar ți-l impune, ci ești tu însuți. Nu exonerează pe nimeni de responsabilitate - dimpotrivă, fiecare dintre noi ar trebui să se simtă parte a Bisericii, purtătorul ei și să nu aștepte ca cineva să ne prezinte aceste adevăruri. Mai mult, de-a lungul secolelor au existat suficiente minți strălucite, oameni remarcabili care au putut vorbi într-un mod complet relevant.

De exemplu, în Polonia Biserica nu arată deloc așa cum este scris în această notă. De ce? Ce, cea mai bună episcopie, preoți? Nu, acești episcopi și preoți nu sunt așa din întâmplare, aceasta este grosul Bisericii. Acest proces s-a dezvoltat în adâncul întregii societăți bisericești în ansamblu. Acest lucru a permis un salt atât de brusc în condiții sociale, în general similare cu ale noastre. Oamenii nu se așteptau să li se dea ceva de sus, ei înșiși au adus pe creasta lor preoți, episcopi, teologi vrednici.

Fără îndoială, s-a creat acum o situație în care mulți oameni, tineri și mai puțin tineri, care caută credința, și nu doar o credință subiectivă, care privește doar interiorul, secretul, ci o credință care se realizează în exterior, care se revarsă în activitatea noastră și în activitatea de zi cu zi, obișnuită, nu găsesc răspuns de la autoritățile externe. Vin la biserică și, cu excepția unor esteți, mulți se jenează acolo, mulți nu simt că acesta este limbajul și forma care le corespund. Dar există un motiv pentru aceasta.

În ultimele decenii, majoritatea oamenilor care au format conștiința bisericească generală au fost conservatori, persoane în vârstă, oameni care nu au năzuit deloc spre ceea ce caută autorul acestei note. Ei nu au năzuit spre ceea ce mulți caută acum - un limbaj nou. Părinții Bisericii au fost întotdeauna „moderniști”. Apostolul Pavel a fost cel mai radical modernist - un reformator. Aproape fiecare mare sfânt al creștinismului a fost un revoluționar spiritual care a făcut o anumită revoluție.

Ne este greu să înțelegem asta acum, așa cum este greu să înțelegem cât de revoluționar a fost, să zicem, poemul lui Pușkin „Ruslan și Ludmila”. După cum vă amintiți, acest lucru a provocat un scandal când a fost citit în saloanele din Sankt Petersburg. Același lucru s-a întâmplat și în domeniul spiritual. Era mereu nou, mereu proaspăt, mereu relevant. Acum pur și simplu avem condiții anormale speciale, iar unii oameni dau vina pe atei, dar eu nu aș vrea să fac asta, pentru că ateismul în sine este în mare măsură un produs al nevredniciei și imperfecțiunii credincioșilor.

„Nu pot să cred speculațiile și discursurile altora despre Dumnezeu”, spune nota. Da, desigur, nu poți crede asta și nimeni nu crede vreodată, pentru că credința este descoperirea ta interioară specială, pe care apoi o confirmi și o împărtășești cu ceilalți. În țara noastră, cuvântul „credință” este adesea înțeles complet greșit, ca încredere oarbă în cuvintele altora. Mi s-a spus, să zicem, că undeva există o casă frumoasă. Nu am verificat, dar am crezut. Asta nu are nicio legătură cu credința.

Credința este spălarea ființei noastre. În mod subconștient, toată lumea crede. În mod subconștient, fiecare dintre noi simte că există un sens profund al existenței. Existența noastră și existența lumii au o legătură directă cu acest sens. Un credincios rațional este cineva care aduce acest sentiment la nivelul conștiinței. Și știm din propriile noastre vieți și din ficțiune că atunci când simțul conexiunii oamenilor cu sensul s-a estompat în subconștientul lor, pur și simplu s-au sinucis. Pentru că viața și-a pierdut orice rațiune pentru ei.

Prin urmare, trebuie să existe un fel de salt, un salt interior. Sfânta Scriptură a Vechiului Testament numește acest salt *emuna%* . *Emuna* este tradusă prin „credință”. Dar sensul acestui cuvânt este oarecum diferit de cel din lexiconul obișnuit. Înseamnă încredere deplină în glasul lui Dumnezeu. Când întâlnești o persoană față în față și simți brusc un fel de încredere în ea, acest lucru poate transmite parțial direcția voinței, gândirii, spiritului, care este conținută în cuvântul *emuna* .

Apostolul Pavel spune că Avraam a devenit tatăl tuturor credincioșilor [7] . El a crezut în Dumnezeu și aceasta i s-a socotit ca neprihănire. Subliniez - el nu „a crezut în Dumnezeu”, ci „a crezut în Dumnezeu”. El nu numai că a înțeles că există o Ființă Supremă, dar a simțit că El poate fi de încredere, cu adevărat de încredere, ca fiind Binele. Trebuie spus că există și alte opțiuni: o persoană poate considera că este un habitat ostil, poate considera că este abandonată în această lume, o lume neagră și goală. Dar credința ne întoarce viziunea cu susul în jos și, dintr-o dată, vedem că ființa poate fi de încredere, așa cum avem încredere în curgerea unui val.

Se poate dovedi acest lucru? Cu greu. Cu greu, pentru că este un proces foarte profund ascuns. Doar marii poeți, doar marii maeștri ai cuvintelor au reușit să descrie acest salt într-o măsură foarte îndepărtată. Cu toate acestea, chiar și ei au făcut-o prost. Dacă îi luăm pe cei mai mari poeți ai lumii, vom vedea că atunci când au scris despre sacru indirect, ca prin aluzii, prezența misterului a fost simțită. Când au încercat să scrie „direct", să numească lucrurile pe numele lor propriu, cum spunem noi, talentul i-a abandonat și chiar și Pușkin a făcut-o prost.

Numai acest lucru arată cât de inexprimabil, de nedescris și de incomensurabil este ceea ce abordăm în barca noastră atunci când căutăm credința. Credința, adică starea de deschidere necondiționată către Suprem. Deschidere, disponibilitate, voința de a urma în direcția necesară. Orice altceva devine secundar. Este vorba aici despre ritualuri - toate acestea sunt secundare. Nu ar trebui abandonate, dar cu toate acestea trebuie să distingem principalul de secundar. În acest sens, se pune următoarea întrebare: ce se întâmplă dacă acest sentiment nu există?

Pot defini principala mea problemă în căutarea spirituală ca fiind absența sau dispariția a ceea ce poate fi numit „hipnotizabilitate" religioasă [8] .

Nu mă despart niciodată de Biblie. Știu Evangheliile aproape pe de rost. Am citit multă literatură apocrifă, teologică, spirituală și educațională. Sunt botezat, merg la biserică, respect nu toate, dar doar unele dintre ritualuri. Comunic constant cu mulți credincioși și cu unii clerici. Dar cu durere în suflet trebuie să recunosc că toate acestea nu mă apropie de credință, ci dimpotrivă.

Impulsul religios inițial care m-a împins spre Biserică se estompează treptat, fiind înlocuit de o conștiință rece, analitică. Cu cât avansează, cu atât mai mult „o mahmureală de la ospățul altcuiva". Odată cu sărăcirea (sau ascunderea undeva adânc?) a sentimentului religios, așa-numita „anatomie" a religiei îmi devine din ce în ce mai clară – rădăcinile sale istorice, psihologice, sociale…

Acum, Evanghelia este cea mai frumoasă muzică pentru mine, cea mai mare poezie a spiritului. Dar pentru a fi credincios, acest lucru nu este suficient - este necesar să accepți poezia ca realitate, metafora ca ființă, muzica ca natură. Este necesar să crezi literal. Dar pentru a crede literal, trebuie să suprimi toată logica din tine, toată sensibilitatea la contradicții; trebuie să-ți interzici să pui întrebări, renunțând astfel la cea mai mare dintre libertățile umane - libertatea gândirii.

Libertatea este dată omului, așa cum ne învață religia, de către Dumnezeu însuși. „Cred, pentru că este absurd”? Dar nu cred oamenii deja în prea multe absurdități? Vedem și auzim în fiecare zi unde duce acest lucru.

O. ALEXANDER: Aceasta este o întrebare serioasă. Trebuie spus că cuvintele „Cred pentru că este absurd” sunt întotdeauna atribuite unuia dintre învățătorii Bisericii, Tertulian. El nu a rostit aceste cuvinte. Ne imaginăm totul complet diferit.

Crăciunul se apropie în curând, iar troparul Crăciunului include următoarele cuvinte: „Lumina rațiunii a strălucit asupra lumii”. Venirea lui Hristos în lume este comparată cu soarele rațiunii și nicidecum cu abisul iraționalismului. Iraționalismul, misticismul și credința sunt adesea amestecate. De fapt, cei mai activi iraționaliști au fost ateii militanți. Este suficient să ne amintim de Nietzsche, Heidegger, Sartre, Camus...

Cărțile lor ateiste conțin urlete amenințătoare, sumbre, pesimiste și blesteme la adresa rațiunii, care s-au auzit de-a lungul secolului al XX-lea. Între timp, respectul pentru rațiune s-a înrădăcinat foarte ferm în adâncurile Bisericii. Este suficient să arătăm filosofia tomismului lui Toma d'Aquino și, în general, întreaga tradiție a patristicii, adică a Părinților Bisericii.

Ar trebui cineva să se forțeze să stingă toate întrebările? Nu numai că nu ar trebui, dimpotrivă, ar trebui să-și examineze credința. Ceea ce se întâmplă cu autoarea acestei note este cu totul altceva, dar nu este în întregime vina ei. De ce s-a dovedit a fi „o mahmureală la ospățul altcuiva”? Din nou, datorită faptului că oamenii pe care i-a întâlnit, formele de viață creștină în care s-a aflat, nu satisfac nevoile unei persoane moderne și, în special, ale acestei persoane. Prin urmare, ea s-a alăturat pur și simplu unui mecanism extern, crezând că acesta însuși va continua să genereze ceva. Dar acesta nu a dat nimic.

Tolstoi descrie baletul - dacă vreunul dintre voi își amintește, arată ridicol. Dacă descrii ceva din exterior, obții absurditatea. Când lucrul principal dispare, totul dispare. Deci, acest lucru principal trebuie să se adâncească, să se dezvolte și să crească. Bisericalismul exterior este capabil să susțină în principal persoanele cu un psihic leneș, inactiv, predispuse la unele lucruri repetitive; ritualul pentru ei este ceva de care se agață, fără de care se simt inconfortabil în lume... Ei sunt cei care au dat naștere, apropo, la tot felul de literalisme, formalisme și așa mai departe.

Acum, dacă vorbim despre simboluri ale credinței, despre muzică frumoasă care trebuie crezută literal, atunci întrebarea este pusă prea general. Acei oameni care au încercat să creeze exact acest model - au încercat să creadă literal, au ajuns întotdeauna la fundături. Au confundat din nou exteriorul cu interiorul. Dacă în Biblie lumea este înfățișată ca un plan sau un cerc, iar firmamentul cerului - ca o calotă deasupra lui, atunci o persoană formalistă a spus: prin urmare, acesta este adevărul, a transferat acest lucru în cosmologia sa. Au apărut coliziuni dificile. Revelația, autentică, profundă - a fost amestecată cu lucruri trecătoare.

Sfânta Scriptură însăși este o operă divino-umană, adică o mare întâlnire a creativității umane și a celei mai înalte inspirații divine. Mai mult, creativitatea umană nu a fost deloc suprimată aici. Este suficient să subliniem că fiecare autor al fiecărei cărți din Biblie are propria față. Ele arată complet diferit, fiecare păstrează această individualitate.

Și totuși, Biblia este o singură carte și un singur spirit o pătrunde. Întrucât este divino-umană, pentru a o înțelege trebuie să vedem în ea forma umană. La mijlocul secolului nostru, Papa Pius al XII-lea a publicat enciclica Divino afflante spiritu (1943), care afirma clar că Biblia conține o serie de genuri literare, fiecare cu propriile sale modele: poemul are propriile sale modele, imnul are propriile sale modele, parabola are propriile sale modele. Este important pentru noi să știm ce a vrut să spună scriitorul sacru, ce gând a vrut să exprime. Pentru a face acest lucru, trebuie să cunoaștem textura, trebuie să cunoaștem limbajul, trebuie să cunoaștem metoda prin care autorul biblic ne transmite intuiția interioară care l-a iluminat.

Cu această abordare, nu trebuie să ne dăm seama dacă Iona s-a târât pe gâtul unei balene sau al unui pește mare. Nu contează deloc. Poate că a existat o astfel de legendă, iar autorul a folosit-o pentru a ne spune ceva complet diferit. Una dintre cele mai mari cărți ale Bibliei devine un subiect de umor. Conștiința lui Iona trăiește în noi chiar și acum. Am văzut mulți astfel de Iona - care s-au bucurat de sfârșitul lumii: Aș vrea să se prăbușească totul curând, curând! Se plimbă, privind casele cu o plăcere atât de răzbunătoare: curând ne vor acoperi pe toți. Acesta este un nou Iona!

Și ce i-a răspuns Dumnezeu? El a zis: „Ți-a fost milă de o plantă care a crescut peste noapte, dar nu ar trebui să am milă de un oraș mare? Un oraș păgân, unul nelegiuit! Dumnezeu are milă de orașul în care L-a trimis pe acest profet să predice.” Aceasta este o parabolă măreață și este important să discutăm cine pe cine a înghițit?

Să ne amintim de pildele lui Hristos.

Este important pentru noi să știm dacă Bunul Samaritean a existat cu adevărat? A existat un fiu risipitor, cum îl chema și chiar și-a părăsit tatăl într-o zi? Nu contează. Ceea ce este important pentru noi este esența a ceea ce ni s-a transmis. Desigur, există unele lucruri în Sfânta Scriptură care corespund realității, nu doar profund spirituale, ci și direct istorice. Aceasta privește, în primul rând, persoana lui Hristos.

Iartă-mă, pentru numele lui Dumnezeu, pentru complimentele nepotrivite, dar ni se pare că în vremea noastră ești poate singura persoană care vede istoria lumii de la capăt la capăt, profund, cu adevărat stereoscopic. Cunoști căile dezvoltării Spiritului. Așadar, iată o întrebare aproape adresată unui oracol: sunt sfârșitul lumii și Judecata de Apoi cu adevărat aproape? Războiul nuclear, al treilea război mondial - asta a fost înțeles în Apocalipsă? Va permite Dumnezeu?

O. ALEXANDER: Desigur, resping cu fermitate rolul unui oracol; pur și simplu nu știu ce se va întâmpla în continuare. Dar sunt profund convins că Biserica, ca unitate spirituală a oamenilor care se unesc cu Hristos, abia acum își începe existența. Sămânța pe care a semănat-o Hristos abia începe să crească și îmi este greu să-mi imaginez că toate acestea se vor termina brusc. Desigur, nimeni nu poate cunoaște planurile lui Dumnezeu, dar am sentimentul că mai avem cel puțin tot atâta istorie înainte câtă în urmă.

Pentru unii creștini nou convertiți, Biserica este o manifestare a unui trecut drag și frumos. Unii chiar își doresc ca acest trecut - bizantin, rus vechi, creștin timpuriu - oricare ar fi, să se întoarcă. Între timp, creștinismul este o săgeată îndreptată spre viitor, iar trecutul a fost doar primii săi pași.

Odată răsfoiam o carte despre „Istoria lumii”. Cartea despre Evul Mediu este „epoca credinței”. Apoi au fost volume despre: epoca rațiunii, epoca revoluției etc. Se pare că creștinismul este un fel de fenomen medieval, care a existat odată și acum dispare și este sortit pieirii.

Nu și de o mie de ori nu.

Ce are creștinismul în comun cu ceea ce vedem în Evul Mediu? Îngustă minte, intoleranță, persecutarea dizidenților, o percepție statică asupra lumii, complet păgână: adică lumea există ca o ierarhie - în vârf este Creatorul, apoi îngerii, mai jos papa sau regele, apoi feudalii, apoi țăranii etc., apoi lumea animală, lumea vegetală, ca într-o catedrală gotică. Și toate acestea stau în picioare, iar apoi va

apărea Dumnezeu și - sfârșitul. Va fi Judecata de Apoi pentru a demonta întreaga clădire.

Acest punct de vedere static contrazice Biblia. Revelația biblică ne oferă inițial un model nestaționar al istoriei lumii. Istoria lumii este dinamică, mișcare, iar întregul cosmos este mișcare, și totul este mișcare. Împărăția lui Dumnezeu, conform conceptelor Vechiului și Noului Testament, este triumful viitor al luminii și al planurilor lui Dumnezeu în mijlocul întunericului și imperfecțiunii lumii. Aceasta este Împărăția lui Dumnezeu. Cu greu poate fi realizată într-un timp atât de scurt.

Desigur, ne putem întreba: de ce Dumnezeu nu accelerează lucrurile, de ce, să zicem, nu intervine și nu schimbă procesele negative?

Un singur lucru se poate spune despre asta: toate aceste îmbunătățiri, venite din exterior, impuse, contrazic aparent planul cosmic. Nu ar avea nicio valoare morală, ne-ar priva de demnitatea umană. Pur și simplu ne-am transforma în ființe programate, private de orice libertate. E suficient că suntem legați de natură, de ereditate, de psihicul nostru, de somatică, chiar și, poate, de astrologie - când ne-am născut, sub ce semn al Zodiacului. Toate acestea ne sunt suficiente. Vrem ca Domnul Dumnezeu să ne programeze în sfârșit sufletele, astfel încât să devenim în sfârșit automate. Pentru a putea fi arătați în muzeul Madame Tussauds.

Dar, în realitate, creștinismul este o sarcină, o provocare. Gândiți-vă la parabolele Evangheliei: aluatul, acționând treptat, începe să dospească tot aluatul. Un pom crește dintr-o singură sămânță. Gândiți-vă câte procese există în lume, acest lucru l-a surprins întotdeauna pe om, și nu numai pe antici!

Locuiesc lângă o crângă de stejari și mă uit adesea la micile ghinde de pe pământ, din care se ridică giganți uriași... Câte lucruri trebuie să se întâmple în natură înainte ca un stejar să crească...

Același lucru este valabil și în istorie. Hristos compară Împărăția lui Dumnezeu cu un copac și cu aluatul. Acestea nu sunt analogii moderne. Chiar și istoricii marxiști au vorbit despre „otrava revoluționară a Evangheliei”. Aceasta s-a făcut constant cunoscută sub forma diferitelor mișcări de opoziție.

Calea pe care ne-o schițează Evanghelia nu este ușoară. Pentru unii pare incomodă, ca și cum ai urca pe stânci. Dar aceasta este calea care ni se oferă. Și pe ea va trebui să trecem prin îndoieli, căutări, crize spirituale și numai voința, îndreptată ca o săgeată spre țintă, ne va conduce în sus.

Și, în final, veți spune: ce se întâmplă dacă voința slăbește? Da, nu numai că slăbește, ci își dovedește de fapt falimentul. A existat o singură întrebare aici: cum să înțelegem interpretarea lui Tolstoi asupra Evangheliei? Tolstoi iubea cuvântul „autoperfecționare”. Un cuvânt bun, dar lipsit de sens. Nimeni nu a fost vreodată capabil să se perfecționeze. Fiecare dintre noi știe bine din propria experiență că ne ridicăm și cădem din nou. Doar baronul Munchausen se putea ridica de păr.

Una dintre premisele pentru începerea unui drum cu adevărat creștin este onestitatea morală interioară. Apostolul Pavel a demonstrat acest lucru în mod strălucit. El a spus: „Ceea ce urăsc, aceea iubesc. Vai de mine, doi oameni locuiesc în mine.” Și cu toții știm asta. Și la aceasta a adăugat încă una: dacă nu ne putem perfecționa, atunci putem fi deschiși mișcării care vine la noi de sus; puterea harului poate acționa în așa fel încât o persoană incapabilă de victorie câștigă, o persoană de la care nu te puteai aștepta la o minune săvârșește brusc o minune.

„Puterea lui Dumnezeu se desăvârșește în slăbiciune” - asta ne spune Scriptura [9] . În slăbiciune. Și uneori, cu cât o persoană pare mai slabă, cu atât poate face lucruri mai uimitoare cu ajutorul unei puteri superioare. Așadar, aici, ca și la origini, există un principiu divino-uman. O persoană se ridică și i se întinde o mână.

Credința presupune posibilitatea unui miracol, adică o încălcare a ordinii naturale a lucrurilor în orice moment și în orice loc. Dar cum se poate crede în posibilitatea apariției Fecioarei Maria pe Kalininsky Prospekt (adică într-un miracol atât de direct și necondiționat precum, de exemplu, miracolele Evangheliei)?

O. ALEXANDER: O minune nu este un fenomen supranatural în sensul direct al cuvântului. Numai Cel care stă deasupra naturii este supranatural. Și orice altceva este natural, doar în moduri diferite. Sunt sigur că învierea morților corespunde unei naturi misterioase necunoscute nouă.

De exemplu, eu nu am avut niciodată nevoie de miracole, deși am văzut multe lucruri neobișnuite în viața mea, dar nu m-au interesat prea mult. Poate că este pur și simplu personal, subiectiv. Mi s-au întâmplat diverse lucruri - le numesc „fenomene”; dar aceste fenomene nu sunt mai interesante decât structura unor castraveți de mare [10] .

Cât despre Kalininsky Prospekt? Să ne imaginăm că un arhanghel apare în fața Gosplanului. Toți lucrătorii săi cad cu fața la pământ în fața acestei minuni de foc – ce altceva pot face? Aceasta va fi o credință lipsită de valoare, o credință născută din frica unui fapt inexorabil care cade asupra unui om ca o piatră pe cap. Aceasta contrazice tot ceea ce știm despre planurile Creatorului pentru om.

Libertate și mai multă libertate. Mai mult, chiar dacă existența lui Dumnezeu ar fi dovedită cu precizie matematică, aceasta ar contrazice planurile lui Dumnezeu, pentru că omul nu ar avea unde să se ducă.

Îmi amintesc mereu povestea lui Sartre despre mine; când era mic, a ars un covor și dintr-o dată a simțit că Dumnezeu se uita la el; și nu avea unde să se ducă pentru că făcuse această ultraj, iar atunci băiatul a început să-L blesteme pe Dumnezeu. De atunci, nu L-a mai simțit pe Dumnezeu. Pur și simplu a fugit de El, a fugit într-un mod atât de emoțional. Un astfel de Dumnezeu, ca un baros care atârnă deasupra noastră, este o proiecție a ideilor noastre despre El.

Credința necesită o înțelegere literală a ceea ce se spune în Evanghelie sau evenimentele descrise în Evanghelie (în special miracolele) ar trebui interpretate alegoric? Este permis ca un credincios să aibă o astfel de atitudine față de textul Evangheliei precum a avut-o regretatul Tolstoi (adică aceeași ca față de orice text)?

O. ALEXANDER: În Vechiul Testament, multe descrieri ale miracolelor sunt doar metafore poetice. Pentru că Vechiul Testament, așa cum v-am mai spus, este un sistem complex de genuri, iar când spune că munții sar și așa mai departe, nu ar trebui să înțelegeți literal. Acesta este limbajul poeziei, al sagelor, al poveștilor, al legendelor.

Însă Evanghelia, în genul ei, este ceva complet diferit. Este un text care a ajuns până la noi direct din cercul de oameni care au trăit în vremea lui Hristos. Cuvintele Sale sunt transmise cu o acuratețe aproape literală. De ce să ne îndoim că El l-a vindecat pe orbul din naștere, când istoria cunoaște mulți făcători de minuni și vindecători de toate rangurile? În Evanghelie, minunea nu constă atât în faptul că Hristos l-a înviat pe paralitic, cât în faptul că Hristos Însuși a fost o minune.

Eu, în orice caz, iau toate poveștile despre vindecări destul de literal. Poate că nu înțelegem pe deplin unele momente individuale, de exemplu, minunea cu

demonizații gadareni, când porcii s-au aruncat de pe stâncă. Dar acesta nu este lucrul principal și esențial.

Este permisă pentru credință o astfel de atitudine față de textele Evangheliei, așa cum a avut-o Tolstoi? Da, Evanghelia este o carte, așa cum v-am mai spus, scrisă de oameni. Teologii studiază acum cum a fost scrisă, în ce circumstanțe, cum a fost editată. Există o întreagă știință, studiile biblice, care studiază acest lucru; dar studiază învelișul, mijloacele prin care Duhul lui Dumnezeu și autorul inspirat divin ne transmit însăși esența. Trebuie să ne străduim să înțelegem, să găsim acest sens.

Dar Tolstoi nu a făcut nimic de genul acesta. A luat Evanghelia, Coranul, Avesta și le-a rescris ca și cum toți autorii lor ar fi fost tolstoieni. Îl prețuiesc foarte mult pe Tolstoi și îi respect căutarea, dar pe el l-a interesat un singur lucru: să-și exprime viziunea asupra lumii, perspectiva sa asupra lumii cu ajutorul povestirilor, romanelor, tratatelor, cu ajutorul interpretării și reelaborării tuturor cărților sacre și nesacre ale lumii. Dar acesta este cu totul altceva. Tolstoi vorbea despre sine, despre ai săi - era cel mai puțin interesat de Evanghelie. Gorki își amintește că atunci când a vorbit cu Tolstoi despre aceste subiecte, a simțit că Tolstoi îl respecta pe Buddha, dar vorbea rece despre Hristos, nu-L iubea. Îi era profund străin.

Ritualul pare un joc (chiar dacă unul frumos), o ficțiune, ceva extern și opțional în raport cu ceea ce este legat de gândurile despre Dumnezeu, de căutarea credinței. De ce are nevoie credința de un ritual și este posibil să crezi profund în afara ritualului? Această întrebare se pune și pentru că acum, se pare, există mulți oameni pentru care, nu prin tradiție, ci prin propria lor alegere, latura ritualică domină asupra altor laturi ale relației cu Dumnezeu („formalismul bisericesc”).

O. ALEXANDER: Un ritual, desigur, nu este o ficțiune. Un ritual, așa cum am mai spus, este o expresie externă a vieții interioare a unei persoane. Nu o putem exprima altfel, pentru că suntem ființe sufletești. Imaginează-ți că ți se pare ceva foarte amuzant, dar ți se interzice să râzi; sau vrei să-ți exprimi indignarea, dar nu o poți arăta în niciun mod extern.

Întâlnești o persoană pe care o iubești și ai voie să vorbești cu ea doar prin sticlă, nici măcar nu o poți atinge. Simți imediat defectul, inadecvarea.

Ne exprimăm mereu toate sentimentele, atât cele profunde, cât și cele superficiale. Și toate acestea dau naștere unor ritualuri cotidiene consacrate: sărutări, strângeri de mână, aplauze, orice. Mai mult, ritualul servește la poetizarea, la decorarea emoțiilor noastre.

Să presupunem că o persoană care stă deasupra unui sicriu poate fi cuprinsă de groază, poate ajunge într-o stare apropiată de nebunie. Dar apoi începe ceremonia de doliu. Adevărat, se întâmplă rar acum, dar în satele Siberiei am văzut astfel de lucruri. O femeie stă în picioare și se vaită, așa cum se vaită mama ei, bunica ei... Am observat cum acest recitativ, acest cântec nu i-a stins emoțiile, ci le-a luminat, le-a făcut complet diferite. Dacă vreunul dintre voi a fost la o slujbă de înmormântare la biserică - deși nu este întotdeauna interpretată frumos aici - totuși este complet diferit de atunci când o persoană este pur și simplu dusă și apoi împinsă undeva și asta e tot. În timpul slujbei de înmormântare, ceva este brusc îndepărtat, emoțiile se ridică la înălțimi. Asta este un ritual.

În plus, ritualul unește oamenii. Oamenii veneau la biserică să se roage, îngenuncheau împreună… Această stare de spirit îi cuprinde pe toți. Desigur, există oameni care nu au nevoie de ea. Dar nu am întâlnit niciodată pe cineva ca acesta. De fapt, dacă credința le pătrunde întreaga viață, cu adevărat, atunci este necesară pentru ei. Un alt lucru este că ritualul s-a schimbat, că de-a lungul secolelor a fost transformat de multe ori. De exemplu, acum în Africa liturghia se săvârșește în sunete de tam-tam-uri, aproape dansând, iar undeva în țările protestante slujba este extrem de simplificată. Motivul este o psihologie diferită.

Îmi amintesc că ți-am povestit cum mi-a scris un prieten de-al meu din Paris că, întors în Franța după o lungă absență, a decis să se plimbe prin catedrale. Și când s-a uitat la ele, și-a dat seama brusc că erau abandonate, ca și cum acolo locuia un alt trib care profesa o altă religie. Giganticele altare gotice erau goale. Și undeva în colț, grupuri de credincioși adunați la mese mici celebrau liturghia în franceză. Și tot acest fast medieval nu mai interesa pe nimeni. Nu era nevoie. Oamenii mergeau acolo pentru înmormântarea unui președinte sau ceva de genul acesta. Sosise o altă fază a conștiinței religioase. Și totuși, ritualul nu dispăruse din viață. Baptiștii îl simplificaseră cel mai mult, dar dacă mergeai la una dintre întâlnirile lor, vedeai că elemente ale ritualului încă rămăseseră.

Doar nu confundați, repet, esențialul cu secundarul. Din cauza acestei confuzii apare formalismul bisericesc. A adus multe probleme Bisericii în general și Bisericii Ruse în special. Știți că în secolul al XVII-lea, cea mai activă, cea mai energică masă de oameni, poate chiar nucleul masei bisericești, s-a desprins de ea doar pentru că oamenii au fost botezați greșit. Acest lucru a zguduit Biserica Rusă mult timp, a secat-o. Schisma Vechilor Credincioși a avut efect chiar și în

secolul al XX-lea. Pentru că cei mai puternici oameni au părăsit Biserica. De ce? Au decis că baza creștinismului stă în aceste lucruri și că trebuie să moară pentru ele.

Religia, spre deosebire de concepțiile filozofice, depinde cel mai adesea de circumstanțe externe, de locul în care s-a născut și a crescut o persoană. Probabil, cei mai zeloși creștini ar fi musulmani în Turcia, un italian crescut într-o familie rusă ar fi ortodox, nu catolic și așa mai departe. Nu este oare o greșeală să consideri propria credință singura adevărată, în timp ce altele sunt false? Dar chiar și „credința în general" obișnuită pare ceva complet artificial și mort, precum esperanto. Cum să rezolvăm această contradicție?

O. ALEXANDER: În primul rând, nu este complet corect că credința unei persoane depinde exclusiv de circumstanțe. Desigur, cu toții suntem legați de educația, mediul, țara, cultura noastră. Dar în lumea păgână existau creștini. Și nu numai că trăiau într-un mediu heterodox, dar au suferit și persecuții din această cauză de-a lungul mai multor secole.

Când a apărut Islamul, a apărut și într-un mediu păgân și nu se răspândea, deoarece oamenii din jur credeau într-un singur Dumnezeu. Musulmanii au trebuit să deschidă calea pentru Islam. Prin urmare, nu se poate pune credința și circumstanțele într-o poziție obligatorie, directă și rigidă. Mai mult, budismul a apărut într-un mediu în care, în cele din urmă, nu a fost acceptat și a fost respins. După cum știți, budismul nu există în India. Creștinismul s-a născut în adâncurile iudaismului, care, în partea sa semnificativă, a rămas pe pozițiile Vechiului Testament. Religia Avesta, religia zoroastriană, a apărut în Persia, unde nu mai există, migrând în India. În general, nu există o astfel de legătură rigidă.

În al doilea rând, poate cineva considera propria credință drept singura adevărată? Această întrebare este din nou dictată de o înțelegere statică a credinței. Cunoașterea lui Dumnezeu este un proces. O persoană simte vag realitatea lui Dumnezeu - aceasta este deja credință, o etapă inițială a ei. Dacă oamenii simt măreția spiritului într-o asemenea măsură încât consideră lumea înconjurătoare „maya", o iluzie, un delir - acesta este doar un aspect al credinței. Dacă un musulman crede într-un singur Dumnezeu ca și conducător al istoriei și al omului, el mărturisește și el în felul său adevărata credință.

Sfântul Inocențiu din Herson, un predicator rus din secolul al XIX-lea, l-a comparat pe Dumnezeu cu soarele, iar oamenii de diferite credințe cu locuitorii

din diferite zone ale Pământului. Dacă undeva în apropierea ghețurilor polare soarele nu este văzut timp de o jumătate de an și ajunge la ei într-o strălucire slabă, atunci la ecuator arde cu toată forța. În același mod, în dezvoltarea istorică a religiilor, apropierea de Dumnezeu a crescut din ce în ce mai mult.

Deci, putem spune că niciuna dintre religii nu este absolut falsă. Toate poartă un anumit element, sunt o fază sau un pas spre adevăr. Desigur, în diverse religii există concepte și idei pe care conștiința creștină le respinge. De exemplu, ideea că viața pământească nu are nicio valoare, care s-a dezvoltat în adâncurile religiilor indiene. Nu acceptăm un astfel de concept, dar nu credem că experiența mistică a Indiei și întreaga sa tradiție religioasă în general sunt false. Mai mult, în adâncurile creștinismului însuși, pot apărea aspecte false, de exemplu, ritualismul, dogmatismul. Să zicem, vreun inchizitor care crede că prin arderea ereticilor face lucrarea lui Dumnezeu - este orbit și el de o eroare fatală, dar nu pentru că creștinismul este fals, ci pentru că omul și-a rătăcit calea.

Noi, fiind creștini, credem și știm că creștinismul a absorbit și conține toate aspectele diferitelor religii. Prin urmare, nu mai este o religie, ci o super-religie. Sub forma unei imagini, ne putem imagina că toate religiile sunt mâini omenești întinse spre Cer, acestea sunt inimi îndreptate undeva în sus. Aceasta este o căutare a lui Dumnezeu, presupuneri și perspective. În creștinism există un răspuns pe care oamenii trebuie deja să-l învețe, să-l realizeze și să dea un răspuns la rândul lor. Răspunsul va fi întreaga noastră viață, toată slujirea noastră, toată ființa noastră.

Coincide moralitatea cu instituțiile sociale?

O. ALEXANDER: Și este practic același lucru. O persoană poate fi profund morală, având cinci soții, dacă ordinea socială în care trăiește consfințește moral acest lucru, adică permite poligamia. Apropo, în Biblie patriarhii erau poligami, dar aceasta era ordinea vremii. Moralitatea se află mai adânc decât instituțiile sociale, care se intersectează cu ea foarte puternic, dar cu toate acestea nu o acoperă.

Există un anumit model unificat al existenței umane, al ființei umane, care determină aceeași dezvoltare a fazelor religioase, culturale în diferite părți ale lumii, neconectate între ele; în general, similaritatea eticii, de exemplu, în Islam și Creștinism. Comportamentul social poate fi diferit, pot exista mari diferențe la periferia întregului etico-social, dar în centru există totuși ceva care permite, în

cele din urmă, o apropiere și o identitate foarte mare. Prin urmare, creștinismul, adus la un anumit trib, poate păstra la periferia sa instituții sociale și unele norme morale și etice care au existat dintotdeauna în el, transformându-l treptat din interior. Dar, desigur, trebuie să vorbim despre asta mai concret.

Ar fi interesant să aflăm despre cel puțin o experiență pozitivă de acest fel. Despre transferul creștinismului într-o altă cultură...

O. ALEXANDER: Există călugări catolici în India. Au înființat acolo o mănăstire, pe care au numit-o, conform tradiției locale, „așram". Ei conduc aceleași meditații ca și brahmanii și spun: ne îndreptăm spre viața monahală creștină din adâncurile culturii naționale. Este adevărat, un călugăr, deși s-a reîncarnat ca hindus, a simțit în cele din urmă nostalgie pentru Occident. Nu a crescut în India din copilărie, pur și simplu a asimilat întreaga cultură a acesteia. Dar astfel de lucruri sunt încă posibile.

Există o carte de Lehmann, numită „Arta creștină afro-asiatică". Conține o mulțime de fotografii de artă creștină modernă din țările afro-asiatice: Hristos sub forma unui indian, Madone negre, temple asemănătoare templelor polineziene, cu îngeri care în ochii europenilor arată ca niște diavoli... Pentru băștinași, toate acestea au fost complet transformate, deși esența rămâne aceeași, dar întregul decor estetic și cultural este diferit.

Avem o icoană în academia noastră din Zagorsk numită „Spălarea picioarelor". Hristos sub forma unui chinez, ucenicii sunt toți chinezi. ... Cronin are un roman minunat numit „Cheile Împărăției" despre un misionar care a trăit în China. Nu a vrut să fie un reprezentant al religiei albe, a încercat să se apropie din interior și a găsit niște căi. Acum, acest lucru a devenit ceva obișnuit. Creștinismul nu este o religie a albilor și nu ar trebui să fie una. Prin urmare, își poate găsi limbajul în tradiții complet diferite.

La Conciliul Vatican II a fost elaborat un document special despre religiile necreștine, care, în special, afirmă că Biserica onorează tot ce este mare și frumos în religiile păgâne; crede în același Dumnezeu în care cred evreii și musulmanii. Acesta este un punct de vedere bisericesc general, care are o expresie conciliară. Prin urmare, vechiul model a fost deja abandonat, care spunea: „Aducem religia adevărată, distrugând-o pe cea veche". Acum, odată cu un studiu mai profund al tuturor religiilor, această atitudine devine de domeniul trecutului.

Călugării din India nu au inventat pur și simplu acest lucru de unul singur, ci încearcă să pună în aplicare ceea ce a fost acceptat la Conciliu. Sunt pionieri, studiază experiența asceților Vedanta [11] , citesc mantre și meditează. Asimilează întreaga cultură religioasă a Orientului din interior și, fiind creștini, o intră în așa fel încât să nu perturbe structura, astfel încât creștinismul să se integreze organic în tradiția spirituală locală, nu doar în cea externă, ci în mod specific în cea spirituală, astfel încât să devină o completare la ceea ce există deja în această religie.

Acum, în ciuda evenimentelor din Iran [12] , există un dialog creștino-musulman, se organizează congrese. Am citit rapoarte foarte interesante pe aceste teme, în special, un episcop a prezentat un raport despre „Isus în Coran", „Fecioara Maria în Coran". În general, există un punct de sprijin pentru dialog. Dialogul iudeo-creștin continuă tot timpul și este desfășurat activ acum. Nu este vorba de o nivelare, o fuziune, o amestecare a tuturor religiilor, ci de o credință profundă că fiecare religie este un pas, o fază, un element al acelui întreg pe care creștinismul este capabil să-l pătrundă, pe care îl poate îmbrățișa, include, absorbi.

Și care este interesul musulmanilor în acest dialog?

O. ALEXANDER: Au vorbit, au vorbit destul de interesant, dar erau în principal teologi, masele sunt o altă chestiune... Dar acum, la urma urmei, suntem într-o epocă în care, în ciuda urii și a dezbinării, tendințele centripete sunt nimic mai puțin decât centrifuge. Musulmanii trăiesc alături de creștini în multe țări. Și nu toți au ayatolli.

În ce constă mai exact dialogul?

O. ALEXANDER: În primul rând, ei studiază problemele cu care se confruntă teologii unei anumite religii. De exemplu, probleme private, probleme de mediu, obligațiile omului față de natură. Unii cred că omul obișnuia să venereze natura, păgânii o iubeau, o prețuiau și, prin urmare, nu o distrugeau, dar toate religiile monoteiste care provin din Biblie - islamul, iudaismul și creștinismul - distrug natura. Acest lucru este discutat activ. Este oare așa? Există o mulțime de

subiecte. Ei bine, desigur, există și probleme de actualitate precum conflictele rasiale.

Dar totuși, aceasta este în principal o tendință creștină, nu-i așa?

O. ALEXANDER: De regulă, inițiatorii sunt întotdeauna creștini. Și hinduși. Ei organizează discuții, congrese, întâlniri și rugăciuni comune... Ați auzit că președintele Sadat a fondat un templu pentru trei religii în Sinai, unde creștinii, evreii și musulmanii se vor ruga, dar aceasta este mai mult o acțiune politică. Persoana care mi-a pus întrebarea a remarcat destul de corect că, dacă amesteci aceste religii într-un fel de esperanto, nu va ieși nimic din ea. O astfel de religie există: este religia Baha'i. Are propriile temple, mai multe: un templu imens se află în America, un altul este în Haifa, Israel, dar trebuie spus că puțini oameni merg acolo, aceste temple sunt goale. Baha'i sunt o ramură a islamului, care a devenit un fel de pan-religie, care a amestecat totul. În India, există Misiunea Ramakrishna, un templu al tuturor religiilor. Dar acesta este și un fel de esperanto.

Aici se pune problema unei anumite limite naturale. Pe de o parte, ați vorbit mult despre libertatea formelor de exprimare a conștiinței de sine creștine. Pe de altă parte, întrucât această libertate față de unele forme canonice, rituale, simpla aderență la text, cultivarea ei, dacă este extinsă și dusă la bun sfârșit, poate în cele din urmă să elibereze pe cineva de o anumită necesitate în Hristos însuși. În orice caz, am vorbit cu unii oameni care susțin că întreaga poziție morală este minunată, dar că ipoteza apariției lui Hristos nu este necesară.

O. ALEXANDER: La Tolstoi, de exemplu.

— Da, tolstoianismul... este foarte dezvoltat printre tehnocrați. Iată un alt pol în raport cu Boyaryna Morozova, „diversitatea experienței religioase". Dar unde este granița aici, pentru a rămâne pe baza unei experiențe religioase specifice și a nu cădea în universalism, care distruge sursa credinței reale?

O. ALEXANDER: Articolul lui Pomerants „Tradiție și imediatitate în budismul Chan (Zen)” [13] examinează întregul acest model. Nu doar pentru religie, ci pentru toate formele de activitate umană, este foarte important să se echilibreze tradiția și inovația. Pentru mine, există o analogie biologică aici. Cum se dezvoltă un organism? Se dezvoltă pe baza echilibrului dintre programarea rigidă a genotipului și exploziile de mutații și adaptări la mediu. Dacă nu ar exista o astfel de bază genotipică rigidă, lumea ar da naștere, ca în miturile lui Hesiod, monștrilor, adică nu ar exista nicio dezvoltare. Dimpotrivă, dacă acest genotip rigid ar fi indestructibil, nici nu ar exista dezvoltare: o infinitate malefică a acelorași creaturi s-ar naște tot timpul. Și numai pe baza faptului că cei doi poli se completează constant, creând un echilibru, există dezvoltarea.

Același lucru este valabil și în religie. Dacă dai frâu liber modernismului necontrolat, care va sparge toate formele vechi, acesta își va distruge complet forma și se va revărsa pe podea. Dacă faci din forme absolute și le faci să servească drept armură impenetrabilă, atunci mișcarea și viața spirituală se vor opri. Trebuie să existe un feedback între tradiție și inovație. Te întrebi, unde este linia și criteriul aici?

Dintr-un punct de vedere informal sau structural, acest lucru este de înțeles, dar din punctul de vedere al acelei experiențe interne fără de care orice religiozitate rămâne o formă pură?

O. ALEXANDER: Cam așa: în viața practică, există formule dogmatice pentru asta. Sunt ca niște genotipuri. Aceasta este o formulă care poate fi interpretată, extinsă, dar rămâne totuși baza. De exemplu, există multe tipuri de liturghii, de la cele mai simple la cele mai complexe. În Biserica antică, Euharistia era celebrată în aproape fiecare comunitate diferit. Cuvintele erau citite diferit, dar esența era aceeași: prezența lui Hristos la masa credincioșilor. Acesta era genotipul, baza, iar ritul era un element de dezvoltare. Apoi au avut loc alte schimbări, riturile euharistice au fost canonizate; apoi acest lucru a început să împiedice dezvoltarea și, să zicem, în secolul XX au apărut noi mișcări, noi forme...

Să luăm din nou un exemplu din biologie: când un animal se acoperă cu o carapace, se salvează de pericol, dar la un moment dat carapacea îi împiedică mișcarea. În același fel, credința noastră are o carapace formată din niște ritualuri, reguli și așa mai departe, dar când simțim că această carapace împiedică, apasă (în general, tinde să apese pe miez), trebuie să căutăm

modalități de a ne transforma. Și dimpotrivă, dacă îndepărtăm complet carapacea, devenim ca moluștele fără nimic, suntem ușor de zdrobit.

În evoluția organismelor, există o a treia cale, care a fost urmată de cordate. Acestea au creat un nucleu dur în interior, coloana vertebrală. Aici coloana vertebrală, ca bază a credinței, viziunii, voinței, ne protejează mult mai bine decât orice cochilie și, în același timp, nu ne împiedică să ne mișcăm liber. Îmi cer scuze pentru astfel de exemple zoologice.

Au existat momente în istorie când prezența lui Dumnezeu a fost simțită mai puternic decât este acum sau mai puternic decât este acum?

O. ALEXANDER: Da. În timpurile străvechi cunoaștem doar două astfel de ere. Aceasta este perioada apariției lui Hristos și perioada apariției învățătorilor omenirii, când profeți, învățători, filozofi au apărut independent în diferite părți ale lumii - în China, în India, în Grecia, în Persia, în Palestina. Aceasta nu a fost pregătită, planificată evolutiv, a fost o explozie. Cât despre noul timp, este posibil ca acesta să fie legat de epoca Reformei. Dar, în general, acest lucru este acum destul de dificil de determinat.

Pentru creștinism, secolul al IV-lea a fost deosebit de important - vremea Părinților Bisericii, înflorirea marilor oameni. Pur și simplu nu m-am gândit în această direcție, dar presupun că există un anumit ritm aici. Cu ce este legat? Este ca și cum ai pune întrebări Creatorului, dar putem ghici că, probabil, este necesară o oarecare pregătire a umanității pentru a putea da un răspuns. Dacă nu este pregătită, atunci nu are rost să-l întrebi.

Să presupunem Evul Mediu, secolul al X-lea d.Hr., când a existat un declin complet al educației, culturii, religiei în tot Occidentul. Era inutil să existe acest dialog în acea perioadă. Și apoi întunericul se îngroașă - și o explozie: secolul al XII-lea - oamenii ajung la un anumit punct, și apare Francisc de Assisi, care începe să predice din nou Evanghelia, și totul renaște. După aceea, se nasc Dante, Giotto, misticii, scolasticii, Toma d'Aquino. Începe dezvoltarea umanismului creștin, care nu a încetat până în ziua de azi. În exterior, a fost ascuns de umanismul păgân, Renaștere. Dar, ca un pârâu, a început în secolul al XII-lea. Și continuă să curgă.

Când folosești imaginea unei explozii, există ceva intern, imanent în ea. În întrebarea mea, m-am referit la sentimentul prezenței lui Dumnezeu din exterior.

O. ALEXANDER: Am folosit această imagine intenționat, pentru că nu putem descrie influența divină asupra noastră din exterior... Când trag în depărtare, vezi un nor, apoi un sunet. Vedem această explozie, dar nu vedem ce a produs această explozie.

În zilele noastre, mulți oameni (inclusiv cei prezenți aici) sunt în căutarea unor forme de alăturare vieții spirituale. Acești oameni nu sunt pregătiți din interior să accepte biserica, formele rituale ale religiei, iar în acest sens există multe obstacole din exterior. Și, în același timp, nu se pot mulțumi cu pseudo-spiritualitatea care vine prin diverse canale oficiale.

Manifestările specifice ale acestei căutări de implicare spirituală și comunitate spirituală sunt destul de diverse: acestea includ tot felul de întâlniri spontane în case și grupuri care se adună în scopul psihoterapiei reciproce, cum ar fi grupul Dr. L-v, format din persoane care au încercat anterior să se sinucidă. Psihoterapia în acest grup se desfășoară pe baze creștine, dar nu în mod deschis, ci într-un mod forțat ascuns. Este posibil și cum anume să se desfășoare o muncă spirituală cu astfel de persoane „intermediare”? Este posibil și necesar să se creeze, ca să spunem așa, celule „precreștine”?

O. ALEXANDER: Cred că această problemă este rezolvabilă din punct de vedere tehnic... Și este rezolvabilă în felul acesta... Ei bine, din nou, nu vă știu, dar pentru creștinii care au făcut primii pași, părtășia, studiul în comun al Bibliei, rugăciunile comune acasă, părtășia liberă, nereglementată, este un lucru foarte important, pentru că aici există un element de Biserică, dar și un element de psihodramă, psihoterapie. Și apoi, spiritul de părtășie din punct de vedere creștin este necesar, pentru că nu este întâmplător că cuvântul „Biserică” este tradus prin „adunare”.

Când întregul public se aduna la Atena pentru a vota, se numea *ecclesia* . Adică, Biserica este o adunare, o cale comună, o cale a comunității, în ciuda dificultăților care apar atunci când oamenii comunică. Acest lucru s-a răspândit acum în întreaga lume. De exemplu, de la război încoace, toată Italia a fost acoperită de mici grupuri creștine. Acestea sunt numite „focolari”, ceea ce

înseamnă vetre. Acesta nu este un templu, nu o parohie, nu un club. Doar mici grupuri de oameni care se întâlnesc, se roagă împreună, se ajută reciproc. Au reînviat comunicarea autentică care se pierde astăzi în civilizația de masă. O persoană care se află în metrou sau într-o biserică aglomerată este întotdeauna singură. Dar aici oamenii se întâlnesc...

Este foarte interesant că, acum câțiva ani, când a avut loc un congres al tineretului creștin lângă Paris, au venit acolo mii și mii de tineri și tinere din întreaga lume, iar un reprezentant din Rusia (singurul care a ajuns acolo) mi-a scris că s-au adunat în biserică pentru slujbă, au ascultat predici, au vorbit, iar după slujba generală, unii dintre băieți doar au locuit acolo, chiar au dormit. Adevărat, „leviții" - așa îi numeau pe cei care menținеau ordinea - se asigurau că totul era așa cum trebuia... și apoi se duceau la corturile lor, iar secțiile și grupurile dedicate dialogului și meditației funcționau.

Stăteau împreună, meditau la un text. Existau cluburi de discuții, mulți tipi necredincioși veneau acolo, interesați de cum trăiesc creștinii. Unii se adunau, pur și simplu mergeau împreună. Luau - știți voi, ca acum - o frază dintr-o rugăciune și o repetau în toate limbile în cor, cu o singură melodie, dansau și cântau.

Și apoi prietenul meu a spus că este din Rusia și le-a sugerat să cânte în rusă, iar ei au învățat repede și au început și ei să cânte în rusă. De la liturghie, aceasta se transformă în comunicare intimă. Mi s-a spus că astfel de întâlniri au loc și în America Latină. S-a scris mult despre asta, mișcarea se răspândește pe scară largă.

Ceva de genul acesta este foarte posibil pentru noi, este un lucru real. Nu este nimic ilegal sau politic în asta... Oamenii încă comunică, stau împreună, vorbesc despre orice, beau sau nu beau - încă comunică. Și oamenii care își caută împreună calea spirituală pot comunica.

Au apărut aceste mici comunități din Italia după război?

O. ALEXANDER: În timpul războiului. Acum sunt foarte activi.

Putem considera că lucrul primordial în aceasta este credința care a apărut deja într-o persoană și convingerea pur creștină că drumul către Dumnezeu constă tocmai prin comunicarea dintre oameni?

O. ALEXANDER: Aceasta este, desigur, o mișcare creștină care se străduiește să readucă Biserica de pretutindeni pe calea comunității oamenilor vii. Astfel încât să nu existe creștini anonimi care vin la biserică și pleacă pentru a completa creștinismul bisericesc cu viața comunitară. Cât despre țara noastră, aici pot da exemplul baptiștilor și penticostalilor, care, deși, din păcate, se îndepărtează de unitatea Bisericii - ar putea să o completeze minunat - comunică adesea în același mod. Am studiat puțin aceste experiențe și mi-am dat seama că există multe lucruri frumoase și interesante acolo. Este adevărat, au mai multă experiență în rugăciunea comună.

În sensul acesta, este acesta protestantism?

O. ALEXANDER: Da, desigur, și una exagerată... Fundamentalism... Ei iau totul literal, pentru ei nu există o abordare științifică, critică a Scripturii care să fie importantă pentru conștiința bisericească, așa că au totul așa cum este... Dar oferă un exemplu de mare coeziune, prietenie. Există, desigur, elemente degradante - din cauza izolării lor, apare provincialismul, nu citesc nimic altceva decât Biblia, nu merg la cinema, le interzic vizionarea la televizor... Cred că o persoană rezonabilă poate extrage multe din cinematografia și televiziunea noastră.

Dar mai întâi trebuie să dobândești o bună imunitate la ea.

O. ALEXANDER: Îl dobândim din copilărie.

Serios? Cred că e invers. Această otravă e în tine încă din copilărie și funcționează foarte subtil, astfel încât să nu te mai gândești la ea. Îți permiți să te uiți la televizor, dar noi... Nu suntem atât de protejați.

Pr. ALEXANDER: Îl urmăresc cu mare folos pentru mine, uneori chiar citez ceva din el în predică, pentru că știu că toți enoriașii mei se uită la televizor, chiar și doamnele în vârstă... De exemplu, a fost filmul „Fuga domnului McKinley” - îl consider profund creștin. Semnificația lui este responsabilitatea, chemarea omului, păcatul evadării - evadarea... Nu ai putea spune mai bine.

Poți da mai multe exemple de astfel de filme?

O. ALEXANDER: Nu-mi amintesc imediat, dar multe dintre ele m-au impresionat ca fiind bune, umane... „Viața pe Pământul Păcătos”, „Gara Belarus” - există ceva destul de autentic în toate. Nici nu vorbesc despre filmele lui Tarkovski. Sunt clasice.

Îți place Andrei Rublev?

O. ALEXANDER: Fără îndoială. Cred că a exprimat mult mai mult decât și-a propus. A înfățișat această perioadă de coșmar, a înfățișat-o cu sinceritate. A înfățișat un om care poartă o încărcătură de spiritualitate și își creează icoanele într-un mediu teribil. Lumea spiritului s-a dovedit a fi necălcată în picioare. Iar scena răstignirii care este prezentată acolo este, desigur, superioară celei a lui Pasolini. Este realizată cu tact, cu înțelegere.

Desigur, ai dreptate că trebuie să ai o cheie... Și aici trebuie să existe un echilibru între negarea generală, nihilism și conformismul sută la sută. E o prostie să mănânci prăjituri conformiste, dar e la fel de prostie să arunci copilul odată cu apa din cadă. Trăim în această civilizație, facem parte din ea.

Ați vorbit despre congresul tinerilor creștini, despre ce se întâmplă la limita culturii de masă și a cultului. Nu v-a provocat acest lucru vreun protest intern sau vreun disconfort?

O. ALEXANDER: Sunt un om fără prejudecăți. Cred că poate ieși ceva din asta.

Dar poate avea loc distrugerea și prin popularizare?

O. ALEXANDER: Mi se pare că în acest caz nu a fost așa. Mai întâi are loc un proces de fermentare, care apoi prinde contur, cum ar fi, de exemplu, revoluția lui Isus. La început, hipioții au făcut ravagii, apoi au crescut și și-au ocupat locul. Este un proces. Creștinismul este un sistem deschis, are întotdeauna unde să se miște. De ce avem nevoie de o structură, de un episcop, de teologi?... Ca să ținem cumva sub observație acest lucru. Ca să nu se transforme într-un amorfism complet.

Să zicem, celebra operă „Jesus Christ Superstar" - a provocat o reacție negativă în rândul multora. Am citit articole indignate în presa occidentală, iar unii tineri din Europa, când a fost difuzată această operă, au ieșit cu pancarte „Iertați-i, nu știu ce fac". Iar unii, dimpotrivă, au devenit creștini sub influența acestei opere, în general, deloc rea.

Așadar, nu putem niciodată unifica totul. Ceea ce unora li se părea distrugere și inovație, pentru alții a devenit deja tradiție și viață. Aceste sunete, această structură sunt pentru ei ceea ce respiră, ceea ce exprimă. Altfel nu pot face.

Uităm de generația mai în vârstă. Dar nu au fost bătrînele doamne cele care au salvat Biserica Rusă? Ele au dus-o în cei mai grei ani...

O. ALEXANDER: Acesta este un mit, și unul foarte răspândit, dar este totuși un mit. Domnul Dumnezeu, nu bătrânele, a salvat Biserica. Și când bisericile au fost închise, au fost închise și nicio bătrână nu a ajutat. Ce au cărat ele? Pur și simplu nu știu calea ta, dar spune-mi: ți-au dat bătrânele mult personal? Căreia dintre voi i-au dat bătrânele ștafeta aprinsă din întunericul secolelor? Le respect foarte mult pe bătrâne și, mai devreme sau mai târziu, ne vom transforma cu toții în ele, dar nu ar trebui să exagerăm rolul lor. Au făcut atât bine, cât și rău. Au păstrat multe superstiții, au hrănit psihologia Vechilor Credincioși și i-au otrăvit pe tinerii care astăzi arată ca fragmente ale trecutului îndepărtat, stilizându-se ca aceste bătrâne. Și întrebați o bătrână despre fundamentele credinței ei, de ce este aici în biserică, cu excepția faptului că este cald, plăcut și confortabil aici, nu vor răspunde nimic.

Desigur, există oameni diferiți. Și, bineînțeles, nu-i poți învinovăți. Mame care au trăit trei sau patru războaie, care și-au pierdut cei dragi pe front, sunt hărțuite, epuizate, viața lor nu a fost ușoară... Se împing una pe alta în biserică, ca la coadă sau în transportul în comun - ce te poți aștepta de la ele? Această generație este eroică în felul ei. Nu a avut parte de prea multe lucruri bune. De aceea ar trebui să ne scoatem pălăria în fața lor. Dar cu greu ne-au transmis ștafeta spiritului. Gânditorii religioși de la începutul secolului au făcut-o. Conform cărților lor, majoritatea oamenilor care caută au început să găsească calea credinței. Doar câțiva oameni au păstrat adevăratele tradiții, dar au fost literalmente câțiva.

Există diavolul?

O. ALEXANDER: Vai! [Râsete generale]

Deci, răspunsul este afirmativ? Dar cum ar trebui înțeles acest lucru? Și cum permite Domnul acest lucru?

O. ALEXANDER: Desigur, problema „cum permite Domnul asta?” este legată de un model oarecum simplificat, familiar nouă, de a ni-L imagina pe Creator ca un fel de îngrijitor sau polițist care menține ordinea în casă și, dacă vede încălcări undeva, restabilește ordinea cu mână de fier. Cred că acest model este, ca să spun blând, simplificat.

Acum, dacă ajungem la problema diavolului... nu sunt doar sigur că el există, dar cred că în viață acesta poate fi văzut întotdeauna. Există rău din imperfecțiune, din suferință, dintr-un ficat bolnav, din ignoranță, din foame și din multe alte cauze. Dar există și rău care nu are o origine naturală, satanismul care sălășluiește în om, pe care Dostoievski a încercat să-l descrie.

Voința spre rău, absurdă, nefirească. Desigur, unde este linia dintre psihiatrie și demonism, e greu de spus. Poate că întregul domeniu psihiatric este împărăția diavolului. Când Hristos a vindecat femeia care era strâmbă, El a spus: „Iată, Satana a legat-o pe această fiică a lui Avraam”. Cine știe ce efecte ale altor

dimensiuni afectează lumea noastră? Demonologia ca știință probabil nu există, deși mulți cred că există.

Cred că nu suntem pregătiți să studiem lumea întunecată acum. Cunosc multe cazuri în care oamenii au încercat să facă asta, dar li s-a întâmplat ca subiectului care a lăsat duhul să iasă din sticlă – au căzut victime ale propriilor experiențe. Voința care rezistă armoniei, care rezistă existenței, este o voință sinucigașă. Unul dintre motivele pentru care originea răului nu poate fi explicată este acela că este complet în afara categoriilor de explicație, pentru că este întunecată până la capăt, irațională până la ultima adâncime. Adesea asociem iraționalul cu misticismul, cu credința și așa mai departe. Între timp, toate păcatele sunt iraționale. Rațiunea încă încearcă să ne înfrâneze cumva. Rațiunea este o categorie mai apropiată de etic. În irațional, se naște haosul. În acest haos, omul intră în contact cu dimensiuni spirituale la fel de bolnav ca el însuși.

Probabil că există și ceva demonic în natură. Dar poate că există mai puțin din el acolo. Când vezi natură moartă, lipsită de om, mai ales undeva în stânci, în munți, simți dintr-o dată ceva satanic, care se opune.

Se pare că voința rea este inerentă nu doar omului, ci și dimensiunilor naturale. Și aici există un feedback, un fel de influență. Cu greu poate fi înțeleasă naturalist, ca în celebrul film „Exorcistul”, de care probabil ați auzit. Presupun că astfel de interpretări sunt o naturalizare, o simplificare magică a problemei. Aici se dovedește că răul este un fel de infecție, care are un caracter aproape impersonal. Mi s-a părut că satanizarea omului are loc nu prin infecție directă - cel puțin eu nu am văzut niciodată asta - ci prin deschiderea propriei voințe către aceste forțe întunecate. Fiecare păcat este mai întâi permis de om, îi deschide porțile, iar când Satan se așază în el și stăpânește mingea - atunci se naște obsesia.

Un scriitor creștin spunea că diverse simptome patologice nu sunt altceva decât hipertrofia păcatelor noastre. În ce măsură este acest lucru adevărat, nu știu, dar, în orice caz, există ceva în asta.

Dacă o persoană bolnavă se simte centrul universului, atunci are o megalomanie, dar într-o stare normală nu te asigură că este centrul universului, deși în orgoliul său simte ceva de genul acesta. Când are o orientare morală greșită, umblă ca un mic centru al universului, iar când are o schimbare dureroasă, declară pur și simplu că este centrul universului. De la obsesia de sine - un păcat comun - la solipsismul pacienților pe care îi cunoști suficient de bine, este un moment. Și de ce te interesează un subiect atât de prevestitor?

Da, din mai multe motive...

O. ALEXANDER: Desigur, nu sunt expert în acest domeniu, dar sunt sigur că o astfel de răutate există.

Unul dintre motivele pentru care acest lucru m-a interesat este tocmai domeniul meu profesional. Este adevărat, aici îmi voi permite să exprim un anumit dezacord, sau mai degrabă, nu un dezacord, ci cealaltă față a problemei. Ați spus că poate domeniul psihopatologiei este soarta diavolului. Nu pot fi de acord cu asta, pentru că cunosc multe forme de psihopatologie, în care, în opinia mea, sunt reprezentate toată viața și toate dimensiunile; există forme care, dimpotrivă, sunt legate de credință.

O. ALEXANDER: Am vrut să spun că probabil cele mai dezgustătoare dintre distrugerile comise de forța antidivină sunt distorsiunile și încălcările sufletului. Cele mai criminale. Pentru că atunci când un organism, sau un munte, sau un microb este distrus, este una. Dar când spiritul, sufletul este distrus, este cea mai teribilă dintre toate tipurile de distrugere pe care le cunoaștem. Dar toate acestea se întâmplă la nivelul impresiilor.

De ce altceva pare relevant acest lucru - în primul rând, este vorba de vârstă... Uneori, Duhul Sfânt sau ceva similar este în mod clar prezent în bolile mintale. Știți, există tipuri de schizofrenici, cel puțin cei numiți schizofrenici, care sunt tocmai purtătorii unui principiu spiritual clar, bunătatea... Chiar și psihiatrii au un astfel de concept, unul foarte ciudat - nobilimea schizofrenică.

Când lucram în N., am fost frapat de modul în care un psihiatru îi spunea altuia: „Uite cât de sincer este, asta e onestitate schizofrenică, o persoană normală nu poate fi așa." Adică, bolnavii mintal, cel puțin cei numiți astăzi bolnavi mintal, sunt foarte adesea mai aproape de Dumnezeu decât așa-numiții oameni normali. Așa pare, cel puțin.

O. ALEXANDER: Sunt lucruri diferite. Poate că această persoană a avut o voință autentică de a face bine, iar boala a manifestat această voință într-un mod atât

de strălucitor, unic, și dacă ar fi fost sănătos, ar fi fost pur și simplu o persoană minunată. Este greu de spus...

Ideea ar putea fi relativitatea conceptelor de sănătate și boală și faptul că însăși societatea de astăzi poate fi oarecum bolnavă, neobservând că oamenii mai sănătoși din punct de vedere moral i se pot părea bolnavi. Și așa se poate imagina. În orice caz, astfel de cazuri există cu siguranță. Cazuri individuale.

Ei bine, de ce este interesantă problema diavolului? În lectura modestă pe care am avut-o despre aceste chestiuni, este foarte vizibilă tendința oamenilor, a sfinților părinți, de a căuta diavolul în ei înșiși, de a-l alunga pe diavol - în general, există o luptă atât de semnificativă: aceasta este de la diavol, aceasta este ispita, aceasta este ispita. Acestea sunt categoriile și, involuntar, începi să te privești din acest punct de vedere și ceva se dovedește a fi cu adevărat convenabil, funcționează cumva. Definesc ceva în mine ca fiind „diabolic" - și este mai ușor să mă înstrăinez de asta. Adică, aceasta este o categorie practic valoroasă...

O. ALEXANDER: Mai ales că astfel de diviziuni nu sunt întotdeauna justificate. Când văd că o persoană vorbește sau acționează sub influența bolii sale, spun că acest lucru se datorează stării stomacului tău; dacă o persoană acționează sub impresia unei nenorociri sau a unor circumstanțe din viața sa, spun că ai fost traumatizat de una sau alta și așa mai departe... Așa că se înstrăinează, se distanțează de acest proces. Dar dintr-o dată se dovedește că există ceva în el care nu se explică prin niciuna dintre acestea - atunci spun că acest lucru este de la cel rău. Acesta este singurul criteriu și este imprecis.

Dacă te lași dus de val cu asta, vei obține o imagine teribilă, inacceptabilă pentru mine. Recent, a fost publicat în limba rusă un volum de Georges Bernanos. Romanul „Sub soarele lui Satan" înfățișează o luptă cu diavolul - acest lucru nu-mi trezește nicio simpatie. Nu evocă, nu se poate face nimic în privința asta. Mi se pare că Satana ar trebui combătut într-un mod complet diferit.

Care?

O. ALEXANDER: Să te conformezi mai mult chipului și asemănării lui Dumnezeu. Vezi tu, trebuie să înlocuiești acest principiu întunecat din tine. Nu

să-l alungi - nu-l vei alunga niciodată - ci să-l înlocuiești cu ceva pozitiv. Astfel încât să nu mai rămână loc pentru el, sau să rămână cât mai puțin loc posibil. Și blestemul - acesta, în opinia mea, este mai mult legat de ocultism.

Când arena mondială a luptei dintre bine și rău este proiectată foarte direct asupra unora dintre cele mai simple circumstanțe cotidiene, atunci are loc o profanare teologică... Din câte înțeleg, nu ești aproape de această abordare, atunci când mașinațiunile diavolului se văd foarte clar în ceva...

O. ALEXANDER: Nu știu dacă avem dreptul să distribuim roluri în lume... și atunci o persoană merge imediat prea departe aici... Merită să decidă o singură dată că acesta este alb și acela este negru, și apoi începe să judece, uitând deja că criteriile sale sunt foarte slabe.

Și, mai mult, din orice motiv privat – cotidian, banal, mărunt – se dovedește imediat că întreaga ierarhie cosmică este aici, în acest punct...

O. ALEXANDER: Mă tem că, indiferent cât de mult aș crede în forțele întunecate, nu ar trebui să abuzăm de acest lucru. Există o fabulă de Krylov: odată un brahman a decis să mănânce ouă în timpul Postului Mare. A aprins o lumânare, deoarece nu exista șemineu în chilia lui, și a început să fiarbă un ou pe această lumânare. Și dintr-o dată intră gardianul: „O, groază! Rupeți postul!” „Iartă-mă”, a spus el, „diavolul m-a încurcat.” Deodată, demonul sare de după sobă și strigă: „Nimic de genul acesta, eu însumi tocmai am învățat de la el cum să coacem ouă pe o lumânare!” Deci este riscant să abuzăm de acest lucru. Sau, altfel spus, nu are rost să dai vina pe diavol dacă ai fața strâmbă.

Suntem singuri cu Dumnezeu? Există un singur Dumnezeu pentru toate lumile? Dacă informațiile despre obiectele zburătoare neidentificate și vizitatorii extratereștri sunt măcar oarecum fiabile, atunci se pune întrebarea despre multitudinea civilizațiilor, despre non-unicitatea vieții și a umanității.

Poate că suntem doar o provincie înapoiată și mizerabilă în spațiul locuit, comparabilă cu niște aborigeni australieni, blocați în epoca de piatră a moralității. Dacă toate acestea stau așa, dacă multitudinea civilizațiilor spațiale este în sfârșit confirmată de o comunicare reală, constantă cu acestea - va supraviețui religia? Vor fi extratereștrii mesia? Sau arbitri ai Judecății de Apoi?

Dacă se poate, hai să visăm puțin...

O. ALEXANDER: Există mai multe întrebări aici, voi începe de la sfârșit. Teoretic, este foarte posibil ca Universul să fie locuit. Din punctul de vedere al conceptului de creație, este ușor de imaginat că, din moment ce lumea este atât de mare, înseamnă că a fost creată pentru un număr mai mare de locuitori decât populația Pământului. Deși Universul are și el limite, așa cum s-a stabilit acum, el este totuși foarte mare. Unicitatea omului nu suferă deloc de acest lucru.

Viața este unică. Probabilitatea sa este neglijabilă în Univers. Un astronom celebru a spus: dacă trei albine zboară deasupra Europei, distanța dintre ele este similară cu distanța dintre galaxii, la scara corespunzătoare. Nu cunoaștem nicio planetă pe care să existe semne de viață. Prin urmare, predicția despre extratereștri este pur speculativă. Poate că familia umană este mult mai mare decât credem. Poate că locuiește foarte dispersat în galaxia noastră și depășește limitele acesteia. Dar nu putem încă judeca acest lucru.

Cât despre nivelul ridicat al extratereștrilor, aceasta este o ipoteză foarte controversată. Dacă nivelul lor tehnic ar fi fost mult mai ridicat, ne-ar fi găsit. Dar nimeni nu ne-a găsit încă. Toate informațiile pe care le obținem din literatura populară nu conțin nimic irefutabil. Am vorbit cu mulți oameni care apără teoria extratereștrilor, a obiectelor neidentificate - mi-au arătat o mulțime de fotografii. Dar aceste fotografii sunt ușor de făcut, fără a falsifica nimic, aruncând un porumbel de lut în aer spre o țintă și fotografiend-o.

În 1910, un okapi, un animal înrudit cu girafa, a fost găsit în Africa și nu au existat probleme; au adus pielea, au adus craniul. Chiar dacă nimeni din Europa nu văzuse vreodată un okapi, desigur că există, din moment ce există piele, există craniu. Apoi au fost prinși, filmați, împăiați etc. Când turiștii părăsesc pădurea după un picnic, poți afla întotdeauna că au fost oameni „civilizați” aici. Acest lucru este dovedit de conservele, sticlele... Niciun extraterestru care a sosit nu a lăsat aici măcar o sticlă mică sau un fragment. Și aceasta este o civilizație tehnică, conform descrierilor și fotografiilor. Ei bine, cel puțin un șurub extraterestru trebuie să cadă din mașină într-o zi.

Unul dintre prietenii mei care a examinat fenomenul din Petrozavodsk mi-a arătat fotografii și mi-a povestit despre efectul său asupra oamenilor. O strălucire strălucitoare, de formă ovală, de natură plasmatică. Nu există nimic care să semene cu un dispozitiv. Este similar cu fulgerul globular sau cu un fenomen atmosferic foarte rar. Încă nu cunoaștem multe fenomene. Acest fenomen a afectat oamenii - mulți au leșinat. Dar știm că o eclipsă de soare are un efect puternic asupra oamenilor, animalele se sperie. Poate că acest fulger globular sau ceva de genul acesta emite astfel de raze care afectează psihicul... Nu există informații specifice. Este păcat, desigur, mi-aș fi dorit să fie cineva acolo, cineva să treacă în zbor.

Se spune că deasupra Kunțevo-ului plutea un fel de aparat... Când am citit raportul lui Siegel, am întrebat mulți locuitori din Kunțevo - nimeni nu știa nimic despre asta. L-am întrebat pe același Siegel dacă există un fel de concept; care este - ei zboară, stau pe aici de zeci de ani, aproape secole, fără să ia contact?.. El spune: dar sunt deasupra noastră. Dar noi suntem deasupra maimuței, dar oamenii consideră că este o onoare să pătrundă în mediul maimuțelor, să trăiască printre ele, să le studieze și să scrie cu entuziasm cărți despre ele, să susțină disertații, să facă filme... Ce, suntem noi sub cimpanzei, de nu ne interesează acești gândaci de bucătărie în cutii pe cer?

E foarte interesant ce cred maimuțele despre noi.

O. ALEXANDER: Ei bine, cel puțin ei nu cred că ne plimbăm, privim și nu ne amestecăm în viața lor. La bine și la rău, oamenii se amestecă, la fel cum dacă ar exista niște extratereștri, evident că nu s-ar putea abține să nu se amestece în viața noastră.

Există însă o altă teorie. Dacă aceste obiecte sunt într-adevăr văzute de oameni, putem presupune că acești oameni sunt din viitor. Să ne imaginăm pentru o clipă că peste o mie de ani se va descoperi o metodă de călătorie în timp. Și oamenii de știință sau turiștii zboară în timpul nostru pentru a ne privi. Dar nu pot lua legătura din motive care vă sunt clare. Ei doar privesc și dau din cap.

Uneori, apropo, așa cum spunea Siegel, existau niște efecte în timp. Această mașinărie a luat un ofițer latino-american, apoi l-a aruncat afară, iar în acele câteva minute și-a lăsat barba să crească. Iar Triunghiul Bermudelor este ca o gaură prin care oamenii merg în timp și nu se mai întorc.

E tentant și minunat, dar cumva nu e încă complet clar. Poate că există cu adevărat și alte dimensiuni. Poate că e un Univers vecin care există paralel cu

noi. Dar tot ce știm despre univers vorbește despre unitatea și omologia legilor și despre unitatea principiului creativ încorporat în stele, planete, plante și animale... Același tabel periodic al lui Mendeleev care domnește peste tot...

Prin analiza spectrală putem vedea din ce sunt alcătuite stelele îndepărtate... Și presupun că problema pe care o pune Lem - aceea că vor fi descoperiți păianjeni sau muște gânditoare - este pusă incorect din punct de vedere științific. Presupun că un om de pe orice planetă ar trebui să fie omolog sau analog cu un om de pe Pământ, la fel cum elementele planetelor și stelelor sunt omoloage cu elementele Pământului nostru.

Deci, suntem singuri cu Dumnezeu? Cu siguranță nu. Cred că, pe lângă lumea vizibilă, există și alte dimensiuni, alte ființe. Dacă chiar și lumea animalelor și a plantelor este atât de complexă ierarhic - de la o gorilă la un virus, o astfel de scară a ființelor... Știm că există experimente, oculte și altele, care vorbesc despre alte planuri. Probabil că există un întreg regat acolo. Și, în general, universul este mai complex decât credem. Și cât despre faptul că suntem o provincie mizerabilă? Pentru noi, creștinii, chiar dacă Pământul este ultima dintre planetele civilizate din spațiu, apariția lui Hristos pe el îl face semnificativ. Deși ni se poate imagina și altfel, ca la Ibsen, unul dintre eroi și-l imaginează pe Hristos umblând prin lumi și întrupându-se pe fiecare dintre planetele locuite. Dar toate acestea se află în limitele poeziei, fanteziei și visului.

Există o ultimă opțiune. Poate că Creatorul a creat un Univers atât de imens pentru a-l popula cu oameni. Așa cum viața a apărut odată în ocean și a populat întreaga noastră planetă, tot așa mintea, odată apărută pe una dintre planetele Sistemului Solar, va trebui într-o zi să cucerească întreaga lume, să spiritualizeze Universul, să plieze spațiul, așa cum scrie omul de știință sovietic Iu. G. Antonov în cartea sa „Reflecții asupra evoluției materiei” (Moscova, 1976). Spiritul va domni și va elimina materia.

Nu spun că va fi așa. Dar nu este o opțiune imposibilă. Sunt înclinat să cred că ar trebui să existe o mare evoluție aici, iar dacă spunem că suntem o provincie mizerabilă, aborigeni australieni, atunci acest lucru nu este în raport cu Universul, ci în raport cu viitorul. Cu viitorul care ne este prezis în Evanghelie, când vom călca pe șerpi și scorpioni și vom bea otravă, și nu ne va face rău. Putere asupra materiei. Aproximativ la asta se poate răspunde pe această temă.

Poate dacă suntem aborigeni, atunci nu în raport cu viitorul sau în raport cu lumea, ci în raport cu Dumnezeu? Lumea nu a fost creată pentru oameni, dacă

ne gândim la adâncurile oceanului, la peșterile din Noul Athos, înseamnă că El a creat-o pentru Sine?

O. ALEXANDER: Din punct de vedere științific, această întrebare este incorectă. Nu corespunde subiectului. Adesea nu putem înțelege lucrurile elementare ale lumii vizibile. Dacă modelăm gândirea divină, atunci... Dar vă pot spune următoarele: este posibil ca toată diversitatea Universului vizibil cu vidurile sale uriașe, unde încă nu există loc pentru om, să fi fost necesară în planul general al evoluției, astfel încât omul să iasă în sfârșit din toată această încurcătură. Poate că a fost nevoie de cuptorul întregului Univers pentru a topi o umanitate. Din punct de vedere științific, aceasta este o presupunere complet corectă. Statistic. Este posibil ca acest întreg laborator imens să fi fost necesar pentru ca omul să se nască.

Acesta este un punct de vedere atât de teleologic...

O. ALEXANDER: Da. Este pur și simplu o ipoteză, și una complet acceptabilă, care explică vidul Universului și așa mai departe. Iată un model pentru tine. Să presupunem că ai nevoie să obții o enzimă chimică, o substanță, și este atât de complex încât trebuie să aduni un întreg sistem de aparate pentru asta. Se adună, se adună, apoi muntele dă naștere unui șoarece - dar acest șoarece este de aur. Și dacă întregul Univers s-ar încorda și ar umfla - și ar da naștere unui om, atunci tot om este.

Ceea ce spui include conceptul scopului evoluției? Despre o evoluție cu scop. Despre o evoluție care este imposibilă fără un scop stabilit.

O. ALEXANDER: Da.

Cunoști lucrările lui Liubîșcev pe aceste teme?

O. ALEXANDER: Da. Nu cu toată lumea, dar, în general, sunt familiarizat cu punctul său de vedere.

Și ce simți pentru ea?

O. ALEXANDER: Îmi place, deși nu exclud faptul că evoluția poate fi privită dintr-un punct de vedere darwinist clasic... Chestia e că Darwin nu a eliminat teleologia, ci pur și simplu a dezvăluit mecanismul dezvoltării, dar principiul în sine este global... Liubîșcev o taie folosind un material specific, în mijlocul acestui proces, dar, de fapt, trebuie să-l privim în general. De ce trebuie lumea să se dezvolte? Cine o trage de urechi? De ce trebuie organismele vii să se dezvolte? De dragul adaptării? Deci cele mai adaptate sunt creaturile inferioare. Ele pot rezista la orice, inclusiv chiar și la radiații. Algele albastre-verzi, cele mai elementare... Virușii sunt aproape indestructibili, se reproduc rapid și trăiesc în orice mediu.

Cine și de ce a tras această lume astfel încât să devină mai complexă și să meargă mai departe până când omul eclozează? Deci, secretul evoluției este în întregime teleologic. Academicianul Berg a scris mult despre asta chiar înainte de Liubișciov. Acum a fost republicată... El și-a numit teoria „nomogeneză” - dezvoltare conform legii [14] . Ei au numit-o „holism”, „finalism” - mișcare spre întreg. Aceasta este impresia pe care o au toți biologii care reflectează serios asupra problemelor filosofice ale științelor naturii.

Odată i-am pus lui Yu. A. Șreider o întrebare despre Liubișcev: cum se leagă studiile de biologie de credință, religiozitate? El s-a gândit la asta și a spus că biologii-fiziologii și evoluționiștii de tip darwinian sunt mai des atei, dar etologii și evoluționiștii de tip non-darwinian sunt cel mai probabil credincioși.

O. ALEXANDER: În general, are, desigur, dreptate, așa se dovedește. Deși această întrebare trebuie studiată mai atent. Evoluționiștii și etologii se confruntă cu probleme filosofice majore. Și un fiziolog este, la urma urmei, în mare măsură un descriptiv, un experimentator. El nu crede în nimic ce nu poate fi reprodus. Și cum poți reproduce evoluția? Aici trebuie să-ți folosești involuntar creierul.

În opinia dumneavoastră, există profesii care sunt mai favorabile apariției religiozității și mai puțin?

Pr. ALEXANDER: Nu m-am gândit niciodată la asta, dar printre enoriașii mei sunt mulți matematicieni și fizicieni.

Matematicienii sunt de înțeles, dar ce se întâmplă cu fizicienii?

O. ALEXANDER: Mulți fizicieni. Nu știu de ce. Poate pentru că fizicienii întâlnesc anumite fațete ale realității care depășesc limitele științei. Dar nu cred că acest lucru a fost definit strict. Trebuie verificat, studiat statistic... Dar, în general, vedem oameni cu înclinații religioase într-o mare varietate de profesii, deci nu pare să aibă vreo semnificație absolută. Cred că, de la geneticieni la criminali, hoți - sunt adesea atât credincioși, cât și superstițioși - o gamă largă de opțiuni de tot felul. Poate că medicii și fiziologii au fost întotdeauna cei mai înclinați spre materialism: Vokht, Sechenov, Bekhterev.

Deja o duceau bine.

O. ALEXANDER: Ce poți face? Era o tradiție, destul de cunoscută, printre acei doctori care tăiau și nu găseau niciun suflet acolo...

O altă întrebare - despre latura practică a tuturor acestor lucruri... Tot ce am auzit este mai degrabă domeniul sferelor spirituale, al filosofării, al viziunii și așa mai departe, în timp ce viața constă din adevăruri practice, adesea de puțin interes, de ordin inferior. Și de fiecare dată, când din aceste înălțimi te întorci la latura practică a vieții, vezi că, de regulă, nu există fire de legătură și că, atunci când abordezi o anumită problemă practică, te afli la același zero.

Și se pare că acesta este un fel de refugiu spiritual, unde e bine să vizitezi, să te odihnești și apoi din nou - în acest noroi, în această mizerie, să te zbați în el fără nicio abilitate nouă, fără niciun avantaj minim.

Adesea se pare că întreaga viață bisericească, precum și viața spirituală, se îndreaptă exclusiv spre această parte, iar pentru mine, ca cineva care caută indicii practice, un teren real, devine, prin urmare, cumva, disperat de goală...

O. ALEXANDER: Aceasta este o întrebare foarte corectă și bine pusă. Este legată, desigur, de greșeala noastră comună că credința este un fel de „zonă", ceva de genul unui hobby sau un colț separat al vieții. Între timp, nu există colțuri în care să nu fie proiectată. Îl imaginez întotdeauna pe Hristos în Nazaret. Nu a trăit ca în picturile artiștilor italieni sau ca în imaginația noastră. Iată-L plimbându-se prin curte, iar ei Îl cheamă să repare gardul pe care l-a rupt taurul. El merge, frământă lutul și cu propriile Sale mâini pune pietre pe acest gard. Sfântul Iustin Martirul a scris în secolul al II-lea că Hristos a făcut pluguri, a făcut juguri pentru boi... Ne putem imagina că le-a făcut prost? Ne putem imagina că oamenii au venit și s-au plâns că Iešua le-a făcut ceva rău? Dar El a trăit așa cea mai mare parte a vieții Sale! Și acest fapt, pe care îl uităm, transformă, transfigurează viața noastră de zi cu zi.

Artistul Polenov are picturi care înfățișează viața lui Hristos - a încercat să o prezinte așa cum era „în vremurile de demult" în Palestina. Case mici, rufe atârnate. Merge obosit, cu un toiag. Da, a trăit o viață obișnuită! A sfințit viața de zi cu zi. A luat sacramentul principal din masa sacră, dar totuși o masă. Nu i-a chemat niciodată pe oameni să renunțe la tot, să alerge în deșert, să stea și să se gândească la al treilea ochi și ceva de genul acesta. El a vrut ca oamenii să trăiască precum Dumnezeu printre cele mai obișnuite lucruri, în cele mai obișnuite circumstanțe. Rețineți că toate pildele Sale - și ne-au fost aduse aproape sub formă de înregistrare magnetică, deoarece memoria popoarelor din Orient era atât de mare încât au păstrat texte gigantice pe de rost timp de secole, ca să nu mai vorbim de micile Evanghelii. Știau Mahabharata pe de rost, știau toate Scripturile pe de rost. Așa era tradiția.

Și aceste parabole - despre ce este vorba? Nu seamănă deloc cu jetek-urile indiene, în care apar rajas și niște personaje fantastice. Sunt despre viața obișnuită: despre un plugar, despre o femeie care frământă aluat, despre copii care se joacă... El a adus spiritualul în cel mai simplu mod. Iar un creștin este cineva care vede întotdeauna sacrul în orice, pentru care nu există sacru și profan separat, cum le place snobilor să spună. Da, totul este sacru! Dacă ți se pare că există ceva profan, atunci suntem profani. Ce poate fi profan? Nimic. O mână de pământ, o înghițitură de apă - totul este sacru în felul său.

Într-o Evanghelie apocrifă există aceste cuvinte: Hristos spune: ridică o piatră - Eu sunt acolo, rupe un copac - Eu sunt acolo. Aceste cuvinte, desigur, sunt

inspirate de panteism, dar sensul lor este foarte apropiat de ceea ce știm noi. Sfântul se manifestă în orice: în mâncare, în munca fizică, în lucrarea minții, în acțiunile noastre...

Există o parabolă în care Judecătorul întreabă: ce ai făcut pentru El? Te întreabă dacă te-ai înălțat până în al șaptelea cer, ce ai contemplat, uitându-te la buricul tău sau intrând în planul astral și așa mai departe? El spune: ce le-ai făcut fraților Mei mai mici, Mi-ai făcut Mie. Acesta este cel mai important lucru. I-ai hrănit pe cei flămânzi, l-ai vizitat pe cel bolnav, pe cel în închisoare - acesta este întregul set. Nici măcar nu te-a întrebat ce doctrine ai în cap.

Așadar, nu există nimic mai practic decât Evanghelia. Și poți trăi după Evanghelie, având orice profesie. Printre sfinți sunt prinți, cerșetori, regi, episcopi - oameni de toate clasele sociale. Să fii creștin la nivelul tău profesional, în bucătăria ta - peste tot! Aici mături podeaua - femei sau bărbați, acum suntem cu toții egali - trebuie să ne amintim mereu că Fecioara Maria a măturat podeaua la fel ca noi. Și a fost un act sacru, a fost ceva extraordinar. Desigur, ea a măturat podeaua - nu avea slujitori care să facă asta. Nu există nimic umilitor în afară de trădare și ostilitate.

Prin urmare, cei care sunt „creștini duminicale” se înșală profund, care lâncezesc într-o biserică o oră sau o oră și jumătate undeva, iar apoi vin și trăiesc ca niște păgâni obișnuiți.

De ce nu putem trăi altfel? Acesta este, de fapt, singurul lucru care se așteaptă de la noi, singurul răspuns pe care trebuie să-l dăm. Nu un fel de înălțare, de perspicacitate, ci viață... Dar este dificil. Este mai ușor să vorbești despre misticism decât să trăiești pur și simplu ca un creștin. Dacă nu putem face asta, înseamnă că nu facem lucrul principal. Atunci totul se irosește, pentru că „nu oricine-Mi zice: Doamne, Doamne, va intra în Împărăția Cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu” [15] . Există un fel de snobism creștin. Un gând mândru: acești proști nu știu nimic, dar l-am citit pe Berdiaev, mă simt ca o lumină. Dar, de fapt, el a dobândit pur și simplu o altă etichetă prestigioasă. Aceasta este profanare.

Există obstacole în acest sens. Acestea sunt faptul că jargonul nostru social comun a adoptat, copiat, dacă vreți, o mulțime de concepte, termeni și tot restul bune. Și când îi spun unui tânăr: de ce ți-ai părăsit adevărata slujbă, ai păzit ceva și, în general, te-ai declasat, el spune: „Ei bine, toată lumea îmi spune asta, colegii mei, prietenii și tu îmi spui.” Dar dacă îți spun adevărul, ce pot face să nu coincid cu ei în opinie? Acest obicei de a respinge tot ce vine din exterior creează o mulțime de premise interne false. Aceasta privește existența ta în societate și în mediul profesional.

Cunosc o femeie [16] - este doctor în științe, studiază astronomia. Nu și-a declarat și nu și-a anunțat niciodată viața bisericească, creștinismul, dar a fost totul pentru toți cei de la institut, un model de pasiune pentru muncă și principii morale înalte - toată lumea s-a îndreptat către ea. Și când oamenii au aflat mai târziu că este creștină, au înțeles: aceasta este cu adevărat o creștină. Și ce bucurie dacă vreun leneș spune: dar eu sunt credincios... Ar fi mai bine dacă ar tace, ca să nu-i fie rușine. Toate acestea sunt lucruri simple, dar greu de digerat.

De aceea am întrebat despre diavol - de ce lucrurile simple sunt atât de greu de învățat.

O. ALEXANDER: Dar, cu toate acestea, e mai bine să dai vina pe... tine.

Cum se leagă creștinismul de reprezentarea lui Dumnezeu în icoane?

O. ALEXANDER: Negativ. Nu ar trebui să faci asta. Faptul că Hristos este înfățișat este, desigur, natural și minunat, dar când Dumnezeu este înfățișat ca un bătrân, aceasta este o încălcare a poruncii.

Există astfel de imagini în biserici acum?

O. ALEXANDER: Din păcate, există.

Și cum rămâne cu „Treimea”?

O. ALEXANDER: Este diferit. În primul rând, este o ilustrare a poveștii din Biblie despre cei trei rătăcitori și este, în general, un simbol indirect. Este o poveste biblică, din Cartea Genezei: trei rătăcitori au venit să verifice cetățile Sodoma și

Gomora, dacă era timpul să-i pedepsească. Avraam i-a primit pe acești trei rătăcitori, i-a tratat... Dar Rublev a îndepărtat figurile lui Avraam și Sara, i-a lăsat pe cei trei rătăcitori, dar casa lui Avraam, stejarul lui Avraam este acolo, deci este ca o ilustrare a Vechiului Testament, un simbol de trei ori indirect și, prin urmare, acceptabil.

Omul, Universul, Creatorul. Fundamentele credinței creștine

Desigur, pot acoperi doar pe scurt un subiect atât de vast. Tocmai a fost publicată o carte despre acest subiect, scrisă de un remarcabil scriitor flamand, care nu este o persoană vorbăreață, dar care ocupă 800 de pagini și sunt sigur că a acoperit doar o parte din această problemă.

Poate că cei dintre voi care au urmărit ieri emisiunea „Evidentul – Incredibilul” ați auzit cum academicienii adunați acolo, vorbind despre spațiu, și-au amintit cuvintele lui Pascal: „Sunt înspăimântat de tăcerea acestor abisuri”, adică abisurile spațiului. Academicianul Șklovski a spus că, în general, acest lucru nu este chiar adevărat, deoarece spațiul are propria sa voce; și au început să vorbească despre diverse sunete, zgomote și radiații cosmice. Au citat, de altfel, cuvintele lui Pascal, pentru că ceea ce vorbeau vorbea de fapt despre imensitatea Universului și uimirea structurii sale. Și apoi s-au întors la nesfârșit la gândul cât de puține știe încă omul.

Dar Pascal, desigur, avea în minte cu totul altceva. Oricât de multe am ști despre spațiu, dacă acesta nu conține planete locuite, nu vom înceta niciodată să simțim că există o masă imensă de materie, întinderi reci, fierbinți de spațiu - și toate acestea sunt lipsite de rațiune, lipsite de viață. Pe fundalul acestui întreg enorm, omul apare ca o enigmă de neînțeles, ca ceva extrem de rar, aproape imposibil. Și vorbind despre tăcerea înspăimântătoare a acestor abisuri, Pascal ajunge la gândul că omul, această trestie neînsemnată, o creatură neînsemnată, depășește toate aceste abisuri, depășește întreaga imensitate a lumii materiale, pentru că gândește, pentru că conține această lume în sine, reflectă și cunoaște.

Nu numai că învață, dar face și primele încercări slabe de a-l controla și de a crea. Și când o persoană se învață despre sine în procesul creativ și în procesul de învățare, ajunge la ideea înrudirii sale cu acel lucru incomensurabil, infinit, de neînțeles, care este întruchipat în spațiu, a cărui putere și infinitate sunt realizate în Universul material, în legile sale.

Dar, desigur, omul nu a ajuns întotdeauna la această idee doar gândindu-se la Univers. Înainte ca oamenii să știe cât de mare este, ei înțeleseseră deja cât de

minunat este misterul omului însuși. Chiar dacă Pământul este o clătită plată așezată pe o broască țestoasă, oamenii care merg pe această clătită rămân cea mai uimitoare minune! O persoană este mai minunată decât întreaga Galaxie, dacă nu există viață sau inteligență în ea.

Cu alte cuvinte, ajungem la ideea că spiritul (așa cum îl numim noi), gândirea, rațiunea, conștiința sunt ceva ce se află în vârful piramidei universului, în centrul său. Și nu contează dacă există sau nu creaturi similare pe alte planete. Faptul că astfel de creaturi există nu face decât să mărească cantitativ populația inteligentă a Universului. Chiar dacă sunt ciuperci gânditoare, ceea ce este greu de crezut, ar trebui să le considerăm totuși oameni, deoarece formula generală a unei persoane este materia înzestrată cu spirit, conștiința.

Trebuie spus însă că este extrem de puțin probabil să existe, așa cum citiți la Stanislav Lem sau Sheckley, ciuperci gânditoare diferite. Explorând Universul, omul devine din ce în ce mai convins că legi similare funcționează peste tot, uneori chiar identice. Și, prin urmare, dezvoltarea vieții pe alte planete, cel mai probabil, ar trebui să procedeze în direcții similare, adică un program ar trebui să funcționeze și ar trebui să dea rezultate similare. Totuși, repet încă o dată, aceasta nu este o întrebare fundamentală.

Așadar, bazându-se pe Univers, bazându-se pe sine însuși, omul reflectă asupra sensului, și trebuie spus că toate căutările omului sunt întotdeauna orientate spre ceva real. Omul vrea să mănânce, să bea, să se odihnească, are nevoie de altceva - toate acestea corespund unor lucruri obiective. Iar căutarea noastră după spiritual, căutarea noastră după bine și rău - aceasta nu este doar un capriciu al unei creaturi; ele reflectă și ceva obiectiv, real.

Cuvintele evanghelistului Ioan, că „nimeni nu L-a văzut pe Dumnezeu” [17], vor rămâne pentru totdeauna un adevăr profund pentru noi . Și aceasta este o întrebare fundamentală. Pentru că omul nu a cunoscut încă, așa cum am mai spus, nici măcar a suta parte din creație, iar acel Infinit care stă în spatele acestei creații ne este cu adevărat inaccesibil.

Așa cum au spus majoritatea filozofilor și oamenilor de știință din vechime, și teologii și gânditorii din toate secolele au repetat după ei, primul lucru pe care o persoană îl poate spune despre Dumnezeu este că El există, că El este o realitate. Dar nu poate spune ce este Dumnezeu. De ce? Pentru că fiecare cuvânt și fiecare definiție a noastră este întotdeauna un cuvânt pământesc și o definiție pământească, este întotdeauna pe măsura noastră. Când spunem: rațiune, spirit, iubire, conștiință, Tată, Creator - acestea sunt întotdeauna cuvinte pe măsura noastră. Pentru că o persoană poate avea și iubirea unui tată, o minte similară cu mintea creatorului și așa mai departe. Aceasta înseamnă că cuvintele

evanghelistului ne conduc la acea premisă obligatorie a gândirii Creatorului, care ne interzice categoric să afirmăm cunoașterea acestei taine.

Însă fraza evanghelistului trebuie continuată. Când spune că nimeni nu L-a văzut vreodată pe Dumnezeu, adaugă: „Unul-născut Fiu, care era în sânul Tatălui, L-a văzut” [18] . De fapt, înainte de arătarea lui Hristos, aveam doar o presimțire, o intuiție, presupuneri, concluzii, rațiuni, argumente, reflecții despre Dumnezeu. Și, de fapt, toate religiile și filozofiile erau ca un anumit curent îndreptat în sus sau, figurat vorbind, ca mâinile unui om întoarse spre cer, cerul spiritual. Prin urmare, strict vorbind, creștinismul nu este o religie. În acest sens al cuvântului, nu este o căutare a lui Dumnezeu, o aspirație către El. Este un răspuns adus nouă. El răspunde. Tăcerea abisului, tăcerea ființei, tăcerea cosmosului este brusc spartă de Cuvânt. Nu fără motiv Cuvântul devine simbolul lui Hristos în Evanghelie.

Hristos este revelația lui Dumnezeu dată omului în modul cel mai intim, pentru că tu și eu suntem ființe umane și putem cunoaște Eternul doar atunci când Acesta este refractat în finit și, mai ales, în personalitatea umană. De aceea suntem creștini, de aceea personalitatea lui Hristos este centrul nostru, totul crește în jurul Lui.

Acum, când oamenii se împart adesea în credincioși și necredincioși (o diviziune grosolană, nu în întregime corectă), acest concept este cumva ascuns, iar o persoană, trecând de la credința inconștientă, care este necredință (necredința este o credință inconștientă), trecând de la credința inconștientă la credința conștientă, ajunge mai întâi la prima etapă - la înțelegerea misterului ființei, a misterului vieții. În ea se naște ceva asemănător rugăciunii.

Mulți dintre voi ați experimentat probabil acest lucru. Poate ați trăit un moment în viața voastră când, dintr-o dată, percepeți tot ce vă înconjoară ca pe ceva întreg, adresat vouă, când vă puteți adresa acestei ființe cu „voi”. Tu ești viața mea, Tu ești respirația mea, Tu ești cerul albastru, totul este Voi. Încetează să mai fie o multitudine de lucruri, dar devine dintr-o dată un semn că Cineva este prezent deasupra tuturor acestor lucruri – nu ceva, ci Cineva.

Și apoi totul se schimbă. Imaginea vieții pare să-și capete culorile - până acum era alb-negru. Și dintr-o dată înțelegem că nu suntem doar niște creaturi aleatorii care au apărut pe o sferă mică, minusculă, care astăzi existăm, iar mâine vom muri, vom putrezi și toate acestea sunt inutile; dintr-o dată se dovedește că Universul este o simfonie, că viața umană are un fel de continuare nesfârșită, că în toate acestea există un fel de plan și scop, iar căutările și aruncările noastre nu sunt o anomalie a naturii, ci ascensiunea ei către înălțimile existenței, aducându-ne mai aproape de locul unde Domnul îl cheamă pe om.

Când vorbim despre Hristos, nu înseamnă că doar Dumnezeu întâlnește omul. Hristos ar fi putut să li se arate oamenilor sub forma unui fel de viziune, așa cum i s-a arătat apostolului Pavel pe drumul spre Damasc. Dar nu asta s-a întâmplat. Ceea ce s-a întâmplat a fost uimitor! Ceea ce s-a întâmplat a fost că El s-a născut și, ca orice om, a trăit, a lucrat, a purtat povara tuturor greutăților omenești – a împărtășit totul cu noi! De fapt, nu există nimic în această lume (cu excepția răului și a păcatului) pe care Hristos să nu-l fi luat asupra Sa. În acest fel, El ne-a sfințit și ne-a transformat viețile.

Nu este nimic mărunt sau nesemnificativ în asta. Când oamenii încep să neglijeze, de exemplu, munca lor zilnică, îndatoririle lor zilnice, când unii tineri creștini chiar se laudă că muncesc prost sau fac prost orice ar trebui să facă, atunci îmi imaginez că Hristos, necunoscut nimănui, Care a trăit în coliba Sa, a fost tâmplar în Nazaret, îmi imaginez cât de mult a muncit pentru a-Și câștiga pâinea, cât de mult a trudit. Aici, pe Giulgiul din Torino, se vede clar că mâna Lui dreaptă este mai dezvoltată decât stânga - acest lucru se întâmplă oamenilor care depun muncă fizică, care trebuie să depună un efort mare. El a trudit și aproape niciodată nu a făcut prost munca pe care a trebuit să o facă.

Acum, de câteva decenii, există în Occident o mișcare numită Opus Dei, Opera lui Dumnezeu; o mișcare care se răspândește peste tot, fondată de un spaniol pe nume Escriva. El a scris o mică carte numită Calea. Este pur și simplu o serie de aforisme (sper că o vom traduce în rusă într-o zi și o veți putea citi [19]). El a vrut să arate că a fi creștin nu înseamnă pur și simplu să trăiești ca un filistin, ca un burghez, ca un păgân și duminica să fii înălțat în spirit pentru câteva ore undeva, ci înseamnă să fii creștin mereu, în fiecare zi, în fiecare zi, în lucrurile cele mai obișnuite.

Desigur, majoritatea dintre voi ați fost la Schit și ați văzut picturi pe teme evanghelice. Artiști din Italia și Spania și-au exprimat solemn și pompos respectul, admirația, înțelegerea măreției evenimentelor care au avut loc pe pânzele lor: iată nunta din Cana - sute de oameni sunt înfățișați, coloane uriașe, săli extraordinare și îngerii tremură deasupra!

Și apoi, într-o zi din tinerețea mea, întorcându-mă din Leningrad, m-am dus la Galeria Tretiakov și am dat peste mai multe lucrări de Polenov, un artist care pictase o serie de schițe din viața lui Hristos. Și printre ele era una - „Binecuvântarea copiilor”. Mi-am amintit de tabloul „Binecuvântarea copiilor” pe care îl văzusem în copilărie în Biserica Nikolo-Kuznețkaia, este înfățișat, cred, pe perete; sunt niște copii heruvimici strălucitori și Hristos într-un hlamys, în general, ceva atât de fabulos, neobișnuit de fantastic, decorat. Și în pictura lui Polenov este o colibă cu acoperiș plat, rufele sunt atârnate, Hristos este obosit, aplecat, stând pe verandă, iar femeile timide sunt ghemuite laolaltă, conducând copiii de

mână spre El. Deodată m-am gândit că exact așa s-a întâmplat: fără fast vizibil, fără grandoare.

Teologii ortodocși folosesc chiar și un termen special pentru a defini natura apariției lui Hristos - o numesc cuvântul grecesc *kenosis* , în limba rusă acest cuvânt putând fi tradus prin „diminuare", „umilire". Kenoza este un pahar afumat care stă între ochii noștri și soare: pentru a vedea soarele, trebuie să privim în paharul afumat. Același lucru se întâmplă și atunci când ni se apare Taina lui Dumnezeu: trebuie să-și diminueze lumina atât de mult încât să o putem vedea.

O persoană mi-a spus: „Îl iubesc pe Hristos ca om, îmi este apropiat și drag, citesc Evangheliile, dar nu pot înțelege mai mult: cum poți iubi sau chiar respecta un om dacă consideri cele mai intime lucruri pe care El le-a spus oamenilor ca fiind nebunii și prostii?!" Și totuși, El nu a spus niciodată despre Sine că era la fel ca alți învățători, că era la fel ca alți filozofi sau profeți. Știți că există mai mulți oameni mari ale căror nume sunt dragi și sacre pentru milioane de locuitori ai pământului. Acum lumea musulmană se trezește, este adevărat, în forme dureroase, dar se trezește. Aceștia sunt oameni pentru care învățătura și numele lui Mahomed sunt dragi. Dar ce a spus Mahomed, care a condus mii de arabi din adâncurile deșertului? El a spus că „Eu și viața mea înaintea veșniciei lui Dumnezeu suntem ca zumzetul aripii unui țânțar". Între timp, Hristos spune: „Eu și Tatăl suntem una" [20] .

Cel mai mare dintre înțelepții greci, Platon, a spus că este dificil să-L înțelegi pe Tatăl tuturor lucrurilor, deoarece el se apropia de El doar prin intelect și intuiție. Hristos spune: „Cine M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl" [21] .

Profeții Vechiului Testament, profeții lui Israel, strigă: „Ascultați Legea lui Dumnezeu - ea vă descoperă adevărul. Fiți atenți la aceste cuvinte." Hristos spune: „Iată Legea lui Dumnezeu și vă spun", și adaugă ceva la ea [22] . Cu alte cuvinte, El Se așază la nivelul cuvântului lui Dumnezeu, la nivelul Scripturii și chiar deasupra ei. Astfel, dintre toți învățătorii omenirii, antici și moderni, El este singurul cu astfel de pretenții. El este singurul care spune despre Sine că prin El Dumnezeirea este descoperită oamenilor.

Nici Buddha, al cărui nume este sacru pentru milioane de budiști, nici Confucius, nici învățătorii ulteriori nu au spus vreodată că acestea sunt adevărul. Nici gânditorii sociali din vremurile ulterioare, care au căutat să elibereze omul prin schimbarea structurii externe a societății, nu au spus vreodată că acestea sunt adevărul. Ei au indicat întotdeauna „viitorul luminos" ca pe un ideal, spre care și ei se îndreptau împreună cu ceilalți.

Astfel, dacă ascultăm singurul document de încredere pe care îl avem, documentul numit „Evanghelie”, atunci vom înțelege că, atunci când ne oprim în fața lui Hristos, putem fie să credem această mărturie, fie pur și simplu să o abandonăm complet, să acționăm precum a făcut Lev Tolstoi, care nu a crezut, nu a înțeles, nu a iubit. Gorki a scris odată că Tolstoi a vorbit întotdeauna cu dragoste despre Confucius și Buddha, dar rece despre Hristos - chiar și Gorki a remarcat acest lucru...

Tolstoi a fost un om mare, un mare iubitor de adevăr și cred că a fost trimis conștiinței creștine, dacă vreți, pentru a trezi spiritul care înghețase în noi. Cu toate acestea, rămâne adevărat că el nu l-a simțit pe Hristos și a decis să extragă pur și simplu din Evanghelie acele maxime și aforisme de înțelepciune lumească și religioasă care i se păreau potrivite. Ce s-a întâmplat din asta? Dacă vreunul dintre voi ar deschide „Evanghelia” lui Tolstoi, ați putea vedea cât de decolorată este această carte, cât de gri și lipsită de culoare a devenit, pentru că îi lipsește cel mai important lucru. Și vă voi spune mai multe! Unii specialiști au studiat în mod special Evanghelia și au descoperit că aproape că nu există ziceri morale sau doctrinare care să nu se găsească în alte cărți mari, celebre ale umanității din acea vreme - la înțeleptul Seneca, la același Buddha sau Socrate.

Deci, nu doctrina este cea mai valoroasă pentru noi în creștinism. Ce ne-a lăsat Mahomed? El ne-a lăsat credința într-un singur Dumnezeu și Coranul. Ce ne-a lăsat Buddha? Un apel la eliberare de lume, practica concentrării și calea spre iluminare, precum și ordinea sa. Ce ne-au lăsat Platon, Pascal, Marx? Ei ne-au lăsat cărți, doctrine, învățături. Ce ne-a lăsat Hristos? Nu ne-a lăsat opera Sa, nici cartea Sa, nici doctrinele, nici învățăturile - El ne-a lăsat în primul rând pe Sine Însuși. Luându-și rămas bun de la ucenicii Săi, El a spus: „Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacului” [23] . Ați înțeles? „Eu sunt cu voi”.

Esența și sensul creștinismului constă în faptul că fiecare dintre noi poate intra interior pe calea comunicării cu El, cu Hristos Însuși, care există cu adevărat, care este viu. El este viu nu în idei, moștenire și fapte, ci este cu adevărat viu pentru fiecare dintre noi. Acest lucru este posibil în cele mai diverse momente ale vieții: în rugăciune, în lectură, pur și simplu în reflecție concentrată. Și orice creștin care a parcurs măcar o mică secțiune a acestui drum știe că Hristos nu a fost odată pentru el, ci este acum. Acesta este întregul secret. Aceasta este puterea secretă a creștinismului. Deloc în învățătorii săi, nu în organizațiile sale, nu în moștenirea sa. În aceasta s-ar putea să nu se deosebească de alții și poartă amprenta slăbiciunii și a păcatelor istorice - ca tot ceea ce face și creează omul. Creștinismul este primul, și al doilea, și al treilea - Hristos, fără de Care nimic nu există în Biserică.

Acum să ne întrebăm: de ce a avut loc această întâlnire? De ce lumea divină, în general de neînțeles pentru noi, a devenit de înțeles prin arătarea lui Hristos Mântuitorul? Răspunsul la aceasta este dat chiar în Evanghelie: „Fiindcă atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât a dat pe singurul Său Fiu, pentru ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” [24] . Aceasta este o dovadă a iubirii divine.

Desigur, „dragoste” este un cuvânt omenesc, dar este cel mai puternic cuvânt, chiar dacă este călcat în picioare de oameni. Este cel mai puternic cuvânt. Arată că în adâncul Divinului arde ceva care ne atinge doar cu o rază slabă, uneori, ocazional, în cea mai mică măsură.

Răul face ravagii în lume. Și nu voi vorbi astăzi despre ce este răul, de unde a venit, de ce există. Acesta este un subiect special pentru următoarea analiză atentă. Dar, într-un fel sau altul, nu este un secret pentru niciunul dintre voi, indiferent cât de tineri sunteți. Scriptura are dreptate când spune: „Lumea zace în răutate” [25] . Este suficient să intri în orice spital, este suficient să deschizi orice ziar, este suficient să te uiți pur și simplu în conștiința ta pentru a vedea cu ușurință că „lumea zace în răutate”. Și de atâtea ori vrem să distrugem acest rău cu rău, să-l oprim cu violența, dar este inutil. Doar creșterea binelui în fiecare om va înlocui răul. Aceasta înseamnă că această problemă este strâns legată de fiecare dintre noi. Și, în esență, Hristos ne-a chemat pe fiecare dintre noi să intrăm în mod responsabil în slujba Lui.

Dragostea lui Dumnezeu ne este dăruită și trebuie să o cultivăm, deși este dificil. Este dificil pentru că atât de multe forțe contradictorii luptă în interiorul unei persoane... Și oricare dintre voi știe cât de naiv este cuvântul „autoperfecționare”, pe care Tolstoi l-a iubit atât de mult. „Să nu faci rău” - pentru că dorința de perfecțiune este înrădăcinată în noi. Dar autoperfecționarea este o iluzie. Nimeni nu se poate scoate singur din mlaștină. Doar baronul Munchausen a reușit să o facă. O persoană trebuie să aibă un fel de pârghie, ceva pe care să se bazeze. Și cu cât trăiești mai mult, cu atât acest lucru va deveni mai clar pentru tine. Acesta este al doilea secret al creștinismului. Constă în faptul că ne putem perfecționa intrând în comuniune cu Hristos; puterea Lui ne ridică și ne face să facem ceea ce noi înșine nu am putea face.

Iată unul dintre cuvintele remarcabile ale Scripturii: „Puterea lui Dumnezeu se desăvârșește în slăbiciune” [26] , adică în insuficiența omului. Și primii predicatori ai Evangheliei au fost, în general, oameni slabi, oameni cu puțină elocvență, oameni care au pătruns în societatea antică a acelor vremuri ca niște proscriși! Cum s-a întâmplat totul rămâne încă un miracol - cum au reușit să răspândească cuvântul lui Hristos în orașele și satele acelor vremuri. Și totuși, așa cum spune în „Faptele Apostolilor”, „Duhul îi călăuzea întotdeauna” - puterea Duhului, care

ne este dată și nouă. O putem primi. Ne este promisă! Hristos spune că El va trimite Duhul tuturor. Aceasta nu este un fel de extaz, un fel de plutire pe nori. Duhul este puterea care face posibil ca o persoană să-și împlinească chemarea pe pământ.

Apropo, despre cuvântul „spirit". Oamenii spun adesea în viața de zi cu zi: „Omul se hrănește cu Duhul Sfânt" - este ceva eteric, ceva semi-real. Între timp, în Biblie, cuvântul „spirit" (în greacă *pneumāvma* sau în ebraică *ruach*) nu însemna deloc eteric plutitor, ci furtună, tunetă și vânt. Însemna ceea ce zdrobește pământul. Asta este „spiritul". Spiritul este putere, este dinamică, este tărie! Putere cuceritoare! De aceea, Hristos îi spune femeii samaritene, vorbind cu ea la fântână, că Dumnezeu este Spirit. Și unii oameni înțeleg greșit acest cuvânt.

Însă, din moment ce fiecare persoană care intră pe calea creștină are o chemare, aici se dezvăluie al treilea mister al Evangheliei: oamenii nu-l pot duce la îndeplinire separat. Planul lui Hristos este multi-unitatea. Mulți în unitate. Cred că acest principiu - multi-unitatea - este universal pentru toată natura, pentru întregul Univers. Priviți: orice întâlnim, fie că este o moleculă, un atom, o celulă, o populație de animale, un grup, un organism - este întotdeauna multi-unitate. Aceasta ne duce la misterul Dumnezeirii, care, după Hristos, este și un fel de multi-unitate. Misterul Treimii.

Hristos nu creează o singură dată, uneori, ci constant o unitate multiplă, pe care El o numește „Biserica". „Biserica" (în greacă, *ekklesia*) înseamnă „adunare", „societate" de oameni, o comunitate care merge cu El, înaintea feței Sale. Și apoi spune că această Biserică va fi victorioasă, victorioasă într-o asemenea măsură încât va supune natura.

Hristos spune: veți vindeca boli, veți bea apă otrăvită și nu vă va face rău, veți călca peste șerpi și scorpioni și nu vă vor face rău. Adică, puterea Duhului în viitor trebuie să înflorească tot timpul. Între timp, noi nu vedem asta. Pentru că ne mișcăm prea încet. Hristos își așază Biserica pe temelia libertății - nu vedem niciodată violență din partea Lui. Chiar și faptul că El a apărut într-o formă umilită, diminuată a fost o condiție a acceptării Sale libere. El cheamă pe toți, lăsându-ne libertate. În El nu există nimic din totalitarismul uman, dictatura, obsesia - întotdeauna libertate.

Și de aceea El păstrează natura umană neatinsă până când omul însuși se întinde spre El. De aceea, istoria Bisericii este o luptă constantă între inerția umană și lumina care vine de la Hristos. Acest lucru se întâmplă acum.

Având în vedere această împrejurare, trebuie să concluzionăm următoarele: Evanghelia, Biserica, nu este o evadare din realitate, nu este un loc liniștit sau un paradis. Dimpotrivă, este o urcare pe trepte abrupte. Unul dintre marii scriitori americani moderni, Thomas Merton, care a murit recent, a scris în autobiografia sa, „Muntele cu șapte etaje", despre cât de dificilă a fost ascensiunea sa: devenind creștin (a devenit creștin la maturitate, când era mult mai în vârstă decât aproape toți cei de aici, apoi a devenit călugăr), credea că totul este în ordine, că acum ceea ce își dorea și visa fusese realizat. Credea că ajunsese într-un paradis liniștit, dar se trezea pe un câmp de luptă, în primul rând o luptă cu sine însuși.

Uneori se întâmplă așa: există o stâncă abruptă lângă mare, iar pasionații de alpinism încep să urce, iar când ajung în vârf și li se pare că urcușul s-a terminat, se dovedește brusc că mai sunt multe de văzut... Acest lucru se întâmplă adesea în viața oamenilor care vor să urmeze calea creștină.

Aceasta este o cale dificilă și responsabilă, deși plină de bucurie. Iată semnul nostru - crucea. Se spune adesea că aceasta este un semn de durere, tristețe, unii oameni chiar se tem de cruce, pentru unii aproape că le amintește de un cimitir. Și, între timp, acesta este un semn de bucurie. Pentru că, dându-Și viața pentru oameni, Hristos a simțit bucurie. Și putem ghici despre asta, în ciuda tuturor chinurilor Sale nesfârșite. De exemplu, o mamă care moare, știind că prin moartea ei salvează viața copilului ei, nu numai că suferă, ci se și bucură. Crucea este un semn al iubirii altruiste.

Hristos a spus: „Vă dau o poruncă nouă (deși oamenii au vorbit despre dragoste înainte, timp de multe secole): «Iubiți-vă unii pe alții, așa cum v-am iubit Eu pe voi»" [27] . Cum vă iubesc Eu, adică, altruist. Din nou, cuvintele «altruist, altruism» sunt banale. Și ce înseamnă ele? Înseamnă o restructurare a ființei noastre interioare. Ce este pe primul loc pentru noi? Sinele! Eul! Egocentrismul! În sensul cel mai profund al cuvântului. Amintiți-vă cum vorbiți cu prietenii voștri. Majoritatea dintre ei, vorbind despre orice - sport, cărți, filme, treburi personale - dintr-un anumit motiv, își îndreaptă automat conversația către propriile treburi și abia atunci înfloresc cumva. Nu este nevoie să dăm vina pe oameni aici, avem doar un astfel de trunchi - propriul nostru «Eu»! Și creștinismul ne învață să-l depășim, astfel încât adevărata sursă a personalității să fie dezvăluită, pentru că «Eul» nostru este o pseudo-personalitate. Egocentrismul este o caricatură a personalității. Când oamenii ajung la credință sau sunt în primele etape ale acesteia, adesea egocentrismul interferează cu relația lor cu Dumnezeu. A Omul stă în fața lui Dumnezeu și se gândește: ce îmi va da El? ce aștept de la El? Și tot timpul „eu", acest „eu" imens, și Dumnezeu ca un fel de adjectiv, ca un al doilea „eu". Desigur, nimeni nu vorbește atât de conștient, dar sensul, intonația, tonalitatea acestui gând sunt așa cum sunt.

Între timp, dacă nu este pentru El, noi nu existăm cu adevărat. Nu existăm. Suntem ca niște efemere. Ce este viața noastră pe fundalul întregii lumi? Nimic. Dar dacă lumina lui Dumnezeu se reflectă în noi, conținem totul în noi înșine... Există o imagine bună aici: când există cioburi de sticlă, este doar o grămadă de gunoi; când lumina cade peste ele, este un curcubeu, strălucirea diamantelor și frumusețe. Prin urmare, când lumina Eternității cade peste noi, devenim cu adevărat implicați în ea și dobândim sensul existenței noastre. Facem parte din planul Lui.

Veți întreba: dacă este o piesă, înseamnă că ne aflăm într-o fabrică imensă, unde există piulițe, șuruburi, unele piese, rulmenți; suntem și noi așa? Nu este așa. Există o trăsătură uimitoare a Revelației creștine. Ea adună oamenii în Biserică - adică pe noi toți împreună, și în același timp dă valoare absolută fiecărui suflet. Amintiți-vă cine a citit Evanghelia, parabola lui Hristos despre păstorul care lasă nouăzeci și nouă de oi și merge să o caute pe cea pierdută. Aceasta înseamnă că unul este important pentru El, adică fiecare oaie. Deci aceasta este o cu totul altă aritmetică. Personalitatea are valoare absolută! Fiecare! Aș spune așa: Dumnezeu iubește fiecare persoană mai mult decât pe oricine altcineva. Și dacă am simți această iubire care se revarsă asupra noastră, chiar și pentru o clipă, ne-am apropia de cel mai important lucru din creștinism...

Iată prima schiță a ceea ce am vrut să vă spun. Adevărul este că acest mister al creștinismului, misterul forței interioare care se află în el, poate fi explicat cu ajutorul filosofiei, chiar și al cosmologiei, putem vorbi despre locul evoluției lumii în ea, dar totul este abstract, deși foarte interesant ca având o semnificație pentru viața noastră.

Dar cel mai important lucru este important. Cel mai important lucru este că există un sens. Și sensul este El! Și El ne vede, și El se uită la noi, și El are o relație directă cu fiecare dintre noi. Și în aceasta se află soluția tuturor misterelor, tuturor întrebărilor. Nu doar o soluție, ca și cum am rezolva o problemă, ci o soluție internă, atunci când toate acestea sunt îndepărtate.

„Ferice de cel ce crede, căci îi este cald în lumea aceasta” - repetăm cu toții aceste cuvinte ale lui Griboedov. Dar repetăm fără să înțelegem. Pentru că, deși cuvântul lui Hristos ne încălzește, dragostea lui Hristos ne încălzește, dar ne încălzește doar atunci când ne expunem vântului. Căci credința nu este un pat cald, este o călătorie de-a lungul unui creastă de munte, când vânturile bat din ambele părți. Și poți simți perfect în viața ta cum bat vânturile din două părți. Nu voi descrie care sunt aceste două părți, dar vei ghici singur, dacă te gândești la asta. Din două părți. Și una și cealaltă.

Iată ce drum este acesta. Dă sens chemării noastre creative, iubirii noastre, relațiilor noastre personale, atitudinii noastre față de familie, muncă, cunoașterii lumii, care acum ni se dezvăluie ca cunoaștere a misterului planurilor lui Dumnezeu... Îmi amintesc că atunci când studiam, trebuia să disec animale; pentru mine a fost întotdeauna un act sacru, mai uimitor decât toate riturile solemne pe care le văzusem. Pentru că gândul lui Dumnezeu este codificat în acest organism...

Și asta, desigur, are legătură cu existența noastră socială. Pentru că un creștin trăiește printre oameni. Acest lucru este teribil de dificil - mulți creștini vor să se încapsuleze, să se ascundă într-un fel de cocon. Uneori este nevoie să ai o astfel de vizieră psihologică, dar, în general, trebuie să mărturisim, și nu cu vorbe, ci cu fapte. Trebuie să fim astfel încât oamenii să privească și să vadă în noi un alt fel de oameni, că există ceva atât de solid și frumos în noi, care este realizabil pentru toată lumea. Aceasta este cea mai bună predică.

Am vorbit despre cel mai important lucru din creștinism. Orice altceva sunt informații care pot fi culese din cărți și conversații. Dar am vrut nu doar să vă ofer informații, ci să ating ceea ce este central, esențial pentru noi toți.

Primăvara anului 1980

De la Vechiul Testament la Noul Testament

(din conversație)

...Am luat recent cunoștință de tezele Dr. David Flusser [28] , specialist în manuscrisele de la Marea Moartă (materiale de la Qumran), creștinismul timpuriu și epoca celui de-al Doilea Templu în general. În aceste teze, el vorbea despre legătura genetică dintre iudaism și creștinism. Această poziție a profesorului de la Universitatea din Ierusalim este solidă, calmă, obiectivă și aș putea subscrie la tezele sale în toate punctele, cu excepția celor care tratează lucruri mistice. Aici nu putem argumenta, ci pur și simplu încerca să împărtășim unii cu alții câteva convingeri interioare.

A avut dreptate David Flusser când a afirmat că iudaismul și creștinismul sunt o singură credință? O singură credință – asta a spus el. … Pot răspunde ambiguu: Flusser are și dreptate și greșește. Cu siguranță, Hristos a acceptat tot ce era conținut în Biblie și în tradiția spirituală rabinică – moștenirea lăsată moștenire de

Vechiul Testament – ca ceva organic, sfințit de El. Dar a spune, așa cum a făcut David Flusser, că Hristos a fost evreu, a trăit în credința evreiască și a murit pentru ea – nu înseamnă asta să spui ceva paradoxal, pentru că atunci nu este clar: ce nou a adus creștinismul? Atunci creștinismul nu există!

Așadar, voi încerca acum să urmăresc unde în adâncuri există puncte de contact și unde încep divergențele.

În primul rând, ca o epigrafă, trebuie să pun cuvintele lui Hristos: „Să nu credeți că am venit să stric Legea sau Prorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc” [29] . Nu toată lumea înțelege corect aceste cuvinte.

Prin cuvântul „Lege” (ebraică - Tora) , Hristos nu se referea la întregul conglomerat de prescripții rituale. El a pornit de la conceptul prezentat înaintea Lui de faimosul rabin Hillel, care spunea că întreaga Lege și profeții constau în slujirea morală adusă lui Dumnezeu, iar orice altceva este comentariu. Pentru Hristos, Legea consta tocmai în asta. El considera poruncile principale a fi *Shema, Israel* [30] , iar a doua - „iubește-ți aproapele ca pe tine însuți” [31] . Aceasta era Legea pentru El. În plus, Hristos nu a respins niciodată reglementările rituale externe. Doar tolstoienii, teologii liberali, criticii raționaliști credeau că El dorea să întemeieze un fel de religie fără ritualuri. Dimpotrivă, Isus Însuși a săvârșit ritualuri. De exemplu, după ce a vindecat un om, El a spus: du-te, arată-te preotului - așa cum cere Tora. Dar Hristos chiar a mărit numărul de rituri: El a creat sacramentul Euharistiei pe baza sărbătorii evreiești de Paște. El a creat sacramentul botezului pe baza ritului evreiesc de primire a prozeliților.

Isus a îndeplinit și a instituit ritualuri pentru că se adresa unor oameni vii, din carne și oase, care aveau nevoie de manifestări exterioare ale credinței lor. Dar când a spus că a venit „să împlinească Legea”, aceasta nu înseamnă că a vrut să împlinească toate poruncile. Mulți oameni au vrut să împlinească toate poruncile. Rabinul Șamai, antiteza lui Hillel, care a trăit și el în primul secol î.Hr., a încercat să împlinească toate poruncile care puteau fi inventate, chiar și pe cele care nu se aflau în Tora orală. El a inventat noi interdicții, deducându-le logic din cele vechi. Asta a vrut să spună Hristos? Nu.

Cuvântul care se găsește în originalul acestei sintagme evanghelice nu înseamnă „a împlini” în sensul de „a îndeplini”. Are *plerosai* - „a umple”, de la cuvântul *pleroma* - „plinătate”. Hristos a vrut să sublinieze faptul că învățătura Vechiului Testament este un sistem deschis care trebuie umplut. Învățătura Sa, sau mai degrabă, apariția Sa, a fost umplerea Vechiului Testament.

Atât pentru Noul Testament, cât și pentru Vechiul Testament, punctul de plecare al teologiei este incomprehensibilitatea lui Dumnezeu. Conștiința israeliană este

foarte suspicioasă față de metafizica speculativă. Prin urmare, Dumnezeu era considerat de neînțeles, Sfânt - *Kado'sh* , complet Altul, pe care omul nu este capabil să-l contemple. Acest lucru era evidențiat de interzicerea imaginii lui Dumnezeu. Numai simbolic putea El să fie prezent, doar prin teofanie, prin Gloria Sa - prin *Kavo'd* , printr-un nor, o limbă de foc, fum strălucitor. Dar toți gânditorii au ajuns la ideea alterității complete a lui Dumnezeu în raport cu lumea. Aceasta, în cele din urmă, este acordul suprem și final al gândirii omului despre Dumnezeu.

Într-adevăr, atunci când omul se desprinde de ideile mitologice grosolane, ridicându-se tot mai sus, ajunge în cele din urmă la ideea unei Rațiuni, sau Acțiuni, Energii, Puteri Universale, Pure, Mondiale - o Zeitate despre Care nu se poate spune nimic. Apare teologia apofatică - o teologie care pornește de la faptul că nu se poate face nicio afirmație pozitivă despre Dumnezeu, deoarece El depășește totul, chiar și ființa. Această teologie apofatică a fost dezvoltată în filosofia indiană, a fost dezvoltată în filosofia greacă, în special în filosofia neoplatonică, la Părinții Creștini ai Bisericii. În Israel a fost exprimată în conceptul de Kadosh - conceptul Sfințeniei lui Dumnezeu. Dar un astfel de Dumnezeu, depășind incomensurabil toată realitatea creată, s-a dovedit a fi Tatăl lumii, Tatăl iubitor. Aceasta a fost Revelația extraordinară, uimitoare, uluitoare a profeților: Dumnezeu este interesat de lume, El vrea să se apropie de lumea de care este departe, să facă un pact cu ea, *un beri't* - un tratat, să o unească cu Sine, să o mântuiască, adică să o ia în soarta Sa, să o aducă mai aproape. Această minune extraordinară duce de la Vechiul Testament la Noul. Cum s-a întâmplat?

Este imposibil să descriem acest proces rațional. În fața noastră se află oameni care au acționat în Palestina și în diaspora timp de mai multe secole, care au vorbit în numele lui Dumnezeu și au simțit acțiunea lui Dumnezeu în ei înșiși atât de reală încât au vorbit direct la persoana întâi. Nu au transmis cuvintele lui Dumnezeu, ci au devenit Dumnezeu: „Ieșiți, poporul Meu...” [32] etc. Cine vorbește aceasta: Dumnezeu sau profetul? Dumnezeu este cel care vorbește prin profet.

Au existat numeroase încercări de a modela această gândire, de a pătrunde analitic misterul conștiinței duale. S-a făcut ceva aici, s-a realizat ceva, dar miracolul rămâne un miracol. În alte religii, se cunoaște o fuziune mistică, extatică cu Dumnezeu, atunci când Divinul pătrunde în om. Dar în toate aceste cazuri, umanul este suprimat, se dizolvă, iar acest lucru este exprimat în celebra parabolă a statuii de sare, care a vrut să cunoască gustul mării și s-a dizolvat în mare.

Pitia, ghicitorii, profeții, bacantele, dionisiacele, menadele - toți vorbeau într-o stare de nebunie, posedare, manie (de unde și cuvântul „menadă”). Și profeții nu

numai că au rămas ceea ce erau, și-au păstrat conștiința personalității, dar chiar s-au certat cu Dumnezeu. Ieremia nu a vrut să predice ceea ce îi poruncea Dumnezeu. Îi părea rău pentru Ierusalim și pentru poporul său și totuși a spus: „Așa vorbește Domnul... cetatea va fi distrusă și nimeni nu-și va mai aminti de chivot, pentru că nu va mai fi” [33] . A plâns și s-a plâns și I-a spus lui Dumnezeu că nu vrea să meargă cu o astfel de predică, dar Cuvântul lui Dumnezeu era în el. Acest fenomen (dacă poate fi numit fenomen - folosesc acest cuvânt imprecis) al apropierii uimitoare a celor două „Eu”: „Super-Eul” Divinului și „Eul” creat al omului - acest fenomen dezvăluie cel mai profund lucru din religia israeliană.

Când Hristos, Fiul Omului, apare, acest fenomen atinge un nivel absolut în care Divinul și umanul sunt aproape de nedeslușit. Înaintea noastră se află o singură Persoană, și nu doar un mesager – deși Hristos vorbește adesea despre Sine ca Mesager. Profeții au fost arși de Cuvântul lui Dumnezeu – Hristos spune: „Eu și Tatăl suntem una” [34] . Profeții nu au vorbit niciodată așa: profetul Isaia, având Viziunea lui Dumnezeu înaintea lui, a spus: „Vai de mine! Sunt pierdut! Căci sunt un om cu buze necurate... și ochii mei L-au văzut pe Împăratul, pe Domnul oștirilor” [35] .

Hristos nu a avut niciodată conștiința păcatului: „Eu sunt lumina”, spune El [36] . O conștiință complet diferită: acesta este un Profet care a fost complet identificat cu Dumnezeu, un Profet în care conștiința umană și Divinul s-au contopit într-o singură personalitate fenomenală – numai o astfel de Personalitate ar putea crea o religie mondială pentru miliarde de oameni timp de multe, multe secole. Și, așa cum spun pe bună dreptate majoritatea creștinilor, principalul lucru pe care ni-l aduce Evanghelia nu este o doctrină nouă, ci cea mai înaltă, cea mai mare uniune a lui Dumnezeu cu omul. Hristos spune: „Eu sunt Calea” [37] ... „Toate lucrurile Mi-au fost date de Tatăl Meu” [38] . El Îl revelează pe Dumnezeu prin Sine Însuși, pentru că Îl poartă în Sine în sens absolut.

Și aici doar credința poate vorbi. Când oamenii L-au văzut, de ce L-au urmat? Pentru că El le-a spus: „Iubiți-L pe Dumnezeu”? Dar la fel a făcut și Legea, și profeții, și Hillel. Pentru că El le-a vorbit despre Milostivirea Divină? La urma urmei, și profetul Osea a scris despre asta. Pentru că Le-a vorbit despre Împărăția Cerurilor? Dar profetul Daniel, apocrifii, toți scriitorii apocaliptici au vorbit despre Împărăția lui Dumnezeu. Toată lumea aștepta această Împărăție. Ce i-a atras - că El a făcut minuni? Dar existau făcători de minuni în Israel. Au existat și prezicători: esenienii Menahem i-au prezis lui Irod că va fi rege când Irod era încă un băiat. Esenienii Iuda, în jurul anului 100, i-au atras pe toți pentru că a prezis atât de bine. Exista un astfel de dar în Israel și acum probabil că nu s-a stins. Dar toate acestea nu sunt ele. Niciunul dintre ei nu a creat ceva asemănător creștinismului.

Puterea unică, fenomenală a prezenței lui Dumnezeu în acest Om a creat creștinismul. Când criticii Evangheliei spun că nu există nicio învățătură despre originea divină a lui Hristos, că El nu este un Dumnezeu-om, ci pur și simplu un profet, ei privează Evanghelia de credibilitate. Un Hristos care ar predica tolstoismul nu ar fi putut niciodată să facă ceea ce s-a făcut. Nici măcar un geniu nu ar fi putut înfățișa o astfel de persoană precum Hristos, iar Evanghelia a fost scrisă de patru oameni obișnuiți. Cu toate acestea, așa cum mărturisesc toți cei care au citit obiectiv Evanghelia, chiar și în traduceri proaste, în traduceri învechite, puterea lui Hristos se simte încă. De unde? Sunt toți cei patru evangheliști genii? Nu. Lumina lor este lumina lunii care reflectă soarele. A existat o astfel de Persoană.

Mai mult, așa cum spunea unul dintre teologii moderni, pentru noi Isus nu numai că a fost, ci El este. Și El nu este doar în memorie. După ce Și-a îndeplinit lucrarea pe pământ, El este inclus în acțiunea Dumnezeu-umană. El îndeplinește chiar Legământul pe care l-a prezis Ieremia - Legământul dintre Dumnezeu și oameni...

Așadar, revenim la punctul central. Creștinismul este Revelația lui Dumnezeu prin persoana lui Hristos. Cunoaștem această revelație într-o experiență interioară bazată pe Evanghelie. Este aceasta o îndepărtare de monoteismul evreiesc, o trădare a acestuia, o „păgânizare" a iudaismului? Deloc. Adevărul este că, cu mult înainte de era creștină, ideea de ipostase în Dumnezeire a apărut în teologia evreiască. *Ruach Elohim* (Duhul lui Dumnezeu) și *Chochmah* (Înțelepciunea) și *Memra* (conceptul aramaic al Cuvântului) - toate aceste ipostase ale lui Dumnezeu acționau ca Dumnezeu Însuși. Dacă luați cele mai vechi straturi ale Bibliei, veți găsi acolo expresia *Male'ah Elohim* - „Îngerul lui Dumnezeu", care era în același timp Dumnezeu. Există o oarecare distincție în Dumnezeire, există niște fețe înăuntru - aceasta nu înseamnă că sunt zei. Aceasta nu înseamnă că Înțelepciunea lui Dumnezeu, Cuvântul lui Dumnezeu și Duhul lui Dumnezeu sunt zei separați. Dar acestea sunt doar atribute ale lui Dumnezeu. Dacă citești cu atenție Proverbele lui Solomon, vei vedea că Înțelepciunea vorbește despre Sine Însăși, că a fost prezentă chiar la crearea lumii, că a fost artistă etc. Teofaniile, Epifaniile divine au un anumit aspect personal - sunt ipostaziate.

Când vorbim despre acțiunea Cuvântului lui Dumnezeu în Hristos, continuăm, adâncim și dezvoltăm credința Vechiului Testament în acțiunea puternică a Cuvântului lui Dumnezeu. Când vorbim despre Duhul care arde în limbi de foc peste apostoli, plutește peste Isus pe Iordan, când vorbim despre Duhul pe care Isus promite să-l trimită ucenicilor Săi și îl trimite pentru ca ei să meargă apoi în lume să predice, vorbim totuși despre Dumnezeu, despre acel *Ruach* care creează lumea, înviază oasele moarte [39] , creează oamenii. Adâncim credința

Vechiului Testament în Înțelepciune atunci când, împreună cu Apostolul Pavel, Îl mărturisim pe Hristos, Înțelepciunea lui Dumnezeu [40] . „Înțelepciunea” este o traducere a cuvântului ebraic *Chochmah* . „Logos” este un cuvânt folosit în Evanghelia după Ioan - este o traducere în greacă (și, bineînțeles, o adâncire) a unor concepte pur Vechiului Testament. Astfel, teologia trinitară, care este fără îndoială complexă și nu este potrivit să vorbim despre ea în detaliu acum, este înrădăcinată în teologia Vechiului Testament și nu are nicio legătură cu politeismul sau păgânismul.

Fenomenul omului

Despre spiritual și moral

Dragi prieteni!

A fost odată ca niciodată, în vremurile străvechi, în Delfi exista un templu, pe frontonul căruia era scris: „Cunoaște-te pe tine însuți”. Marele înțelept Socrate spunea că înțelepciunea umană începe cu aceasta. Și astăzi, pentru tine și pentru mine, cunoașterea de sine nu este un lux, nu gândurile cuiva în gol, ci o necesitate vitală urgentă, pentru că dacă o persoană nu se cunoaște astăzi, atunci poate că acest secol sau secolul viitor va fi ultimul din istoria multimilenară a oamenilor. Cel mai uimitor lucru este că o persoană uită de unicitatea sa. „Fenomenul omului” este titlul celebrei cărți a părintelui Teilhard de Chardin și așa am numit în mod convențional seara noastră, întâlnirea noastră de astăzi.

Fenomenul omului este o enigmă incontestabilă a naturii, deoarece omul este un oaspete în această lume materială, un mare străin! Omul ca ființă biologică, ca membru al enormului corp al naturii, al enormului arbore al naturii, este ceva complet de înțeles și familiar pentru noi, cu nimic mai surprinzător decât orice mamifer extrem de dezvoltat. Gilbert Chesterton a spus odată că dacă rândunelele, în loc să-și construiască cuiburi și să care muște pentru puii lor, ar începe să creeze sisteme filozofice și să reflecteze asupra sensului vieții, ni s-ar părea un miracol extraordinar.

Așadar, o ființă umană este un adevărat miracol. Pentru că în natura ființei noastre biologice și psihofizice totul este oportun. Toate procesele din organismul nostru sunt o reflectare a proceselor biologice, fizice, chimice și, pur și simplu, a proceselor universale generale și totul are scopuri foarte specifice, concrete: respirația, nutriția, adaptarea la mediu, reproducerea și așa mai departe.

Dar ce rost are specia noastră biologică în această sete altruistă de cunoaștere, acest tip de cunoaștere care nu dă niciun rezultat tangibil concret? De unde vine la om respectul față de Suprem, dorința de a înțelege ultimul secret al lumii? De unde vine ceea ce numim spiritualitate?! Acum, acest cuvânt este adesea folosit abuziv, dar trebuie să vă spun că spiritualitatea este principala calitate a omului care îl distinge de toate ființele vii.

Știm foarte bine cum am obținut din natură ceea ce numim organismul nostru, căci animalele, plantele și mineralele trăiesc în noi; dar cercetează întregul Univers cunoscut nouă (material) și nu vei găsi un astfel de secret, un astfel de fenomen precum conștiința, conștiința de sine, personalitatea cu principiile sale etice. În acest sens, omul, ca să spunem așa, pătrunde într-o lume care îi este străină.

Astăzi știm ce este mediul ecologic; știm că cea mai mică perturbare a acestui sistem complex duce la boală și la moartea întregii biocenoze în ansamblu. Iar corpul nostru este o parte excepțional de complexă a acestui întreg unic – biologic și fizic. Mai mult, dacă ne desprindem ființa de acest întreg căruia îi aparținem chiar și pentru o clipă, vom pieri în aceeași fracțiune de secundă: atât de strâns, atât de ferm suntem înscriși în natura vizibilă; nu numai că ne tragem din ea fizic, ci suntem o parte inseparabilă a ei.

Dar, în același timp, specificitatea noastră umană, spiritualitatea noastră nu face parte din acest sistem material, vizibil. Pentru că toate sistemele vizibile pot fi cântărite, măsurate, văzute, tangibile. Și numai ceea ce este invizibil, intangibil în noi, nu are nici formă, nici culoare - doar asta face ca o persoană să fie o ființă gânditoare. O ființă care, după cum spunea Vernadsky, este capabilă să transforme lumea și, în același timp, așa cum știm acum, poate strica lumea și o poate duce la distrugere.

Suntem ființe responsabile, singurele dintre toate ființele vii care sunt responsabile pentru acțiunile noastre, pentru că suntem singurele care pot alege!.. Nici un elefant, nici o caracatiță, nici un boa constrictor, nici o altă creatură, în esență, nu alege. Este rigid programată. În cele din urmă, aproape tot comportamentul său este aproape o reflectare exactă a tuturor proceselor care au loc în corpul său.

Dar priviți viața umană - de foarte multe ori, multe dintre lucrurile importante în ea nu numai că merg împotriva acesteia, ci par să provoace nevoile organismului. Omul este capabil să refuze nevoile materiale, să se ridice deasupra lor. În numele unor idei, el este capabil să îndure greutăți, inconveniente și uneori chiar să treacă prin încercări extreme până la moarte. Astfel, în fenomenul uman nu există un instinct vital, ci altceva.

Și astăzi este foarte important pentru noi să înțelegem originea acestui mister. Ca oameni, ca homo sapiens, ca membri ai unei imense familii de primate, suntem chipul și asemănarea naturii. Dar suntem și chipul și asemănarea a altceva. Altceva, a cărui origine se află în lume, deasupra lumii și care o creează. Omul este conștient de acest lucru de mii de ani, a devenit rezultatul experienței și reflecțiilor sale interioare, căci misterul lumii l-a atras și l-a captivat întotdeauna pe om. El a înțeles cu mult timp în urmă ceea ce Tyutchev a exprimat mai târziu în celebrele sale cuvinte: „Nu ceea ce crezi tu, natură, nu este o matriță, nu este un chip fără suflet.” El a înțeles și sentimentele lui Lomonosov, care, contemplând misterioasa aurora boreală, spunea că creația este la fel de incomprehensibilă pentru om, precum este incomprehensibil Creatorul, Care a creat toate acestea!

Carl Linnaeus, creatorul nomenclaturii biologice moderne a plantelor și animalelor, când a terminat de descris lumea ființelor vii (și pe atunci, în secolul al XVIII-lea, era mult mai puțin cunoscută decât astăzi) și și-a închis ultimul caiet, a spus: „Dumnezeu a trecut pe lângă mine. L-am văzut în această procesiune de ființe.” Și, prin urmare, acest mister nu este ceva dincolo de noi - este foarte aproape.

Poate că nu vedem dacă suntem orbi și poate că nu auzim dacă suntem surzi, dar atâta timp cât suntem în viață putem percepe întotdeauna direct spiritul nostru.

Experiența spirituală, adică spiritualitatea, este ceva ce îi este dat omului în realitatea cea mai primordială; ne naștem cu ea, se deschide în noi ca o floare. Și așa cum un organism trebuie să fie în armonie cu natura, altfel se ofilește, moare, se îmbolnăvește, tot așa și spiritul omului poate fi armonios dacă este în armonie cu Spiritul Veșnic, a cărui reflectare o poartă în sine, adesea fără să-și dea seama! Acesta este ceva înnăscut omului de la bun început.

De unde provin tot felul de culte și mitologii politice? Credeți că acestea sunt doar mașinațiuni ale falsificatorilor politici? Deloc. Ele s-au jucat pe acel lucru etern care este conținut în om. Căci omul simte întotdeauna în subconștient că lumea are sens, istoria are sens, existența mea personală are sens! Omul este o ființă religioasă, care stă în fața misterului Divin. Și când acest mister este extras

din intelectul său în diverse moduri, uneori artificiale și foarte dure, operative, el continuă să trăiască în subconștient. Așa cum un om lipsit de hrană este forțat să mestece rumeguș doar pentru a-și potoli foamea, tot așa un om lipsit de conceptul Divinului se va închina artiștilor, dictatorilor, oricui!

Astfel, spiritualitatea noastră nu poate fi umilită fără a fi pedepsită. Nu poate fi pusă în condiții de urâțenie fără a fi pedepsită! Știți ce făceau în Evul Mediu în țările orientale - de exemplu, în Japonia, China - când făceau mici monștri, nelăsându-i să crească: deformau copacii, deformau picioarele femeilor și așa mai departe.

Și așa este și cu sufletul nostru: atunci când este stors de vicii ideologice, devine ca un copac mic și urât, un picior urât! Și nici asta nu rămâne nepedepsit, pentru că un spirit desfigurat are un efect urât asupra altor suflete, asupra vieții sociale, asupra a tot! Totul este strâns interconectat! Și când tu și eu vedem tot felul de crize astăzi, nu este întâmplător. Totul este natural, totul este corect! Totul ar fi trebuit să fie așa! Pentru că spiritualitatea a fost călcată în picioare, și nu doar călcată în picioare, ci i s-a pus o bază, o temelie - adevărat, una amuzantă și absurdă, dar totuși s-a pus. Și, în cele din urmă, oamenii au crescut urâți, ca acești copaci japonezi. Și roadele acestei urâțenii sunt evidente astăzi. Spun asta fără nicio răutate, afirmând pur și simplu un fapt, și cred că cauza este departe de a fi pierdută. Dar dacă nu ne trezim astăzi, dacă nu înțelegem că spiritul uman trebuie protejat și hrănit, atunci consecințele vor fi imprevizibile.

Totuși, umanitatea este invincibilă. Cred cu tărie că lumea are sens și se va dezvolta. Dar civilizația noastră poate pieri, totul poate fi aruncat înapoi într-o nouă epocă de piatră. După cum spunea Gumilev, „garoafe roșii uriașe, iar un sălbatic doarme pe garoafe” - așa își imagina el viitorul. Da, desigur, este posibil. Și munca grea și dureroasă a ascensiunii civilizației va începe din nou.

Veți spune: de ce l-ar arunca Providența pe om într-o astfel de mașină de tocat carne?! Pentru că omul este chipul și asemănarea Creatorului. Când vorbim despre cum Providența permite răul, Ea ne răspunde: V-am trimis să-l smulgeți din rădăcini; V-am trimis să-i rezistați! V-am dat libertate și voință! De ce nu-Mi auziți glasul?! Biblia spune clar și distinct: sunt două căi înaintea voastră, spune profetul Moise poporului, alegeți viața sau moartea [41] . Și când omul alege moartea, calea morții, nu ar trebui să se mai plângă. Dar există calea vieții și niciodată nu este prea târziu să o alegi.

Întregul sistem de viață al oricărei societăți se întemeiază pe aceste rădăcini spirituale profunde. Pentru că suntem oameni. Albert Schweitzer spunea că fundamentele eticii stau în respectul față de viață. Desigur, este adevărat! Și îmi

pare rău pentru acei oameni absolut imperfecți care nu simt respect pentru o floare, o pasăre sau orice altă creatură vie.

Viața este un mare, mare mister! Dar, prieteni, nu este omul un mister și mai mare?! Nu ar trebui să existe mai mult respect pentru spiritualitatea umană?! Am călcat în picioare toate acestea! Spun „noi” pentru că, într-o oarecare măsură, cu toții suntem participanți la aceste procese. Am călcat în picioare și l-am înlocuit pe om cu conceptul de „mase”. Acest concept modern este josnic și dezgustător, pentru că îl privează pe om de cel mai prețios dar al lui Dumnezeu - personalitatea. Și astfel ne transformăm într-o turmă și chiar mai rău decât o turmă.

Îmi amintesc de o revistă, cred că era Curierul UNESCO, care avea articole despre demografie ilustrate cu desene animate cu oameni: toate erau făcute în formă de ou, doar cu rochii, și erau toate la fel. Deși era o caricatură amuzantă, era de fapt groaznică, pentru că mi se părea că înfățișa psihologia percepției moderne asupra omului: când în loc de om există o „masă” care poate fi manipulată în orice fel. În ea, spiritualitatea omului este redusă cu câteva ordine de mărime...

Corpul uman are nevoie de cultivare. Avem un cuvânt atât de banal, „educație fizică”. Există o cultură a corpului. Există o cultură a cultivării plantelor. Există multe culturi diferite. Ceea ce ne este dat în natură nu poate pur și simplu să cadă din cer, ca un fel de mană din cer. Totul necesită participarea noastră, pentru că suntem oameni...

Însă spiritul, care ne este dăruit de sus ca un dar rar, necesită și cultivare, necesită și creștere! Și tocmai asta ne-a lipsit. Totuși, este să spunem asta cu blândețe. Aproape că l-am pierdut. Aproape că ne-a fost luat. În cele din urmă, s-a dovedit că prețul vieții este nesemnificativ. Cât a valorat viața de-a lungul a două sau trei generații ale secolului nostru?... Prin urmare, a fost posibil să exterminăm oamenii așa cum oamenii extermină peștii în timpul sezonului de depunere a icrelor, când merg la pescuit. Și perspectiva omului a devenit ca perspectiva unui pescar care are mii de pești care flutură în plasele sale. Acesta este rezultatul, deznodământul distrugerii spiritualității, neînțelegerea celui mai important lucru.

Experiența sacră a religiilor lumii, tradiții spirituale pe care cei mai buni reprezentanți ai umanității le-au cultivat de-a lungul secolelor și mileniilor, au servit la cultivarea începutului spiritual în om. Dacă renunțăm la acest lucru, atunci procesele care au început deja sub ochii noștri se vor dezvolta rapid, cu o accelerare amenințătoare.

Omul a ajuns să cunoască binele și răul (vă amintiți cu toții de povestea biblică). Și asta înseamnă că omul a decis să măsoare binele și răul după propriile standarde. Nu după cum rezultă din legea divină cea mai înaltă, sacră, ci după cum îi place: binele este ceea ce este benefic pentru mine personal sau pentru familia mea (clanul, clasa, partidul, grupul meu). Sfârșitul! Acesta este începutul sfârșitului.

Problema spiritualității nu este o problemă inutilă de agrement cultural, ci este o problemă vitală. Dacă nu o simțim, nu încercăm să o abordăm cu deplină responsabilitate, cu deplină seriozitate, atunci vom fi faliți în fața celei mai înalte chemări. Marele istoric englez Arnold Toynbee spunea că fiecare civilizație primește o chemare divină sub forma mediului geografic, a condițiilor istorice, a eredității și așa mai departe. Dacă dă răspunsul corect în medie, se dezvoltă și înflorește; dacă dă răspunsul greșit, începe să se descompună sau să se prăbușească. Acest lucru se poate întâmpla în orice parte a lumii. Și depinde de climatul spiritual al întregii societăți. Acesta este lucrul care ne preocupă astăzi, ceea ce vrem să punem în prim-plan astăzi.

Asta nu înseamnă că spiritualitatea este o flacără mică ce trebuie aprinsă, ca o lampă, undeva într-un colț întunecat. Nimic de genul acesta! Spiritualitatea este rădăcina oricărei culturi. Oamenii și-au creat muzica, arhitectura, pictura, instituțiile sociale exact în conformitate cu modul în care au perceput Divinul: Creatorul, cosmosul, omul. Viziunea asupra acestor trei dimensiuni definește orice cultură. Orice cultură din care aceasta este dezrădăcinată, smulsă, se confruntă cu o situație de extremă instabilitate. Asta ne învață faptele istoriei. Și nu avem nevoie de istorie - trăim în ea, suntem cufundați în ea. Și nu numai în țara noastră, ci în multe țări. Pentru că civilizația noastră actuală este o civilizație a crizei.

Aceste întrebări au fost explorate de remarcabilul gânditor și sociolog rus Pitirim Sorokin. Anul acesta se împlinesc 100 de ani de la nașterea sa. Din motive istorice, a trebuit să-și părăsească patria în 1922. A participat la lucrările Guvernului Provizoriu și, ulterior, a devenit profesor la Universitatea Harvard (a murit în 1968). Un aspect al conceptului său este că există două elemente importante în lume - spiritul și materia. (Era pozitivist, așa că nu a mers mai departe.) Atunci când omenirea pune valorile spirituale pe primul loc, ea creează și se dezvoltă puternic (desigur, cu greșeli, cu tragedii, dar se dezvoltă).

Apoi vine punctul de cotitură - apare o civilizație „sensibilă”, în terminologia sa, atunci când valorile materiale par deja mai importante. Începe dezvoltarea tehnologiei și a științei practice; valorile spirituale se retrag în plan secund, iar acest lucru duce la un vid moral și spiritual complet.

Apoi vine a treia fază - Pitirim Sorokin a numit-o faza „idealistă”, dar acesta este un termen condiționat; aceasta este faza în care valorile materiale continuă să fie atractive, dar o persoană înțelege deja că acest lucru singur nu va fi suficient. Gânditorul credea că secolul nostru, situația noastră actuală, mijlocul secolului XX, experimentează tocmai această etapă. Și fiecare dintre noi trebuie să se gândească la care este rolul său în aceasta.

Într-adevăr, atunci când o persoană caută doar materialul, așa cum suntem obișnuiți, ea, desigur, se jefuiește pe sine. Și când istoria este privită ca istoria unui conflict de interese - de clasă și altele - o luptă pentru un loc la soare, atunci istoria se transformă aproape într-una zoologică, pentru că nu este nimic cu adevărat uman în ea. Căci și animalele au nevoie de un loc la soare și ele se luptă pentru existență.

Dar omul? Omul este o ființă spirituală, o ființă liberă. Anul trecut s-a împlinit patruzecea aniversare a morții marelui gânditor rus Nikolai Berdiaev. Din fericire, acest nume ne revine. Omul în jurul căruia au existat dezbateri zgomotoase, despre care s-au ținut și se țin simpozioane și congrese, ale cărui opere au fost traduse în douăzeci de limbi, ne-a fost complet necunoscut timp de o jumătate de secol, cu excepția unor cercuri foarte înguste. Berdiaev spunea (anul acesta lucrările sale vor fi publicate și aici) că omul este, în primul rând, o personalitate, iar personalitatea este de neconceput fără libertate. Dar pentru asta trebuie luptat, pentru că spiritualitatea nu vine gratuit.

În anii în care Berdiaev era exilat, la Petrograd a fost publicată, în traducere, o carte a scriitorului science fiction Herbert Wells, intitulată „Focul nemuritor”. În ea, un profesor bolnav de cancer (un Iov modern), care a suferit în toate felurile, Îl întreabă pe Dumnezeu în delirul său: „Ce ar trebui să fac? Cum ne-ai pus în circumstanțe atât de dificile?” Iar Creatorul îi răspunde: „Am pus focul Meu nestins în tine! Și faptul că protestezi și faptul că vezi că lumea nu este aranjată corect și că răul domnește și nu poți accepta - aceasta este vocea Mea în tine! Acesta este focul nestins pe care l-am pus în tine.”

Când începem să învățăm să distingem binele de rău, când învățăm să găsim în noi înșine acest „câmp de luptă” despre care vorbea Dostoievski, începe munca de cultivare a spiritualității noastre. Aceasta este munca fiecărei persoane. Aceasta este cea mai mare creativitate! Pentru a crea, nu este necesar să creăm picturi, simfonii sau sculpturi. Fiecare persoană își creează propriul suflet! Fiecare persoană își creează propria personalitate. Dar o creează nu în spațiul gol, ci în relație cu alte „Eu-uri” și cu eternul „Eu” Divin.

Și, în final, ultimul lucru. Natura, oricât de profund am cunoaște-o, va rămâne întotdeauna un mister pentru noi. Ființa însăși va rămâne un mister pentru noi,

deoarece legea cauzalității care operează în ea este realizată doar până în momentul în care ne apropiem de Cauza Primă, Începutul pe care Țiolkovski l-a numit cauza cosmosului - Iubirea Absolută și Rațiunea Supremă.

Însă, apropiindu-ne de această Cauză, ne dăm seama că nu suntem capabili să-i pătrundem secretele. O simțim doar. Și în experiența naturii, a muzicii, a frumuseții, în experiența iubirii, în experiența creativității, mâna Divină ne atinge, dar doar atinge. Putem simți acest secret precum un călător care merge prin deșert: simte apropierea unei păduri sau a mării, o adiere răcoroasă care ajunge la el prin straturile fierbinți ale aerului. Dar aceasta este doar o aproximare. Secretul rămâne totuși un secret până când el însuși ne vorbește: în vestea bună a Evangheliei, ni se dezvăluie măreția omului și umanitatea lui Dumnezeu, Care ne vorbește prin Hristos, care a murit pe cruce și a biruit moartea. Vestea Lui bună este vestea bună despre om. El spune că oamenii sunt copii ai lui Dumnezeu! Sunt născuți pentru aceasta și trebuie să devină ei.

Se pare că o persoană poate avea un ideal și un standard, poate avea o punte care o leagă de Eternitate. Dar drumul peste această punte necesită curaj din partea noastră: El stă de cealaltă parte. Marele Pascal a vorbit despre o anumită descoperire interioară pe care o persoană trebuie să o facă pentru a răspunde acestei chemări.

Evanghelia este vestea bună a viitorului. În vremurile trecute era greu să înțelegi zece procente din ea. Și omenirea de astăzi nu a crescut încă în multe privințe pentru ea. Dar dacă vrem să cultivăm, să dezvoltăm, să protejăm spiritualitatea noastră, să-i dăm creștere, ne vom întoarce întotdeauna și trebuie să ne întoarcem către această sursă eternă. Acolo unde este cea mai mare liniște a abisului, ele încep să ne vorbească - auzim glasul Celui care a spus: „Cine M-a văzut pe Mine, L-a văzut pe Tatăl”; „Veniți la Mine, toți cei trudiți și împovărați, și Eu vă voi da odihnă. Luați jugul Meu asupra voastră și învățați de la Mine, căci Eu sunt blând și smerit cu inima. Și veți găsi odihnă pentru sufletele voastre” [42] .

9 martie 1989

Conversație la Casa Compozitorilor.

Credință și miracole

(interviu)

Dragi prieteni! Conversația despre miracole a atins întrebări foarte importante. Ele ne privesc pe toți. Nu doar pe noi, oamenii de astăzi. În zilele vieții pământești a Domnului Isus, mulțimi de oameni însetau de miracole. Însetau să vadă ceva extraordinar, ceva care să uimească imaginația. Este oare bine?

Pe de o parte, acest lucru este natural și chiar minunat, deoarece în inimile oamenilor trăiește întotdeauna sentimentul că în spatele acestei vieți obișnuite, vizibile, există o mare taină, că puterea lui Dumnezeu, ascunsă nouă până la momentul potrivit, uneori pătrunde în lumea noastră și, strălucind ca fulgerul, împinge la o parte întunericul. Și în acest sens, fiecare creștin are dreptul să creadă sincer într-o minune, să spere la ea. La urma urmei, o minune este victoria lui Dumnezeu, victoria Împărăției lui Dumnezeu asupra acestei epoci, realizarea triumfului viitor al luminii adevărului.

Dumnezeu l-a creat pe om pentru a stăpâni lumea, pentru a comanda natura – nu doar prin puterea minții sale, ci prin puterea spiritului său! În Evanghelia după Marcu [43] se afirmă direct că slujirea credincioșilor va fi însoțită de semne. Cu alte cuvinte, legile naturii care ne sunt familiare acum vor înceta să mai fie un obstacol pentru oamenii spiritului. Putem spune chiar că această victorie a spiritului este unul dintre scopurile universului, iar acest scop ne poate „ajunge” deja astăzi, ca și cum ne-ar întinde o mână din viitor. Când Domnul Isus a vindecat oamenii, El a spus că „Împărăția lui Dumnezeu a ajuns la ei”.

Dar să observăm că minunile Sale nu au fost niciodată pur și simplu o demonstrație a puterii Sale - puterea lui Dumnezeu și a Omului perfect. El le-a numit semne, adică semne ale acțiunii lui Dumnezeu în lume. Și aceste semne vorbesc despre iubire. Minunile Sale mântuiesc, vindecă, mângâie! Sunt manifestări vizibile nu doar ale puterii, ci ale inimii iubitoare a lui Hristos Mântuitorul.

Și totuși, uneori, El era întristat de setea oamenilor de a vedea minuni. De ce nu a săvârșit nicio minune în Nazaretul cel necredincios? [44] De ce i-a mustrat pe oamenii care L-au căutat după hrănirea cu pâini, spunând că nu au înțeles semnul? De ce a refuzat să-Și demonstreze puterea înaintea lui Irod Antipa, care aștepta cu curiozitate ca Isus, prizonierul uimitor, să-l uimească cu un fenomen extraordinar? Cărturarii chiar au cerut ca Hristos să-Și confirme misiunea cerească printr-o minune. Și ce le-a răspuns El? „O generație rea și adulteră cere un semn” [45] . Știa bine că erau plini de necredință secretă și căutau

dovezi evidente. Știa, de asemenea, că nicio minune nu-i va convinge pe cei încăpățânați! „Chiar dacă vor învia morții, nu vor crede” [46] .

Eu însumi am fost martor la ceva similar, când manifestări evidente ale misteriosului și supranaturalului i-au obligat pe necredincioși să ridice doar din umeri: ei spun că știința nu a explicat încă acest lucru, dar îl va explica mai târziu. Dacă nu există credință, o minune se dovedește a fi fără rod, ca o sămânță care a căzut pe o piatră.

Și încă o întrebare. De ce credeți că Domnul înviat nu li s-a arătat dușmanilor Săi – lui Pilat, membrilor Sinedriului? Fără îndoială, pentru că nu a vrut să-i oblige să creadă. Credința forțată este sclavie. „Dar unde este Duhul Domnului, acolo este libertate” [47] . El așteaptă credința care se naște din bunăvoință și dintr-o inimă liberă deschisă lui Dumnezeu. Dacă mă încred în El, Îl voi urma fără să cer minuni. Nu le aștept ca pe o momeală, ca pe o dovadă de netăgăduit! Curajul și tăria credinței constă în faptul că ea conduce o persoană pe un drum dificil, adesea spre necunoscut. Trebuie să se bazeze pe Mântuitorul așa cum Avraam s-a încrezut odinioară în Dumnezeu. Numai atunci o minune va fi pentru mine nu doar un fenomen sau o dovadă uimitoare, ci un semn al mâinii iubitoare a Domnului meu.

Gândiți-vă din nou ce s-ar întâmpla dacă în lume credincioșii ar fi mereu norocoși în mod miraculos în toate, în timp ce necredincioșii ar fi în nenorocire constantă? Toată lumea ar vrea să ni se alăture. Dar pentru ce? De dragul interesului personal, de dragul profitului, de dragul unei minuni ademenitoare! Să ne amintim că Însuși Hristos a respins această ispită atunci când Satana a încercat să-L ispitească în deșert și să-L împingă pe calea minunilor strălucitoare și spectaculoase. Desigur, dacă S-ar fi aruncat de pe acoperișul templului în fața a sute de oameni și ar fi rămas nevătămat, mulți s-ar fi convertit. Dar El a preferat să fie smerit printre oameni, a preferat să fie persecutat și ucis, deși ar fi putut chema legiuni de îngeri în ajutor. Și ne-a spus: „În lume veți avea necazuri” [48] .

Calea unui creștin este asemenea căii israeliților din vechime în deșert. Trebuie să rămânem credincioși lui Dumnezeu chiar și în mijlocul încercărilor, să-I mulțumim pentru ajutorul Său miraculos, dar să rămânem fermi chiar și atunci când acest ajutor pare să fie lent. Tocmai acest fel de credință necondiționată îl așteaptă Mântuitorul de la noi. În ea stă puterea noastră. Dacă nu vrem să fim „o generație rea și adulteră”, nu trebuie să cerem minuni, să cerem semne. Când ne rugăm, trebuie să adăugăm întotdeauna, asemenea lui Hristos: „Totuși, facă-se nu voia Mea, ci a Ta” [49] .

Celor care sunt prea pasionați de miracole le-aș reaminti că cronicile păgâne sunt pline de descrieri ale unor miracole fără precedent, că vindecările au loc în

afara creștinismului. În Apocalipsa citim că tovarășii fiarei, Anticristul, aduc foc din cer și săvârșesc tot felul de minuni. Ziarele din întreaga lume scriu adesea despre ele chiar și acum: despre diverși telepați, magicieni moderni, vrăjitoare, vindecători! Multe dintre cele relatate nu sunt ficțiune. Eu însumi am fost martor la astfel de lucruri. Dar ce legătură are asta cu credința autentică?

Când bătrânul poet italian Dante a fost întrebat care este cea mai uimitoare minune a creștinismului, el a răspuns: „Că a cucerit multe națiuni și inimi fără miracole”.

O adevărată minune este un semn al milei lui Dumnezeu, o revelație a iubirii Sale. Dar iubirea, prietenii mei, nu este cerută. Este așteptată cu umilință, este acceptată. Și i se răspunde.

Dar mai întâi trebuie să învățăm să ne încredem pe deplin în Dumnezeu și să nu căutăm dovezi și miracole. Și atunci toată viața ni se va revela ca o minune. Și tu și eu o vom vedea peste tot în jurul nostru: în fiecare frunză de copac, în fiecare floare, în fiecare făptură vie, în misterul originii vieții, în legile minunate ale Universului; în grăuntele aurii de bunătate împrăștiate printre pietrele unei vieți aspre și crude; în frumusețe, în iubire, în cunoaștere. În toate acestea, ochii credinței dezvăluie o minune, o multitudine nenumărată de astfel de miracole familiare nouă. Și atunci îl putem glorifica pe Domnul în slujirea liberă a voinței Sale și nu într-o stare înrobită și legată de semne.

Data este necunoscută.

Răspunsuri la întrebări

Vreau să cred în Adevăr. Spune-mi cum să ajung la credință în Creator.

O. ALEXANDER: În primul rând, o persoană nu este niciodată străină de această credință. Pentru că nu există persoană care să nu aibă deloc credință. În sufletul fiecărui Dumnezeu este codificat sentimentul Eternității, sentimentul Principiului Suprem. Și prin urmare, pentru a ajunge la credință, trebuie să ajungi la tine însuți. Trăim ca și cum ar fi departe de noi înșine. Muncim, mergem, alergăm, trudim, dar nu ne amintim deloc de noi înșine... Ci trebuie să ne întoarcem la noi

înșine, să simțim liniștea din noi înșine, să ne dăm seama de importanța spiritului nostru.

Aici îmi amintesc mereu cuvintele lui Meister Eckhart: „În tăcere, Dumnezeu rostește cuvântul Său.” În tăcere. Unde este tăcerea noastră? Totul zdrăngănește tot timpul! Prin urmare, pentru a ajunge la valori spirituale, trebuie să creăm insule de tăcere, insule de concentrare spirituală! Opriți-vă un minut. Dar alergăm mereu, ca și cum am avea o distanță foarte lungă în fața noastră. Și distanța este scurtă - nu costă nimic să o alergăm. Așadar, pentru a realiza și a adânci credința în Creatorul care locuiește în noi, trebuie să ne întoarcem la sinele nostru pierdut și să găsim ceea ce am pierdut. Acesta este primul pas. Și apoi să mergem mai departe.

În Evanghelia după Ioan, Hristos spune: „Nimeni nu poate veni la Mine, dacă nu i-a fost dat de Tatăl Meu.” Rezultă că omul nu este vinovat și nu poate fi pedepsit de instanță.

O. ALEXANDER: Trebuie să aprofundăm sensul direct al acestor cuvinte. Hristos spune că orice apel către Cel Preaînalt, orice descoperire a credinței în sine (la urma urmei, o persoană nu acceptă credința și nu o pierde, ea trăiește în ea - o găsește în sine) nu se întâmplă în mod autonom, ci cu participarea unei puteri superioare, harul lui Dumnezeu. Ni se pare că noi înșine am descoperit credința în noi înșine, dar harul ne ajută - asta înseamnă aceste cuvinte. Și când o persoană nu o simte, când refuză să o accepte, atunci se dovedește că harul trece prin ea ca printr-o sită.

Aș vrea să te întreb ce părere ai despre posibilitatea unei dovezi directe sau indirecte a existenței lui Dumnezeu prin știință. La urma urmei, o demonstrație nu ar însemna că libertatea de alegere între bine și rău a dispărut?

Pr. Alexander: În niciun caz. Cred că ceea ce numim dovezi ale existenței lui Dumnezeu este, în primul rând, distrugerea anumitor prejudecăți care erau asociate cu negarea existenței lui Dumnezeu; în al doilea rând, este legată de o anumită serie logică ce ne conduce la ideea de Dumnezeu. Dar o idee nu este o dovadă: se poate ajunge la orice speculativ. Dar când o persoană descoperă în sine organul care trezește credința în ea, descoperă credința în sine - o persoană nu o ia de la nimeni - pentru aceasta sursa trebuie purificată. Și în

acest caz, așa-numitele dovezi ale existenței lui Dumnezeu - funcționează ca mecanisme de curățare.

De exemplu, am văzut oameni care, după ce au citit expunerea textului elementar al demonstrațiilor clasice, s-au schimbat complet - totul s-a schimbat pentru ei, iar acest organ s-a deschis. Apoi, când au crescut spiritual, au început să înțeleagă că aceste demonstrații nu sunt obligatorii, strict impuse; ele lasă totuși libertatea de alegere. Dar a existat ceva în asta pentru ei, aceste demonstrații au servit ca un fel de imbold.

După cum puteți vedea, răul și suferința sunt cele care îi împing de obicei pe oameni să caute binele și credința în Dumnezeu. Și se pare că, în general, suferința joacă un rol decisiv în acest sens. La urma urmei, suferința lui Hristos are un sens răscumpărător. Înseamnă asta, Alexandr Vladimirovici, că suferința stă la temelia lumii?

O. ALEXANDER: Cred că această întrebare ar trebui să primească un răspuns altă dată, când vom vorbi despre răul în sine. Acesta este un subiect special. Dar vă voi spune că oamenii sunt diferiți. Mulți își pierd credința din cauza suferinței - am întâlnit astfel de oameni, iar alții ajung la credință.

Dar, în general, experiența unor experiențe dificile face o persoană mai matură spiritual. Acest lucru este evident. Dar cred că o persoană dobândește credință nu pentru că suferă, ci pur și simplu pentru că sufletul său devine mai matur. Cât despre suferința lui Hristos, El nu a putut să nu sufere în această lume. Nu a putut să nu sufere acolo unde au suferit toți oamenii minunați și nobili.

În ceea ce privește suferința, se poate spune un singur lucru: Dumnezeu transformă răul uman în bine, așa cum reiese din Cartea Genezei. Povestea lui Iosif relatată acolo se încheie cu cuvintele că Dumnezeu transformă chiar și răul în bine [50] . Dar aceasta nu înseamnă că răul este bine. Răul este rău. Boala este rău, deși poate servi unei persoane, poate duce la pocăință sau, în general, la o reflecție serioasă asupra propriei vieți; mulți oameni și-au început drumul către Dumnezeu tocmai în timpul bolii. Dar aceasta nu înseamnă că oamenii nu ar trebui tratați.

Considerați acceptabil să se impună prin forță credința într-un singur Dumnezeu? Nu contrazice acest lucru doctrinele creștine?

O. ALEXANDER: Desigur, acest lucru contrazice atât doctrinele creștine, cât și pe cele budiste și, în principiu, pe cele musulmane, dacă luăm islamul în dimensiunea sa ideală. În general, spiritualul este incompatibil cu violența, pentru că aici se află tărâmul individualului, tărâmul prețiosului, inviolabilului, fragilului! O persoană care este lipsită de libertate este lipsită atât de creativitate, cât și de demnitatea sa.

Este Dumnezeu o abstracțiune sau un lucru concret?

O. ALEXANDER: Aceasta este concretețe completă. Aș spune că numai El este concret și noi primim lumină de la El, așa cum Luna de la Soare și Pământul de la Soare.

Nu crezi că Dumnezeu a devenit un fel de simbol?

O. ALEXANDER: Într-o oarecare măsură, acest lucru este adevărat. Când vorbim despre El, folosim inevitabil simboluri. Când vorbim despre iubire, folosim inevitabil cuvinte metaforice. Când spunem că avem un foc, o flacără în piept, nu este un foc care arde acolo, ci ceva ce nu putem descrie, dar este o realitate foarte puternică. Și nu numai despre iubire sau ură, ci și despre orice alte sentimente, recurgem adesea la simboluri. Pentru că o persoană nu are suficiente cuvinte pentru a transmite chiar ultimul, cel mai important, cel mai profund. Și asta este în regulă. De exemplu, în fizică și chimie, se folosește un număr infinit de simboluri.

Unii oameni cred că Dumnezeu este doar în suflet.

O. ALEXANDER: El nu este doar în suflet, ci este și în univers. Ce a spus Immanuel Kant? El a spus: „Două lucruri mă uimesc: cerul înstelat de deasupra mea și legea morală din mine.” Ambele sunt o reflectare a lui Dumnezeu...

Ești o persoană cultă, educată și, bineînțeles, înțelegi că nu există un Dumnezeu adevărat.

O. ALEXANDER: Nu-l învinovățesc deloc pe cel care a scris asta - în acest caz, el este produsul unui sistem unilateral de opinii. Vedeți, dacă vă înclinați într-o singură direcție tot timpul, atunci totul devine strâmb. Aceasta este o perspectivă strâmbă. Dacă vorbim despre oameni educați, atunci un număr imens de oameni educați din toate țările sunt credincioși și ei reprezintă marea majoritate în lume.

Și în trecut, istoria științei cunoaște nenumărate exemple de credincioși, și nici nu le voi cita, pentru că a devenit deja banal. În orice caz, cei care au urmărit o emisiune pe această temă la televizor au văzut cum l-au arătat pe Charles Townes, unul dintre creatorii laserelor, care este o persoană religioasă; Teilhard de Chardin, un celebru paleontolog, geolog (am publicat lucrarea sa „Fenomenul omului”), a fost om de știință, călător, scriitor, călugăr, filosof. Sunt mii dintre ei. Așa că iată-mă pur și simplu stând în fundal.

Sunt profund convins că toți oamenii au credință, iar cei care se consideră necredincioși au încă un vag simț al lui Dumnezeu. Și poate nu doar oamenii, ci și animalele. Dar o persoană religioasă este diferită prin faptul că este conștientă de acest lucru, se gândește la asta. Și diferența aici este simplă. Să presupunem că o persoană studiază Soarele folosind analiza spectrală și alte metode; învață din ce elemente este alcătuit astrul nostru. Și o pisică - se încălzește la soare. Ambele folosesc soarele în mod egal. Și pisicii nu-i pasă dacă este heliu sau altceva - pur și simplu se încălzește.

Cât de des în practica dumneavoastră ați văzut o persoană venind la Dumnezeu prin intermediul unei opere literare sau de artă?

O. ALEXANDER: Știți, există un mare secret aici. Vă voi da un exemplu. L-am menționat deja pe părintele Serghie Bulgakov - mulți dintre voi probabil știți că a

fost economist la un moment dat, marxist juridic înainte de revoluție, iar apoi, la începutul secolului nostru, a trecut la creștinism și a murit în timpul celui de-al Doilea Război Mondial la Paris. El însuși descrie revoluția care a avut loc în el, când i s-au deschis orizonturi de viață complet diferite.

Care a fost stimulul? S-a întâmplat la începutul secolului. A venit la o conferință a social-democraților la Dresda și în pauzele dintre sesiuni s-a dus la Galeria Dresda, unde era expusă Madonna Sixtină. A stat ore în șir în fața ei și, în acest timp, i s-a revelat ceva. Acesta a fost primul imbold în a se converti la creștinism. Apoi, mulți ani mai târziu, în exil, deja un teolog cunoscut și un mistic și filosof profund, a vrut să vină să privească din nou acea pictură, dar când a venit, nu l-a mișcat deloc. În acel moment a primit un fel de impuls prin intermediul ei, dar mai târziu – nu.

Operele de artă, fie că sunt pictură sau sculptură, sunt un element al dialogului dintre Etern și om; ele nu există de la sine, există o oarecare legătură cu destinul omului. Cunosc chiar și oameni care au fost șocați și li s-a schimbat profund starea interioară de opere care nu sunt foarte înalte din punct de vedere artistic. Tot ce este frumos este divin. Și despre acest lucru vorbește celebra poveste „Îndreptată” [51] , în care un om a fost reînviat spiritual după ce a privit Venus din Milo la Luvru, deși poate nu toată lumea o admiră.

Frumusețea este o parte a divinității și, dacă scoți această frumusețe din inima ta, nu crede că ești creatorii ei. Cei care se ocupă de artă sunt conducătorii unui anumit câmp spiritual pe care Dumnezeu îl pune în ei. Poeții și artiștii numesc asta inspirație. Inspirația îi permite maestrului să creeze o operă care uneori îi depășește nivelul, nivelul conștiinței sale, capacitățile sale! Mulți scriitori înșiși au fost surprinși că au reușit să scrie ceea ce le-a ieșit de sub condei. De aici și patosul celebrei poezii a lui Alexei Constantinovici Tolstoi: „În zadar, artistule, îți imaginezi că ești creatorul creațiilor tale.” Aceasta este o poezie foarte profundă.

Deci nu contează ce înfățișează imaginea, ci ce spirit trece prin tine. Duhul lui Dumnezeu poate trece prin tine, dar nu întotdeauna. Este ca lumina soarelui care trece prin sticlă. Duhul lui Dumnezeu este soarele, sticla este sufletul nostru. Dar dacă sticla este fumurie, murdară, câtă lumină va trece prin ea? Evident, sticla trebuie să fie potrivită. Dar există întotdeauna o șansă.

Cum înțelegi tu frica de Dumnezeu?

O. ALEXANDER: Există două aspecte aici. Un aspect este cea mai înaltă reverență a omului înaintea Eternității, venerația, care poate fi cauzată, de exemplu, de o mare imensă, un cer înstelat, gândul la spațiu, un munte înalt cu un vârf strălucitor. În astfel de momente, o persoană experimentează venerație și chiar frică! Cei dintre voi care ați fost în munți sunteți probabil familiarizați cu acest sentiment: când priviți în sus – și există această liniște, pustie, lipsită de viață, și uneori vi se face pielea de găină... Uneori experimentați același sentiment când ascultați muzică. Aceasta este venerația, venerația în fața celor mari, în fața celor mai mari!

Acesta este primul aspect. Iar al doilea este frica de a pierde... pierderea iubirii pentru Dumnezeu; se poate pierde în același mod ca iubirea pentru o persoană. Este ca o floare, ca o plantă: iubești o persoană (adică un bărbat sau o femeie), și apoi dintr-o dată dispare – ai stricat, ai uscat planta, nu poate fi restaurată, a avut loc un proces ireversibil. Acest lucru este înfricoșător.

La fel și cu atitudinea omului față de Dumnezeu: trebuie protejată, trebuie cultivată, de aceea există orice religie - pentru a cultiva și proteja viziunea Eternității, iubirea Eternității. „A atrage iubirea spațiului către sine, a auzi chemarea viitorului” [52] . Nu trebuie să aruncăm asta, nu trebuie să credem că toate acestea sunt date omului cu ușurință! Este ca cea mai înaltă cunoaștere, ca un dar, ca un talent. De aceea trebuie să existe grijă și frică de a pierde, de a încălca... Celebrul psiholog și filosof american William James a recunoscut că în tinerețe, în anii studenției, a avut un sentiment al realității unui Principiu Superior, al prezenței sale în apropiere, deși nu era creștin ortodox; dar apoi a pierdut acest sentiment. Și scrie despre amărăciunea pe care a experimentat-o, despre golul din viața sa, când acesta a dispărut.

Orice obiect se poate confrunta cu întrebarea despre viață și moarte sau despre sensul vieții, și în special cu Dumnezeu. Și cum poate El să răspundă la o astfel de întrebare?

O. ALEXANDER: Vedeți, vă voi spune imediat că în știință există o serie de întrebări care sunt numite incorecte, adică nu corespund naturii subiectului pe care îl studiem. De ce? Pentru că nu avem niciun motiv să credem că ne putem imagina măcar acest obiect. Când se vorbește despre curbura spațiului sau despre relativitatea timpului, nici măcar nu înțelegem pe deplin acest lucru. Și aceasta, la urma urmei, este creația lui Dumnezeu; dar când vine vorba de Dumnezeu, știm doar ceea ce ne este revelat; și astfel de lucruri nu ne sunt revelate.

Dumnezeu este iubire. Își va abandona Domnul cu adevărat creația iubită, omul, pentru totdeauna? La urma urmei, odată, după potop, S-a pocăit că a distrus rasa umană. Cu cât crește în mine dragostea mea pentru oameni, cu atât crește îndoiala că chinurile iadului sunt veșnice.

O. ALEXANDER: Totul este corect. Nu trebuie să confundăm eternitatea în timp și eternitatea ca și concept spiritual. „Chinul veșnic” înseamnă „chin dincolo de lume”, nu un miliard de ani. „Viața veșnică” și „chinul veșnic” - adică nu aici, ci în altă parte.

Dumnezeu a creat Universul. Cine l-a creat pe Dumnezeu sau a existat El dintotdeauna?

...Dacă cineva L-a creat, atunci Cel care L-a creat a fost Dumnezeu...

O. ALEXANDER: A existat dintotdeauna? Persoana care m-a întrebat se referă la infinitatea timpului. Dar trebuie să ne amintim că chiar și din fizică se știe că timpul a apărut odată cu spațiul. Cred că mulți dintre voi sunteți familiarizați cu această teză. Aceasta înseamnă că înainte de crearea lumii, nu exista timp și, prin urmare, nu se poate spune nimic.

Cum putem explica existența lui Dumnezeu în trei Persoane?

O. ALEXANDER: Mi se pune mereu întrebarea asta. Încercăm să zburăm prea sus deodată. Dar totuși, nu vreau să refuz măcar cel mai scurt răspuns. Această taină poate fi percepută din multe perspective diferite. Dumnezeu, care se revelează prin natură, prin Isus din Nazaret și prin acțiunea Bisericii - acestea sunt cele trei aspecte ale lui Dumnezeu. Dumnezeu, care se revelează în Vechiul Testament, în Noul Testament și în viitor. Dumnezeu, care este Absolutul, este primul aspect al lui Dumnezeu. Dumnezeu, care iese din tăcerea Absolutului, este deja al doilea aspect al Său, cel activ, Logosul. Iar Dumnezeu, care leagă aceste două aspecte, este Duhul Sfânt.

În sine, acest lucru nu este doar nesurprinzător, ci și firesc, deoarece misterul naturii, misterul materiei include deja paradoxuri și antinomii. Dacă cineva prezent este familiarizat cu fizica sau matematica, știe că logica simplă, care afirmă că „A este egal cu A și nimic mai mult” și că liniile paralele nu se conectează niciodată, sunt doar cazuri speciale. De fapt, pentru a descrie multe fenomene naturale, este necesar așa-numitul principiu al complementarității, ceea ce, simplu spus, înseamnă că unele fenomene nu pot fi reduse la o singură formulă, ci trebuie descrise din două puncte de vedere. Prin urmare, Sursa realității lumii trebuie să aibă și o natură paradoxală și multifațetată.

Au fost mulți profeți înainte de Isus Hristos. Cum a devenit Isus Dumnezeu înaintea oamenilor?

O. ALEXANDER: Vă voi spune cum abordez eu acest lucru. Cred orice profet ale cărui gânduri încă guvernează lumea. Dacă Mahomed a vorbit despre unicitatea lui Dumnezeu și că viața lui, ca viața oricărui om, este ca zumzetul unei muște, cred că acest lucru i-a fost revelat.

Când Gautama Buddha, al cărui nume este onorat de milioane de budiști, spune că prin exerciții speciale pe o cale specială a atins iluminarea și a devenit perfect, și eu îl cred. Îi cred pe Socrate și Platon, care au recunoscut Principiul Suprem ca fiind binele absolut. Pe scurt, cred orice adevăr pentru că îl simt ca adevăr. Ce motive am să fac o excepție pentru Hristos, care a spus despre Sine: „Cine M-a văzut pe Mine L-a văzut pe Tatăl” [53] ? Iată un scurt răspuns pentru tine.

Ai spus că Hristos este un om adevărat, Biserica ne învață să vedem în El pe Dumnezeu-omul. Cum să înțelegem asta?

O. ALEXANDER: Din punct de vedere creștin, Dumnezeu Se revelează în toate: în frumusețea complexă a universului, în legile naturii și, în primul rând, în sufletul uman. Și există oameni speciali în care El Se revelează cu o putere extraordinară - aceștia sunt înțelepții, profeții, sfinții. Printre ei, Iisus din Nazaret ocupă un loc complet unic, special. Și noi, creștinii, credem că prin El Eternitatea s-a revelat cu acea plenitudine absolută accesibilă unei ființe umane. Ați vizionat cu toții filmul „Solaris” al lui Tarkovski - este un fel de model sau o parabolă.

Gândirea acestui vast ocean nu a putut intra în contact cu gândirea omului și numai transformându-se în om și-a simțit drumul către ea. Același lucru se poate spune și despre Mintea cosmică: cum poate ajunge la noi altfel decât prin om? Prin urmare, se revelează prin Iisus Hristos, Care pentru noi, creștinii, nu numai că a trăit o dată, ci trăiește și astăzi; și deloc în amintire, ci într-un mod complet diferit.

Hristos a spus că oamenii sunt creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Crezi că Dumnezeu și omul au aceeași înfățișare?

O. ALEXANDER: Nu Hristos a spus asta. În prima Carte a Bibliei, Cartea Genezei, se spune că omul a fost creat după chipul și asemănarea Creatorului. Dar nu este vorba deloc despre înfățișare. Căci înfățișarea omului este chipul și asemănarea lumii, a naturii. Nu vă voi distrage atenția explicând cum au apărut urechile noastre din fantele branhiale, cum a apărut nasul nostru, fruntea noastră - există o carte specială de Bragg, „Evoluția feței de la pește la om”. Aceasta nu are nicio legătură cu misterul omului, cu specificul uman. Omul poartă amprenta evoluției, legătura sa de sânge cu natura. El trece prin întreaga evoluție într-o stare embrionară, în pântecele mamei sale se formează atât coada, cât și branhiile. „Chipul și asemănarea” Creatorului este capacitatea omului de a crea, liberul său arbitru, rațiunea, principiul personal, conștiința de sine - ceea ce este dat omului ca dar și nu este rezultatul evoluției naturale.

Au existat repetate tentative de asasinat asupra vieții lui Iisus Hristos - voiau să-L împingă de pe munte, să-L lapideze. De ce S-a jertfit și a îndurat chinuri atât de cumplite pe cruce? Suferința lui Hristos nu este doar răstignire. Rasa umană avea nevoie să fie introdusă într-o viață superioară. Pentru aceasta, principiul cel mai înalt, sacru, divin trebuia să se apropie cât mai mult de om.

Acum gândește-te: dacă un principiu liber de rău se unește cu un element saturat de rău, ce suferință îi provoacă acest lucru! Intrarea lui Isus în lume a fost suferință în sine, nu doar crucea, nu doar Golgota.

Și la ce a fost nevoie de toate acestea? - întrebați voi. Doar pentru a deveni unul dintre noi, doar pentru a se apropia de noi, doar pentru a-l ridica pe om din acest iad, pentru a ajunge la același nivel cu noi - cel uman. După cum spune unul dintre vechii învățători ai Bisericii, „Dumnezeu S-a făcut om pentru ca noi să putem deveni zei”. Prin urmare, nu era vorba nicidecum de a demonstra ceva prin suferința, curajul Său, așa cum a fost cu Jan Hus, Giordano Bruno, care a

murit pe rug, și cu numeroși martiri ai credinței. Nu, este vorba de cu totul altceva.

Hristos era conștient de condițiile fatale ale unirii Sale cu existența umană. „Lumea zace în răutate”, spune Evanghelistul [54] . Și El vine într-o astfel de lume. Și când omul, recunoscând adevărul, strigă: „Unde ești Tu, care ai creat această lume dură?”, El răspunde: „Tu, omule, ai creat această lume așa. Tu ai sădit aici ura, crima, răutatea, intoleranța. Tu ești cel care îți calcă în picioare propria imagine.”

Și pentru ca omul să-și înțeleagă misiunea, Dumnezeu se apropie de noi și intră în carnea și sângele istoriei. Și toată istoria devine un dialog între Hristos și umanitate, între chemarea Sa și răspunsul nostru. Trebuie să abandonăm odată pentru totdeauna modelul lui Dumnezeu care trage sforile rasei umane și ne controlează ca pe niște marionete. Trebuie să înțelegem că în fața noastră se află cea mai înaltă responsabilitate, că omul trebuie să fie mâinile, ochii și inima lui Dumnezeu și să semene
bunătate.

Există o opinie că botezul nu este necesar, principalul lucru este ca o persoană în timpul vieții sale să fi ajuns la cunoașterea lui Dumnezeu și să fi trăit, respectând poruncile date de Domnul. Când se neagă botezul, se face de obicei referire la faptul că în alte religii (budism, islam) nu există un rit de botez.

O. ALEXANDER: Dacă o persoană se consideră un ucenic al lui Isus, atunci în primul rând trebuie să asculte de cuvintele Lui, și nu de ale mele sau ale altcuiva. Hristos ne spune: cine vrea să Mă urmeze trebuie să creadă și să fie botezat. Botezul este un act exterior, adică L-am urmat! Avem nevoie de acte exterioare, de simboluri exterioare? Desigur că avem. Totul este construit pe simboluri exterioare. Luați orice strângere de mână, aplauze. Și când militarii salută, și acela este un simbol. Și nu putem trăi fără ele, pentru că sunt semne ale vieții noastre. Suntem ființe fizice și trebuie să manifestăm ceea ce este în noi.

Are sens diviziunea dintre materialism și idealism? Sunt spiritul și materia separabile?

O. ALEXANDER: Desigur, există atât materialism, cât și idealism. Dar noi, creștinii, credem că ambele au dreptate. Iată un exemplu de manual: dacă spun că Pușkin este un vertebrat, este corect? Corect. Că este un mamifer? Corect. Că a fost un aristocrat, un moșier - și asta este corect. Dar asta este tot? Acesta este aspectul materialist al viziunii. Acum să spunem că Pușkin a fost un mare poet și așa mai departe - acesta este altceva.

Materialismul vorbește despre realitatea și puterea materiei, a substanței - noi recunoaștem acest lucru; idealismul vorbește despre importanța spiritului - noi recunoaștem și noi acest lucru. Pentru noi, atât spiritul, cât și materia sunt secundare în raport cu Creatorul (sunt creațiile Sale), Care nu este nici spirit, nici materie, ci ceva infinit superior amândurora.

O. ALEXANDER: Sunt spiritul și materia separabile? E greu de spus. În orice caz, spiritul este un lucru foarte independent, nu trebuie să credem că este prea dependent de materie. Altfel, fiecare persoană ar depinde de starea organismului său.

Și știm - tocmai au deschis Mănăstirea Optina (probabil ați auzit despre ea la radio, a fost difuzată la televizor), Ambrozie cel Bătrân a locuit acolo; Dostoievski, Tolstoi și mulți alții au venit la el; la Sinodul din vara aceasta a fost recunoscut drept sfânt. Era un om complet bolnav, zăcea nemișcat în pat; nu știu ce boală avea, dar era un om bătrân, bolnav, nemișcat. Șiruri de oameni au venit la el și fiecare a primit întărire spirituală. Aici aveți atât spirit, cât și materie. Și există o persoană - totul este în regulă cu materia sa, dar cu spiritul - slab.

Faci distincție între religia puterii umane și cea mai înaltă religie?

O. ALEXANDER: Da. Magismul este tocmai religia puterii umane. Mai târziu s-a transformat în scientism, adică în divinizarea științei, care revendică stăpânirea completă asupra naturii, și știți la ce poate duce adesea acest lucru.

Până în secolul al XIII-lea d.Hr., oamenii vedeau îngeri, dar după secolul al XIII-lea au încetat să-i mai vadă.

De ce?

O. ALEXANDER: Această afirmație mă uimește cel puțin pentru că există povești mult mai târzii despre apariția îngerilor. O astfel de dată în istorie nu este cunoscută. Pot spune că eu însumi, până la vârsta de 23 de ani, credeam că îngerii sunt o metaforă, dar la 23 de ani am aflat că nu este așa.

Există cinci religii mondiale. Fiecare susține că este singura adevărată, supremă. Cum răspunde creștinismul la acest lucru?

O. ALEXANDER: Așa cum v-am spus: recunoaștem adevărul fiecărei religii, dar ca niște flori care fac parte dintr-o singură culoare albă. Daniil Andreev a propus un astfel de simbol - „Trandafirul Lumii" ca un fel de unitate. Dar l-a interpretat sub forma unui fel de doctrină teosofică modernă. Pentru noi, Trandafirul Lumii este Evanghelia: include învățătura budismului despre mântuire, monoteismul islamului, evlavia personală a krișnaismului și misticismul taoismului.

Găsești trăsături religioase în ideologiile moderne (comunism, nazism)? Dacă da, care dintre ele?

O. ALEXANDER: Cu siguranță. Acesta este un adevăr elementar. Întrebarea este alta: cum s-a întâmplat ca aceste ideologii care au respins creștinismul să dezvolte trăsături religiomorfe? Adevărul este că ambele ideologii au încercat să înlocuiască viziunea creștină și, în general, religioasă asupra lumii din viața socială, intelectuală și, în general, culturală a oamenilor. Dar, din moment ce omul este o ființă care stă în fața lui Dumnezeu și, oriunde ar alerga, tot ajunge în fața Lui, atunci în loc de credință autentică apare un surogat, o imitație. Și nu voi enumera ce trăsături, veți ghici singuri.

Ateismul este promovat activ în URSS. Cum răspunde Biserica Ortodoxă la acest lucru?

O. ALEXANDER: Aș vrea să spun că noi predicăm în mod activ contrariul, dar nu voi spune asta. Pentru că, în primul rând, nu ne place cuvântul „propagandă”, acesta miroase întotdeauna a ceva fals. Putem doar să depunem mărturie despre credința noastră. Dar această mărturie depinde într-o oarecare măsură de condițiile externe. Am făcut întotdeauna acest lucru în măsura în care condițiile ne-au permis.

Care este, în opinia dumneavoastră, legătura dintre sentimentul religios ca atare și îndeplinirea unor ritualuri specifice? Ce ar trebui să fie primordial în timp?

O. ALEXANDER: Desigur, credință! Desigur, percepție! Vedeți, ideea este că credința este înnăscută omului, este esența ființei sale. Credința crește, se adâncește. Este o cantitate dinamică, nu una statică. Dar credința este întruchipată în ritualuri. Aceasta este o întruchipare naturală și, ca orice sentiment uman, are formele sale exterioare. Așa ar trebui să fie, din moment ce nu suntem spirite fără trup, ci oameni din carne și oase, iar pentru noi acest lucru este natural și organic.

Răul este mai agresiv și mai dinamic decât binele. De aceea poate învinge. În țara noastră s-a dezvăluit o imagine fără precedent a răului, comisă de-a lungul a aproape 70 de ani, numită prin conceptul general de „stalinism”. Știe Dumnezeu despre asta, dacă este omniscient? Cum tolerează El asta?

Dacă noi știm, atunci Dumnezeu cu siguranță știe.

O. ALEXANDER: Dacă punem întrebarea în acest fel, atunci trebuie mai întâi să ne întrebăm: avem dreptul să transferăm Creatorului calitățile unui gardian? Atunci nu am mai fi oameni, nu chipul și asemănarea lui Dumnezeu, ci o grădiniță, niște marionete! Ne-ar plăcea foarte mult să avem un domn mare sau un „frate mai mare” stând în vârf, ca la Orwell, care să ne conducă și să ne

supravegheze tot timpul. Și la cea mai mică încălcare, să-i pedepsească imediat pe cei vinovați și să-i răsplătească pe cei nevinovați. Nu este cazul. Și nu ar trebui să fie așa.

Omul, conform planului etern, este participant la creația divină. Biblia numește acest lucru cuvântul „Legământ”! „Legământ” este un cuvânt slav bisericesc, care în rusă înseamnă „uniune”, în ebraică - *a lua* . Uniunea poate fi cu o ființă mai mult sau mai puțin egală. Dar dacă această ființă este o păpușă mecanică, atunci ce fel de uniune poate exista cu ea? Dacă a fost programată rigid pentru bine, dacă nu i s-a dat posibilitatea de a alege între bine și rău, atunci ce fel de alegere este aceasta? Este ca alegerile pe care le-am avut în perioadele de stagnare. Când nu există nicio oportunitate de a face rău, când totul este programat într-o singură direcție, atunci omul nu va avea cuceriri, nici isprăvi, nici libertate - nimic! Va fi pur și simplu teatrul lui Obraztsov, unde mâini invizibile trag personajele de sfori. Veți spune: ar fi mai convenabil așa; cât de minunat ar fi dacă am fi trași de sfori și am ațipi pur și simplu.

Dar Dumnezeu nu vrea asta! De aceea suntem responsabili. Crearea omului este un act special al naturii. Pentru că omul este, potrivit celebrului mistic și scriitor german Novalis, mesia naturii. Omul este salvatorul naturii, dar în schimb o poluează. Dar el poate acționa diferit, iar acest lucru va fi necesar, pentru că abia începem, suntem troglodiți ai evoluției.

Un teolog francez mi-a spus: „Cel mai teribil lucru care s-a întâmplat în zilele noastre sunt lagărele, dar deși omul a căzut acolo teribil de jos, mai rău decât un animal (și asta ne poate insufla mizantropie, ură față de om, dispreț), trebuie să ne amintim că cei care au mers cu curaj la moarte, au luptat, au mers chiar și în camerele de gazare, repetând «Pater noster» - și ei erau oameni.” Ei erau oameni! Asta înseamnă că omul este capabil să învingă și asta înseamnă că există spirit în el. „Focul nemuritor” despre care vorbește H. G. Wells este spiritul nostru. Numai așa putem trăi. Numai așa! Fie că este puțin mai sus decât plafonul nostru, dar idealul nu poate fi echivalat cu standardele noastre medii - de aceea este un ideal, pentru a ne îndruma în sus.

Ce rost are să pătrundem în secretele metafizice ale răului?! Hristos nu ne explică deloc de ce și din ce cauză s-a produs răul, pentru că nu-l vom înțelege, deoarece explicația elementului irațional al răului și imperfecțiunii în cosmos este absurdă!

Iraționalul nu poate fi explicat rațional. A explica răul, a oferi o teodicee logic clară înseamnă a justifica răul. Și este nejustificat, precum elementul orb al revoltei, precum o luptă întunecată împotriva luminii. Asta au încercat să descrie Dostoievski și Charles Baudelaire, asta găsim uneori în aruncarea întunecată a

artei moderne, arta sfârșitului de secol, în pictura de astăzi. Un element întunecat. Și trebuie să i se reziste.

Hristos nu ne învață cum a intrat răul în lume - aceasta este filozofie - ci ne învață cum să trăim într-o lume în care există rău. El a spus: „În lume veți avea necazuri; dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea” [55] . Da, am avut ani groaznici, evenimente cumplite, dar nu ar trebui să fim deosebit de mândri de rănile noastre: soarta poporului german și a multor alte popoare care au suferit sub călcâiul tiraniei a fost foarte grea.

Făcându-ne griji pentru suferințele noastre, uităm că secolul nostru este secolul dictatorilor, că sub Franco oamenii erau strangulați fără niciun motiv, că exista Mussolini (chiar dacă nu era Stalin, dar totuși...). Lumea era în frământare. Lumea, pierzându-L pe Dumnezeu și închinându-se idolilor politici, a cules roadele idolatriei sale din plin. Aceasta este drama. Omul s-a îndepărtat de Dumnezeu și s-a închinat unui idol, iar când acest idol a căzut peste el, vrem ca Domnul să rezolve atunci: cine are dreptate, cine este vinovat.

Suntem cu toții conectați. Dacă nu ar fi fost Gutenberg, nu am fi avut tiparul; dacă nu ar fi fost Șaliapin, nu am fi auzit acest cântec frumos; dacă nu ar fi fost Bach, nu am fi cunoscut muzica lui divină! Dacă nu ar fi fost mama, nu ar fi fost mama ta, nu am fi moștenit ceea ce am primit. Toți - copii, nepoți, rude, întreaga rasă umană - sunt o singură familie. Suntem uniți de o mare solidaritate. Tot ce este bun, tot ce este sfânt, tot ce este sacru, tot ce este frumos este transmis mai departe!

Dar trebuie să ne amintim că răul se transmite și el. Dacă o persoană își descompune corpul cu droguri și apoi dă naștere unui copil diform, atunci copilul este, desigur, nevinovat. Aceasta nu este o instanță penală, aceasta este o ordine morală mondială, aceasta este legea și chiar poate da naștere unui astfel de copil, pentru că suntem cu toții strâns conectați! Suntem un singur sistem, iar când un organ suferă, acest lucru se răsfrânge în întregul organism. Și acest lucru subliniază și mai mult responsabilitatea mamelor, a taților, responsabilitatea unor grupuri întregi, responsabilitatea profesorilor - a tuturor! După cum spunea Dostoievski: fiecare este responsabil unii pentru alții. Acestea sunt cuvinte foarte corecte. Doar că noi le înțelegem ca pe un fel de slogan utopic, nu este clar ce înseamnă. Nu, suntem cu adevărat responsabili. Și aceasta este o parte integrantă și necesară a renașterii principiilor etice în societatea noastră și în orice societate.

Sub impresia pur emoțională a emisiunii „A cincea roată”, pe care am urmărit-o acum trei zile, unde se vorbea despre crimele monstruoase ale stalinismului — toți oamenii reprimați au vorbit acolo —, pun din nou întrebarea despre originea răului, deși ați răspuns deja la ea.

O. ALEXANDER: Într-una dintre cărțile religioase, în capitolul despre originea răului, există aceste cuvinte: „În această lume, care a fost destinată celor mai înalte, pe care Creatorul a chemat-o să devină un vas pentru revelarea Gloriei Sale, a apărut o fisură; armonia armonioasă a sferelor a fost ruptă de o disonanță ascuțită. Nimeni nu poate spune cum s-a putut întâmpla acest lucru și de ce Dumnezeu a permis toate acestea. Originea răului va rămâne pentru totdeauna un mister pentru noi.” Bertrand Russell vorbește despre același lucru, doar că într-un mod diferit, în articolul său „De ce nu sunt creștin”.

De ce, văzând suferința oamenilor, în special a copiilor nevinovați, nu oprește El răul, dându-ne un exemplu de dreptate?

O. ALEXANDER: Albert Camus, în romanul său Ciuma, are o scenă de genul acesta: un copil este bolnav, iar eroul spune că Dumnezeu suferă în el. La urma urmei, El este prezent în lume și suferă în fiecare dintre noi. Suferința din lume este și suferința Lui. Dumnezeu este răstignit în rasa umană. Acesta este răspunsul Său la suferința noastră. El suferă împreună cu noi pentru a ne scoate pe toți din întuneric la lumină. Iar copiii mici care suferă sunt o chemare! Aceasta este întrebarea lui Dumnezeu: ce vom face aici? Și acesta va fi adevăratul nostru răspuns.

Mila este ceea ce suntem chemați să facem. Când samariteanul din parabola lui Hristos a mers călare pe drum și a văzut un evreu întins la pământ, nu a filosofat despre el: de unde vine răul? Nu l-a întrebat: „Ce rasă sau seminție sunteți? Care este religia voastră? Care este al cincilea sau al șaselea punct al vostru?” – pur și simplu l-a ajutat. Și când fariseul care L-a întrebat a fost de acord cu El, Domnul Isus i-a spus: du-te și fă la fel. Acesta este răspunsul nostru.

Credeți că există necredincioși care sunt indivizi cu drepturi depline? Care considerați că este diferența fundamentală dintre un credincios și un necredincios?

O. ALEXANDER: În primul rând, nu există necredincioși deloc. Nimeni! Fiecare persoană se naște cu un simț înnăscut al credinței. Singura diferență este că unul este conștient de credința sa și își formulează-o ca pe o anumită viziune asupra lumii, în timp ce celălalt crede instinctiv. Și numai atunci când este cu adevărat presat, atunci „izbucnește o scânteie”. Dar nu există necredincioși. Prin urmare, o persoană care nu are o viziune religioasă asupra lumii poate fi o personalitate deplină. Pentru că aceste curente religioase încă trăiesc în ea.

Mai mult, le absoarbe cu tradiție, le absoarbe cu literatură. Chiar și în societatea noastră, care era formal ateistă, toate acestea pătrundeau încă „difuz”: prin Dostoievski, prin Tolstoi, Gogol, prin poezie, prin muzică. Întreaga moștenire culturală, rusă și străină, a hrănit și a modelat ușor această viziune vagă asupra lumii, semi-religioasă. Cu toate acestea, o persoană, fără să-și dea seama, crede că viața are sens. Îl simte. Îl poate simți ca prin instinct. Dacă nu ar fi fost asta, nu ar fi putut trăi deloc.

Un alt lucru este să te gândești la asta, să creezi definiții umane rezonabile, să întruchipezi și să reflecti întregul mister. Este ceva complet diferit. Totuși, vă voi oferi o analogie amuzantă. Un copil se încălzește la soare, este plăcut și cald pentru el. Iar un fizician nu numai că se încălzește, dar află și din ce elemente este alcătuit Soarele, cât de departe este de Pământ și așa mai departe. Dar ambele primesc lumină de la Soare.

Suntem cu toții copii ai lui Dumnezeu. Doar unii știu asta, în timp ce alții rămân ca orfani. Dar această orfanitate este imaginară. Avem un Tată. Suntem cu toții frați și surori doar pentru că avem un Tată și nu pentru că ne-am născut dintr-o maimuță sau din alt animal respectabil. Acest lucru nu este suficient, acest lucru nu este deloc suficient.

Inchizitorii torturau și ucideau oameni. Cruciații s-au dus să se închine la Sfântul Mormânt și, pe drum, au distrus cu foc și sabie oameni de alte credințe. Toți cunoșteau perfect prima poruncă a lui Hristos „să nu ucizi”. Cum se poate explica acest lucru?

O. ALEXANDER: În primul rând, aceasta nu este prima Lui poruncă; în al doilea rând, aceasta nu este porunca lui Hristos, ci a lui Moise; Hristos, desigur, a sfințit-o și a susținut-o. Și în al treilea rând, așa este mintea noastră umană sofisticată. Între ghilimele „sofisticată”. Pentru că oamenii care și-au târât concetățenii la ghilotină știau foarte bine ce înseamnă „libertatea, egalitatea și

fraternitatea”. Și oamenii care spuneau că „un om trece drept stăpânul vastei sale patrii” au înțeles totul foarte bine. Cuvintele și faptele oamenilor sunt adesea diferite.

Aceasta este, desigur, o tragedie și nu este nimic bun în ea. Cu toate acestea, faptul despărțirii rămâne în orice caz.

De ce a murit Hristos o moarte atât de cumplită, dureroasă și cu o trădare atât de josnică?

O. ALEXANDER: Despre asta este vorba în mântuire. Pentru ca Supremul să se apropie de noi și să stea alături de noi, a trebuit să sufere! Pentru că în lumea noastră, unde domnește răul, tot ce este luminos suferă în mod necesar! Și El merge la aceasta și, prin urmare, experimentează totul împreună cu noi: singurătatea, neînțelegerea, durerea, suferința, moartea. Când spunem despre Dumnezeu că este lipsit de patimă, că este un Început cosmic care nu știe ce este suferința umană, Crucea ne amintește că El știe că este împreună cu omul, că intră în curentul durerii noastre pentru a ne da curaj, fermitate, astfel încât să ne putem îndrepta și ridica în picioare - indiferent cât de greu ne este.

Prin urmare, suferințele Sale sunt suferințele supreme, maxime. Ar trebui să înțelegeți aceasta: cu cât o persoană este mai subtilă, cu cât este mai sensibilă, cu atât este mai vulnerabilă, cu atât mai dureroasă este pentru ea întâlnirea cu răul, grosolania și cruzimea. Dar Cel care este absolut pur suferă nemăsurat! Și nu credeți că suferința Lui este doar Golgota, că este doar Crucea; suferința este toată viața printre noi. Viața în umanitate, viața cu oamenii este Crucea lui Hristos...

Dragă Părinte Alexandru, ce oportunități vedeți pentru restaurarea adevăratei spiritualități a poporului nostru? Aș adăuga: și a tineretului nostru.

O. ALEXANDER: Pentru un creștin există un singur răspuns: trebuie să ne întoarcem la valorile spirituale tradiționale pe care a crescut cultura țării noastre și cultura tuturor țărilor avansate ale lumii. Fără aceste fundații, vom construi pe nisip. Nu spun că trebuie să propovăduim religia. Însuși cuvântul „propagandă”

este dezgustător pentru mine. Este pe jumătate amestecat cu minciuni. Putem doar să depunem mărturie despre credința noastră, iar fiecare persoană poate accepta de bunăvoie ceva și poate respinge ceva. Fără impunere! Pentru că Dumnezeu este libertate. Spiritul este libertate. Spiritualitatea este libertate. Iubirea este libertate.

Vă puteți imagina o iubire forțată, ca în romanul lui Belyaev intitulat „Stăpânul lumii”? Despre un bărbat care a dezvoltat un dispozitiv care putea evoca orice sentimente. Și astfel, dorind să facă o fată să se îndrăgostească de el, a îndreptat acest dispozitiv spre ea, iar ea a alergat spre el cu capul înainte. Dar nu exista iubire, iar aceasta era opera mașinii. Nu vrei o astfel de iubire. Și nu avem nevoie de o astfel de credință. Tot ce este frumos trebuie să fie gratuit.

Dogma creștină afirmă: nu există mântuire în afara Bisericii. Iar Talmudul spune: drepții din toate neamurile au un loc în Împărăția Cerurilor. Nu se apropie oare această frază mai mult de adevăr?

O. ALEXANDER: În tradiția creștină există aceleași cuvinte ca în Talmud. Dar iată ideea. Ce înseamnă teza că nu există mântuire în afara Bisericii?

Trebuie să clarificăm termenii. Biserica este o comunitate de credincioși. Mântuirea este apropierea omului de o viață superioară, divină. Și prin urmare, Evanghelia nu este pur și simplu ceva personal, individual, ci o forță care îi leagă pe oameni.

Orice tradiție, în special cea talmudică, are în vedere și o comunitate, care în aramaică se numea *kenishta%,* pe care o traducem în esență în greacă prin *ekklesia* , care înseamnă „biserică”. Dumnezeu a dat mântuirea în Vechiul Testament nu lui Avraam separat, ca persoană personală, ci comunității. Comunitatea a fost întotdeauna subiectul și obiectul mântuirii. Și Hristos a fondat comunitatea. De ce se spune că nu există mântuire în afara Bisericii? Pentru că dezvoltarea spirituală a umanității nu ar trebui să existe ca o chestiune privată doar a unor indivizi separați, ci ca ceva care unește oamenii - atunci totul merge armonios. Aceasta corespunde naturii noastre umane.

Care este atitudinea ta față de ateism și atei?

O. ALEXANDER: Am o atitudine bună față de atei, așa cum am și față de toți oamenii. Și în ceea ce privește ateismul? Știți, nu cred cu adevărat în el; cred că, în sufletul lor, fiecare persoană crede în ceva ideal, într-un fel sau altul.

Cum s-a întâmplat ca în Rusia, unde tradițiile creștinismului erau atât de puternice, ateismul să se dezvolte atât de rapid în secolul al XIX-lea? La urma urmei, Rusia se îndrepta literalmente spre revoluție, iar credința nu i-a ferit pe oameni de războiul civil, de vărsarea de sânge monstruoasă.

O. ALEXANDER: Ce se poate spune despre asta? V-am răspuns deja că poziția Bisericii Ortodoxe Ruse în perioada de la Sankt Petersburg, în perioada țarismului, era dificilă. Biserica era slăbită, secătuită, influența sa era subminată. Pentru cei curioși de acest lucru, luați romanul lui Leskov „Clerul catedralei", al cărui personaj principal este un preot într-o catedrală dintr-un oraș de provincie. Și veți vedea cum era viața pentru ei în acele condiții. Și, firește, o astfel de Biserică avea din ce în ce mai puțină influență asupra societății. A existat o anumită doză de tragedie în asta.

Crezi că spiritualitatea musulmană, evreiască, hindusă este aceeași cu cea creștină sau este spiritualitatea creștină superioară tuturor? Admiți că poate exista o spiritualitate non-religioasă, precum spiritualitatea lui Cernîșevski, de exemplu?

O. ALEXANDER: Este imposibil să comparăm aici, pentru că eu cred în cea mai mare valoare dintre toate impulsurile religioase ale omenirii. Căutările celor care sunt conștienți de existența lui Dumnezeu și ale celor care, precum Cernîșevski, nu sunt conștienți de ea, sunt frumoase - toate caută Eternitatea. În creștinism, omul nu caută Eternitatea, ci Dumnezeu Însuși îi răspunde. Există doi vectori complet diferiți aici. Și de aceea nu comparăm. Unii teologi spun că creștinismul nu este deloc o religie, este o Revelație, este vocea lui Dumnezeu Însuși! Dar ia forme religioase, pentru că suntem oameni vii și avem nevoie de aceste forme.

Există spiritualitate și în alte religii? Desigur, există, și este la un nivel înalt! La urma urmei, Dumnezeu este unul, doar că oamenii Îl cunosc diferit și trebuie să înțeleagă că există și alte forme de experiență spirituală. Doar că Hristos nu se află în niciuna dintre religii. Spiritualitatea non-religioasă poate exista. Dostoievski are personaje - de exemplu, Kirillov în „Demonii" - care se consideră atei, dar în ele trăiește o religiozitate ascunsă.

Explică-ți înțelegerea diferenței dintre Voința Supremă și legile obiective revelate de știință.

O. ALEXANDER: Când vorbim despre voință, vorbim despre ceva conștient, iar dacă vorbim despre voință divină, vorbim despre gândire divină. Iar legile sunt ca gândirea, codificate în relațiile reale dintre lucruri. Legile sunt rezultatul gândirii, dar nu gândirea în sine.

În ce măsură corespunde teoria evoluționistă Scripturii?

O. ALEXANDER: Cred că ideea lui Dumnezeu care creează fiecare specie separat nu corespunde conceptului biblic despre Creator. Să luăm un exemplu simplu, de zi cu zi. Știm că la Moscova există o clădire construită de Corbusier. Înseamnă asta că arhitectul francez a ridicat toate acestea cu propriile mâini? Bineînțeles că nu. Și multe opere de artă și arhitectură, și în special realizări în inginerie, au fost concepute doar de creatorii lor și au fost realizate de alte autorități. Aceasta este o parabolă elementară care ne explică faptul că Creatorul universului a trebuit să acționeze prin mai multe etape. De aceea se spune: să scoată pământul suflet viu, să scoată apa suflet viu. Și apoi, dacă percepem acest proces, Apocalipsa tace.

Revelația nu este vorba de fapte științifice, ci de un secret pe care Dumnezeu îl dezvăluie sufletelor. Dacă Dumnezeu le-ar dezvălui oamenilor legile naturii, de ce ar avea nevoie omul de rațiune? De ce ar avea nevoie de cunoaștere? Omul ar ajunge la orice lucru de-a gata, iar Dumnezeu i-ar trimite legea lui Ohm și legile lui Newton ca o revelație de sus. Acest lucru este de neconceput, absurd și blasfemic. Omului i se dă rațiune pentru a putea înțelege cum se dezvoltă lumea.

Există multe teorii, dar teoria evoluționistă rămâne dominantă printre ele. Mi se pare că nu există niciun motiv să o contrastăm cu cea biblică.

Ce părere ai despre sintagma des repetată: „Religia este opiul poporului”? Opiul înseamnă un analgezic? Sau mai este ceva în această sintagma?

O. ALEXANDER: Expresia exploatată fără milă și nedemn începea așa: religia este „suspinul creaturii asuprite, inima unei lumi fără inimă, religia este opiul poporului”. Aceasta înseamnă că Marx credea că lumea era aranjată în mod teribil și dezgustător. Afirmarea acestui fapt arată că el nu a pornit de la o viziune materialistă asupra lumii, ci de la o altă scară de valori. Pentru materialism, pentru mecanicism, nu există nimic teribil: fie te-a mâncat un rechin, fie ai mâncat tu un rechin - toți sunt la fel de buni. Dar Marx a păstrat din educația sa creștină conceptul despre ce este bine și ce este rău, așa că a spus că creatura este asuprită, iar lumea este într-o stare de alienare. El credea că toate acestea se hotărăsc la nivel social. Prin urmare, tot ceea ce, din punctul său de vedere, împiedica o zdruncinare radicală, o schimbare a realității și apoi un salt în tărâmul libertății, i se părea ostil.

În acea vreme, organizațiile bisericești din majoritatea țărilor, din motive istorice, susțineau adesea cele mai stagnante regimuri, cum ar fi monarhia. Tot felul de tulburări revoluționare, care adesea provocau excese grave, nu găseau sprijin în rândul majorității liderilor bisericești, deși existau unii care le salutau. Prin urmare, pentru Marx, această negare era o negare politică. El spunea: creatura asuprita geme și, prin urmare, lumea trebuie să se consoleze cu un fel de vis pentru a-și anestezia condiția - drept urmare, se naște religia. (Ați spus pe bună dreptate că acesta este un moment anestezic.) Și când acum se spune „opiu pentru popor” - înseamnă că cineva stă și împarte acest opiu; de fapt, conform sensului acestei expresii, poporul și-l dă singur. Cum ne raportăm noi, creștinii, la acest pasaj celebru? Ne raportăm la el destul de serios, dar, trebuie să recunoaștem, dintr-o poziție complet diferită. Considerăm aceste cuvinte ca un avertisment sever pentru noi înșine, indicând faptul că o persoană își poate transforma credința într-o sursă de putere, de acțiune, o sursă de dinamism - o poate transforma într-o liniște ascunsă. „Fericit este cel care crede”, spune eroul lui Griboedov, „îi este cald în lumea aceasta”. Așadar, fericirea credinței constă în a fi în această căldură, ca și cum ai sta întins pe o sobă. Este aceasta caracteristic oamenilor? Da, desigur, este caracteristic!

Cunosc o persoană care era într-un fel de căutare, de luptă, era angajată într-un fel de cercetare filosofică și apoi, când a devenit ortodox, a spus: Nu am probleme acum, m-am hotărât deja, asta e; și s-a dus la Mănăstirea Danilov, a transportat cărămizi acolo cu muncitorii și se simte „călduros în lume”. Desigur, acesta este opiu. Acesta este opiu tipic!

Nu condamn acești oameni, înțeleg doar că viața este grea pentru ei, se adaptează prost și folosesc tot posibilul pentru a se ajuta cumva și a se adapta la această viață. Aceștia sunt oameni cu conexiuni sociale dificile și îi lasă să se bucure de căldura vieții undeva în curțile din spate, dar acesta nu poate fi niciodată obiectivul principal al creștinismului. Este întotdeauna ca un „asil de pomană” al Bisericii, precum mănăstirile.

Oamenii care căutau cu adevărat eroismul, viziunea spirituală, creșterea spirituală mergeau la mănăstiri; renunțau la multe, sacrificând totul: familia, proprietatea - aceștia erau cu adevărat eroi. Dar înainte de revoluție, câți oameni pur și simplu obosiți de viață ajungeau în mănăstiri; oamenii care eșuaseră erau adesea trimiși acolo. Nici asta nu era rău. Apropo, unul dintre publiciștii moderni scrie despre asta: mănăstirile au fost întotdeauna un fel de refugiu pentru femeile cu o soartă neliniștită, pentru bărbații care erau persecutați de dușmani.

Era nevoie de astfel de „aziluri de pomană”? Da, era nevoie. Nu exista alt loc; acolo se brodau, se rugau, se pictau icoane, cei care puteau, făceau acte de caritate, ajutau oamenii în vremuri dificile. Și asta era bine. Dar asta nu înseamnă că întreaga Biserică este o mănăstire pentru astfel de oameni care stau acolo liniștiți și se ascund de necazurile vieții.

Lenin nu numai că a ridicat ilegalitatea, violența și tirania la rang de principiu al politicii de stat, dar a declarat un război total religiei, iar afirmațiile sale, pe care le citați în articolul „Religia și cultul personalității”, au fost doar o înșelăciune a maselor.

O. ALEXANDER: Știți, Lenin avea dreptate! Avea dreptate! Vreau să analizez rădăcina. El a spus: nu există nimic în lume în afară de materie și energie, iar aceasta se mișcă în timp și spațiu. Nu pot garanta acuratețea completă a citatului, dar esența este următoarea. Dacă este așa, dacă nu există nimic altceva decât spațiu și materie, atunci, prieteni, despre ce fel de dreptate, despre ce fel de etică putem vorbi?! Faceți ce vreți. Tot vă mișcați în timp și spațiu. Înțelegeți rădăcina? Avea dreptate! Avea dreptate, dar nu pentru că era un om

de stat remarcabil – va rămâne în istorie pentru totdeauna – ci pentru că a pornit de la o doctrină materialistă care i-a lipsit gândirea de fundamente etice. Ce înseamnă „fărădelegi”? Pentru a face acest lucru, trebuie să înțelegem că legea este ceva superior. Dacă acest superior nu există, „dacă”, cum spune eroul lui Dostoievski, „nu există Dumnezeu, atunci totul este permis”.

De aceea nu-l învinovățesc deloc, ci doctrina pe care a moștenit-o din anii șaizeci, materialiștii, acești Bazarov! Înțelegeți? A existat o continuitate. Citiți poeziile lui Alexei Constantinovici Tolstoi! Luați poeziile „Pantelei Vindecătorul” sau poemul „Baladă cu tendință” - totul este deja acolo. Asta înseamnă că nu el a inventat toate acestea.

Berdiaev susținea că împărăția culturii este împărăția obiectivării și că o așteaptă Judecata de Apoi. Buber, dimpotrivă, a dovedit posibilitatea Revelației Divine în cultură, de exemplu la Goethe, nu doar la profeți. Care este atitudinea dumneavoastră față de problema „religiei și culturii”? Este posibilă Revelația în cultură? Nu contrazice acest lucru punctul de vedere creștin?

O. ALEXANDER: Sunt o sută de întrebări într-una singură. Trebuie să spun că fiecare cultură se naște din credință, din înțelegere sau, mai degrabă, din sentiment, din viziunea unei persoane asupra lumii superioare – Dumnezeu. Și dacă te uiți la operele de cultură, vei observa că acestea reflectă cu acuratețe credințele…

Luați piramidele egiptene: cât de frumos este transmisă acolo credința în imuabilitate, în eternitate. Luați magnificele palate de la Versailles, pe care vi le puteți imagina din moșiile noastre, de exemplu Kuskovo, - aceasta este o viziune asupra lumii complet diferită. Viziunea asupra lumii a unei persoane, simțul său asupra realității - dă naștere întregii culturi în ansamblu. Prin urmare, există o conexiune profundă aici.

Cât despre Berdiaev (întrebarea este puțin complicată), el credea că în cultură această rădăcină vie se osifică treptat. Și acest lucru este adevărat. Dar apoi, dacă rădăcina este vie, ea dă naștere la noi forme. Și, prin urmare, aici, opiniile lui Berdiaev și Martin Buber [56] sunt de fapt mult mai apropiate decât credem. Într-adevăr, atunci când rădăcinile credinței sunt subminate, și cultura începe să se prăbușească. Știm acest lucru foarte bine din exemplul civilizației secolului XX. În secolul nostru, când se creează atât de multă mitologie falsă, aceasta se prăbușește și se formează un vid, cultura (inclusiv arta și poezia) suferă daune

grave și trece printr-o criză. Așadar, cultura este limbajul credinței, forma în care se exprimă credința.

De ce, conform obiceiului creștin, o persoană este înmormântată în a 3-a zi și pomenită în a 9-a și a 40-a?

O. ALEXANDER: Avem credința că atunci când o persoană moare, corpul său revine la ciclul naturii, iar sufletul său trece printr-o serie întreagă de transformări, schimbări care sunt determinate de starea persoanei în timpul vieții. Gândurile sale, personalitatea sa continuă să se dezvolte. Și, ca în orice dezvoltare, există mai multe etape. Aceste etape - nu știm exact cum coincid ele cu cronologia noastră, aceasta lumească - le sărbătorim sau le marcăm cu rugăciune și aducere aminte în a 9-a zi, în a 40-a zi. A 3-a zi a înmormântării nu se aplică în acest caz, este pur și simplu o veche regulă care prevedea protejarea persoanei în cazul în care nu este moartă. Când nu existau modalități de a determina cu exactitate dacă o persoană era moartă sau nu - la urma urmei, existau cazuri de moarte clinică, iar mulți oameni erau panicați că vor fi îngropați de vii, iar astfel de cazuri triste existau (Gogol suferea de o astfel de obsesie) - prin urmare se credea că trei zile erau deja o garanție că persoana murise cu adevărat.

Așadar, pentru creștinism, moartea este rezultatul unei singure faze a dezvoltării umane. Așa cum o persoană se dezvoltă în pântece timp de nouă luni, iar sistemul său nervos și diverse organe sunt așezate acolo, tot așa în timpul vieții noastre de adult nu mai dormim ca un bebeluș în pântece, non-stop - dormim și suntem treji, iar în acest timp corpul nostru începe să se deterioreze treptat, dar spiritul se dezvoltă.

Când se naște un bebeluș, probabil că experimentează o agonie psihologică, pentru că se sufocă, este în agonie până la prima respirație. „Pare”, dacă se poate spune asta despre un bebeluș, că se află într-un punct mort, că nu există nicio ieșire; de fapt, iese în lumea mare. Așa este și cu o persoană când moare: corpul său moare, și atunci nu mai este un punct mort, ci o mișcare înainte. Spiritul este indestructibil, așa cum materia este practic indestructibilă. Materia este indestructibilă în general, dar spiritul își păstrează individualitatea, pentru că nu poate exista ceva impersonal în spirit, spiritul este personal.

În concluzie, voi mai spune două cuvinte despre asta. Când vorbim despre Creator, ne referim la o suprapersonalitate. Un Dumnezeu impersonal este absurd, deoarece în personalitate se află tot ce este mai frumos și perfect.

Personalitățile au creat sisteme filozofice, mari simfonii, au făcut descoperiri științifice; personalitatea este purtătoarea principiilor morale. Omul este o personalitate pentru că este chipul și asemănarea suprapersonalității, a Creatorului. Pe această bază spunem că omul este inviolabil, că nu este un mijloc, ci un scop, nu o masă uniformă, ci ceva infinit unic, individual...

Doi artiști te-ar putea înfățișa, stând aici, diferit. Unul ar înfățișa capete identice, chiar și puncte de ochi - și pentru el totul ar fi o masă, ca o grămadă de cartofi împrăștiați. Dar, în realitate, nu este deloc așa. De fapt, există un număr imens de personalități, destine, experiențe, viziuni unice asupra lumii. Și atunci vei înțelege de ce Hristos spune că, dacă se pierde o oaie, El o va căuta; El, Păstorul lui Dumnezeu, le va lăsa pe cele nouăzeci și nouă și o va căuta pe cea rătăcită. El nu spune: ei bine, nouăzeci și nouă este un procent bun din cei care au supraviețuit. Nu, El caută oaia pierdută - fiecare este prețioasă pentru El, fiecare!

Umanismul creștin se bazează ferm pe aceasta, ca pe o fundație obiectivă. Și din această poziție este capabil să dea o mână de ajutor oricărei alte forme de umanism, fie că este justificată sau nu. Umanismul spiritual este nejustificat, deoarece pentru el omul nu este diferit de un cimpanzeu, poate doar mai dezvoltat. Și viața lui nu valorează nimic. Și în acele momente tragice ale istoriei, când există războaie, teroare, opresiune, când viața încetează să mai fie prețuită, când oamenii se distrug unii pe alții, umanitatea se degradează, revine la o stare bestială și chiar cade mai jos, pentru că o fiară este iresponsabilă, iar noi suntem responsabili!

Avem liber arbitru și suntem conectați unii cu alții. Suntem responsabili pentru rudele noastre apropiate și îndepărtate și pentru urmașii noștri! Greșelile noastre de astăzi - ele ne pot afecta urmașii. De aceea, Dostoievski spunea că fiecare este vinovat înaintea tuturor celorlalți. Există o legătură profundă între oameni. Aceasta este ceea ce numim personalism creștin - despre care Nikolai Berdiaev a scris atât de viu și de neuitat.

Aproape niciunul dintre scriitorii secolului XX nu a reușit să spună așa ceva despre măreția omului ca personalitate liberă și despre teribila pierdere pentru el dacă își pierde libertatea, personalitatea sa, devine doar o rotiță într-o mașinărie. Aceasta este o boală teribilă, care apoi dă cele mai amare roade și în cele mai neașteptate domenii. Este o catastrofă - poate afecta totul, inclusiv economia, industria și tehnologia, deoarece economia, industria și tehnologia sunt sfera de aplicare a forțelor umane. Nu roboții lucrează acolo, ci oamenii! Și dacă o persoană este coruptă intern, atunci nu poate deveni nici un muncitor adevărat, nici un creator adevărat, nici o persoană reală.

Alexander Men

De ce ne este greu să credem în Dumnezeu?

Trimis pentru tipografie 04.04.05

Semnat pentru tipărire 25.08.2005

Format 70x100/32. Hârtie offset

Tipărire offset. Coală de tipărire convențională 2

Ediția 10000

(Prima Uzina 3000)

Comanda nr. 625

TEMPLUL SF. NEMURITORII COSMA ȘI DAMIAN

103009 Moscova, Stoleshnikov per., 2

FAM LR nr. 064222 din data de 25.08.1995

Tel./Fax: (095)229–52–62

Imprimat după diapozitivele finalizate

Tipografia Centrului

„Calea, Adevărul și Viața”

tel. (095) 742-78-07

Publicația a fost realizată la comandă

Biserica Sfinților Nemuritori Cosma și Damian

în Shubin, la adresa:

Aleea Stoleshnikov, clădirea 2.

Cartea poate fi comandată și primită

plata ramburs la livrare la adresa:

103104 Moscova, C.P. 24,

„Agenție de cărți” (livrare de cărți prin poștă)

Tel.: 977-08-70

e-mail: biblio@cityline.ru

Note

1. Galateni 2:20

2. Galateni 5:13

3. 1 Corinteni 7:23

4. Cf. Matei 19:23

5. Matei 7:14

6. Vezi Ioan 14:12

7. Vezi Romani 4:11

8. Hipnotizabilitate - viteza individuală și stadiul profunzimii atinse a influenței externe.

9. 2 Corinteni 12:9

10. Holoturienii sunt o clasă de nevertebrate marine de tip echinoderm.

11. Vedanta este cea mai răspândită învățătură religioasă și filozofică indiană.

12. Aceasta se referă la revoluția fundamentalistă islamică din 1979, condusă de ayatollahul Khomeini.

13. Articolul lui G.S. Pomerants a fost publicat în cartea „Rolul tradiției în istoria și cultura Chinei”. Moscova, 1972

14. Conform teoriei nomogenezei, evoluția nu are loc ca urmare a selecției naturale, ci pe baza anumitor legi interne inerente organismelor vii. Aceste legi duc în mod intenționat la complicații în natura vie.

15. Matei 7:21

16. Vorbim despre călugărița Elena (Kazimirchik-Polonskaia), autoarea cărții „Despre acțiunea harului lui Dumnezeu în lumea modernă”.

17. Vezi Ioan 1:18

18. Vezi Ioan 1:18

19. Vezi în limba rusă. Traducere de: Josemaría Escrivá. Path. M., 1995.

20. Ioan 10:30

21. Vezi Ioan 14:9

22. Cf. Mt 5,21 și urm.

23. Matei 28:20

24. Vezi Ioan 3:16

25. Vezi 1 Ioan 5:19

26. Cf. 2 Corinteni 12:9

27. Vezi Ioan 13:34

28. David Flusser (1917 - 1999), profesor la Universitatea din Ierusalim, autorul cărții „Isus”.

29. Matei 5:17

30. „Ascultă, Israele! Domnul Dumnezeul nostru este un singur Domn. Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată puterea ta.” (Deuteronom 6:4)

31. Levitic 19:18

32. Vezi Ieremia 51:45

33. Cf. Ieremia 3:16

34. Ioan 10:30

35. Isaia 6:5

36. Ioan 8:12

37. Ioan 14:6

38. Matei 11:27

39. Ezechiel 37:7

40. Vezi 1 Corinteni 1:24

41. Vezi Deuteronom 30:15-20

42. Ioan 14:7; Matei 11:28

43. Vezi Marcu 16:17

44. Vezi Marcu 6:5

45. Matei 12:29

46. Vezi Luca 16:31

47. 2 Corinteni 3:17

48. Ioan 16:33

49. Vezi Luca 22:42

50. Gen 50:20

51. Aceasta se referă la povestirea lui G.I. Uspensky (1843-1902)

52. Aceasta se referă la poemul lui B. Pasternak „Nu e frumos să fii faimos”.

53. Ioan 14:9

54. 1 Ioan 5:19

55. Vezi Ioan 16:33

56. Martin Buber (1878-1965), filosof religios și scriitor evreu